

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ
INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL CONFERENCE**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ, ФІНАНСІВ,
ОБЛІКУ І ПРАВА В ХХІ СТОЛІТТІ**

**CURRENT PROBLEMS OF THE ECONOMICS, FINANCE,
ACCOUNTING AND LAW IN THE XXI CENTURY**

**Збірник тез доповідей
Book of abstracts**

**8 листопада 2022 р.
November 8, 2022**

**м. Умань, Україна
Uman, Ukraine**

**МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА
КОНФЕРЕНЦІЯ
INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PRACTICAL
CONFERENCE**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ,
ФІНАНСІВ, ОБЛІКУ І ПРАВА В XXI СТОЛІТТІ**

**CURRENT PROBLEMS OF THE ECONOMICS,
FINANCE, ACCOUNTING AND LAW
IN THE XXI CENTURY**

**Збірник тез доповідей
Book of abstracts**

**8 листопада 2022 р.
November 8, 2022**

**м. Умань, Україна
Uman, Ukraine**

УДК 33
ББК 65

Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку і права в XXI столітті: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Умань, 8 листопада 2022 р.). Умань: ЦФЕНД, 2022. 71 с.

У збірнику тез доповідей представлено матеріали учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми економіки, фінансів, обліку і права в XXI столітті» з:

**Вінницький національний аграрний університет
Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
Державний податковий університет
Державний торговельно-економічний університет
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Донецький національний університет імені Василя Стуса
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка
Запорізький національний університет
Західноукраїнський національний університет
Київський міжнародний університет
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Міжрегіональна Академія Управління персоналом
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
Національний університет «Львівська політехніка»
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Одеський національний технологічний університет
Український державний університет науки і технологій
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна**

У збірнику тез доповідей висвітлюються результати наукових досліджень з актуальних питань економіки, фінансів, обліку та права.

Тематика конференції охоплює актуальні проблеми: економіки та управління підприємствами; економіки сільського господарства і АПК; економіки торгівлі та послуг; інновацій та інвестиційної діяльності; демографії, економіки праці, соціальної економіки і політики; бухгалтерського обліку, аналізу та аудиту; фінансів, банківської справи, страхування; математичних методів, моделей та інформаційних технологій в економіці; менеджменту; публічного управління та адміністрування; правового забезпечення державного управління та місцевого самоврядування; історії та теорії держави та права, філософії права; конституційного права, муніципального права, міжнародного публічного права; адміністративного права та процесу, фінансового права, інформаційного права.

Видання розраховане на науковців, викладачів, працівників органів державного управління, студентів вищих навчальних закладів, аспірантів, докторантів, працівників державного сектору економіки та суб'єктів підприємницької діяльності.

**ЦЕНТР
ФІНАНСОВО-
ЕКОНОМІЧНИХ
НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

© Автори тез, 2022

© Центр фінансово-економічних наукових досліджень, 2022

Офіційний сайт: <http://www.economics.in.ua>

**ЗМІСТ
CONTENTS**

СЕКЦІЯ 1. ЕКОНОМІКА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА І АПК SECTION 1. ECONOMICS OF AGRICULTURE AND AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX.....	6
<i>Людвенко Д. В.</i> ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА РЕФОРМА ТВАРИННИЦТВА	6
<i>Челомбїтько Т. В.</i> ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ.....	7
<i>Щебликіна І. О., Непомняца В. І.</i> ХАРАКТЕРИСТИКА БАНКІВСЬКОГО МЕХАНІЗМУ КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ	8
СЕКЦІЯ 2. ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ SECTION 2. ECONOMICS AND MANAGEMENT OF ENTERPRISES.....	10
<i>Кузовов Д. С., Вострякова В. Ю.</i> ТРАНСФОРМАЦІЯ КОМПАНІЙ ВІД ОДНІЄЇ БІЗНЕС-МОДЕЛІ ДО ІНШОЇ.....	10
<i>Гавриш О. М., Пільчук О. В.</i> СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	11
<i>Самойленко Д. В.</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ СЛУЖБ ДОСТАВКИ В УМОВАХ ВІЙНИ	13
СЕКЦІЯ 3. ЕКОНОМІКА ТОРГІВЛІ ТА ПОСЛУГ SECTION 3. ECONOMICS OF TRADE AND SERVICES.....	16
<i>Савченко Н. Л.</i> АНАЛІЗ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРЕЛІКУ ТОВАРІВ КРИТИЧНОГО ІМПОРТУ	16
СЕКЦІЯ 4. ІННОВАЦІЇ ТА ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ SECTION 4. INNOVATIONS AND INVESTMENT ACTIVITIES	18
<i>Кватернюк А. О.</i> ІННОВАЦІЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В РОСЛИННИЦЬКІЙ ГАЛУЗІ	18
<i>Гнатюк С. С.</i> ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ	19
СЕКЦІЯ 5. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА SECTION 5. DEMOGRAPHY, ECONOMICS OF LABOR, SOCIAL ECONOMICS AND POLICY.....	21
<i>Додон О. Д., Соколюк І. Ю.</i> ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА.....	21
СЕКЦІЯ 6. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ SECTION 6. ACCOUNTING, ANALYSIS, AND AUDIT.....	23
<i>Конончук К. О.</i> СУТНІСТЬ ПОДАТКОВОГО АУДИТУ В СИСТЕМІ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ	23
<i>Китайчук Т. Г., Субботіна О. О.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ОСНОВІ КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ	24
<i>Сущенко І. М.</i> ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ.....	26

СЕКЦІЯ 7. ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА, СТРАХУВАННЯ SECTION 7. FINANCE, BANKING, INSURANCE	28
<i>Кисільова І. Ю., Непомняца В. І.</i> ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ	28
<i>Ключко О. О., Теліщук М. М.</i> ЗНАЧЕННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ У ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ	29
<i>Козлов В. П., Безсмертний М. М.</i> ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ОЩАДНОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	31
<i>Любчак І. С.</i> ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ БЮДЖЕТУ ЯК СКЛАДОВОЇ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	32
<i>Мігулка О. О.</i> ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ З ДОПОМОГОЮ ВНУТРІШНЬОЇ НОРМИ ПРИБУТКОВОСТІ	33
<i>Папченко А. А.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ.....	34
<i>Твердохліб А. О., Загорська Д. М.</i> ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ.....	36
<i>Petrushka O. V.</i> TO THE QUESTION OF IMPROVING STATE FINANCIAL CONTROL IN UKRAINE .	37
<i>Слободянюк К. В.</i> ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	39
<i>Хандрига С. С.</i> УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА.....	40
<i>Шулюк Б. С.</i> ФІНАНСОВІ КОНСУЛЬТАНТИ ЯК ГАРАНТИ ДОСЯГНЕННЯ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ ЦІЛЕЙ УЧАСНИКІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА.....	41
СЕКЦІЯ 8. МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ SECTION 8. MATHEMATICAL METHODS, MODELS, AND INFORMATIONAL TECHNOLOGIES IN ECONOMICS	43
<i>Ковальчук Н. П.</i> МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	43
СЕКЦІЯ 9. МЕНЕДЖМЕНТ SECTION 9. MANAGEMEN	45
<i>Василик А. В., Питько І. Ю.</i> СУЧАСНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ КАР'ЄРНИМ ЗРОСТАННЯМ ПЕРСОНАЛУ В КОМПАНІЇ	45
<i>Грабар В. С.</i> УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ	46
<i>Мазур Т. В.</i> СУЧАСНІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК.....	48

СЕКЦІЯ 10. ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ SECTION 10. PUBLIC MANAGEMENT AND ADMINISTRATION	50
<i>Могилевська О. Ю., Билда А. В.</i> ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ.....	50
<i>Нагорна О. В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ	51
<i>Ханик Ю.-Б. Р.</i> АНАЛІЗУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ ЯК ФАКТОРУ ВПЛИВУ НА ПУБЛІЧНИЙ МАРКЕТИНГ У КРАЇНАХ ІЗ ПЕРЕХІДНОЮ ЕКОНОМІКОЮ	52
СЕКЦІЯ 11. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ SECTION 11. LEGAL PROVISION OF STATE ADMINISTRATION AND LOCAL SELF-GOVERNMENT	54
<i>Тропіна О. М., Тропін В. В.</i> ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВІЙСЬКОВО-КВАРТИРНА ПОВИННІСТЬ».....	54
СЕКЦІЯ 12. ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА SECTION 12. HISTORY AND THEORY OF STATE AND LAW, PHILOSOPHY OF LAW	56
<i>Даценко А. О.</i> ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ МІЖ БАТЬКАМИ ТА ДІТЬМИ.....	56
<i>Конєва Є. М.</i> ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДУМКИ ЩОДО «СУДУ ПРИСЯЖНИХ» В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У ХІХ СТ.	57
<i>Крисюк Ю. П., Пальонка В. І.</i> РОЛЬ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У СПІВВІДНОШЕННІ «БУКВИ» І «ДУХУ» ЗАКОНУ	62
СЕКЦІЯ 13. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО SECTION 13. CONSTITUTIONAL LAW, MUNICIPAL LAW, PUBLIC INTERNATIONAL LAW	64
<i>Грищенко Г. А.</i> ГРОМАДЯНИ УКРАЇНИ, ІНОЗЕМЦІ ТА ОСОБИ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ.....	64
<i>Котів М. Р.</i> ДОЦІЛЬНІСТЬ ТИМЧАСОВИХ ОБМЕЖЕНЬ ДЕЯКИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ АБО ЧИ «РОЗВ'ЯЗУЄ ВІЙНА РУКИ ДЕРЖАВІ».....	65
<i>Малий А. М.</i> ПРАВО ЧИНИТИ ОПІР НЕКОНСТИТУЦІЙНІЙ ВЛАДІ: НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ НАДЛИШОК?.....	67
СЕКЦІЯ 14. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО SECTION 14. ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS, FINANCIAL LAW, INFORMATION LAW	69
<i>Кекляк Б. В.</i> ХАРАКТЕРНІ РИСИ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА В АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДАХ В УМОВАХ ВІЙНИ	69
<i>Тюра Ю. І.</i> ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ.....	70

СЕКЦІЯ 1 ||| ЕКОНОМІКА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА І АПК
SECTION 1 ||| ECONOMICS OF AGRICULTURE AND AGRO-INDUSTRIAL COMPLEX

УДК 338.24.021.8

Людвенко Д. В.

д.е.н., доцент, с.н.с.

відділ економіки регіонального розвитку та прогнозування
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА РЕФОРМА ТВАРИННИЦТВА

Опис реформи: Направлена на створення нових правил гри, особливо при зміні природно-кліматичних зон України та на вимогу сталого розвитку, в ключовому напрямку аграрного сектору – галузі тваринництва. Зміна умов діяльності, що позитивно впливають на поліпшення сприятливого бізнес-клімату, конкурентного середовища, залучення іноземних та вітчизняних інвестицій, забезпечення ефективного прозорого механізму державного регулювання господарської діяльності галузі. Зниження (або відсутності) тиску на фермерів (працівників зайнятих в галузі тваринництва) з боку контролюючих органів, створення нових робочих місць, особливо за рахунок колишніх військовозобов'язаних цивільних осіб. Повна державна підтримка та створення умов для виходу українських господарств на аграрний ринок ЄС.

Мета реформування є досягнення нового стану українського фермерства зайнятого в тваринництві, викорінення негативних суспільних явищ (активних бойових дій, корупційних наслідків, зайва бюрократія тощо), що має позитивний вплив на розвиток країни та її національну продовольчу безпеку.

Основні завдання:

1. Створити кардинально нові умови розвитку галузі тваринництва у післявоєнний період, з врахуванням змін природно-кліматичних зон в Україні. Першочергові кроки мають на меті створення умов для збільшення поголів'я ВРХ та МРХ, відповідні функціонально-дієві, екологічно-безпечні, економічно-вигідні технології по виробництву молока, м'яса, приплоду, яєць, побічної продукції що збільшить надходження податків до бюджету місцевих територіальних громад – наповнення національної скарбниці. *Мета:* надати поштовх до створення нових робочих місць не тільки у сільській місцевості, а особливо для тих хто ніколи не займався аграрним бізнесом (аграрні школи-бізнесу, розвиток дорадчих служб). Це повинно позитивно позначитися не тільки на розвитку галузі, а і в суміжних галузях: м'ясопереробної, молочної тощо.

2. Створити ефективні та дієві заходи для залучення інвестицій в аграрний сектор тваринництва. Україна вже отримала від МВФ 1,4 млрд. доларів екстреної підтримки. Світовий банк затвердив додатковий пакет допомоги Україні у 723 млн. доларів. Пакет складається з додаткового кредиту на 350 млн. доларів та гарантій на суму 139 млн. доларів, а також безоплатного фінансування у розмірі 134 млн доларів та паралельного фінансування у розмірі 100 млн. Аналітики компанії S&P Global Market Intelligence прогнозують, що українська економіка повернеться до довоєнних показників уже за 5 років [1].

3. Забезпечити достойний рівень життя (умови праці) та соціальний захист фермерів зайнятих в галузі. Через загибель військових та цивільного населення наслідками війни стають суттєві втрати людського капіталу. За оцінками Міжнародної організації праці, з початку російської агресії повністю припинили свою діяльність від 30 до 50% підприємств, що призвело до втрати 4,8 млн робочих місць. Подальші воєнні дії призведуть до збільшення кількості втрачених робочих місць до 7 млн [2]. Якщо воєнні дії негайно

зупиняться та буде відновлена безпека громадянам, економічне відновлення супроводжуватиметься поверненням 3,4 млн. робочих місць.

4. Усунути усі існуючі бар'єри для виходу української сільськогосподарської продукції на ринок країн-членів ЄС та світу. Купівля української продукції є найбільш ефективною допомогою Заходу та світу. Купівельна спроможність країн ЄС є велика – зовнішній імпорт товарів в країни Євросони складає близько \$2,5 трлн. Обсяги зовнішньої торгівлі України доволі мізерні – в 2021 році склав \$68,2 млрд, в т. ч. в ЄС – \$26,8 млрд (1,07 %) [3]. Економічно виграють усі – Захід отримає товари за кращою ціною, відновить експорт в Україну і вибудує нові ланцюги постачань.

Отже, існує нагальна потреба застосування різного набору заходів державного антикризового регулювання для розробки та впровадження даної теорії. Розуміємо, що нині, умови реформування державного управління є неможливими, але після перемоги, в країні повинно вже бути готові програми для її відновлення.

Список літератури

1. Гордійчук Д. Україна отримає додаткові 1,4 мільярда доларів від МВФ. Економічна правда. 13.09.2022. веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/09/13/691450/> (дата звернення: 05.11.2022).

2. Коваленко О. Через війну майже 2,5 мільйона українців втратили роботу – ООН. УНІАН. 31.10.2022. веб-сайт. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/chez-viynu-mayzhe-2-5-milyona-ukrajinciv-vtratili-robotu-onn-12029754.html> (дата звернення: 05.11.2022).

3. Чинники, складові і результати запровадження і реалізації антикризової політики в окремих країнах світу та Україні. Прогноз соціально-економічного розвитку України у 2021р. / Наук. ред. В. Юрчишин. Київ: Заповіт, 2021, 200 с.

УДК 338.43.02

Челомбійко Т. В.

к.е.н., с.н.с.,

доцент кафедри профільної підготовки

Навчально-наукового інституту міжнародної освіти,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

В наш час аграрний сектор рухається в сторону цифровізації і інтелектуального управління, розвивається напрямок сільського господарства онлайн. В цій сфері застосовується чимало технологій, зокрема 5G, хмарні технології, супутникове дистанційне зондування, інтернет, big data тощо. Такий підхід допомагає підвищити врожайність, збалансувати використання ресурсів і поліпшити продуктивність галузі.

Технології відіграють важливу роль у розвитку галузі і забезпечують екологічність та енергоефективність агропроцесів. Наведемо декілька успішних прикладів застосування сучасних технологій на фермах у різних куточках світу. Вирощування оливок на екологічних фермах є важливою ланкою економіки Криту. Тут росте близько 30 млн. оливкових дерев, які споживають до 85 % прісної води острова [1]. Застосування штучного інтелекту і хмарних обчислень дозволяє значно скоротити ці витрати. Так, відбувається постійний моніторинг стану ґрунту і розрахунок необхідної кількості води для зрошення. Це дозволяє протидіяти зміні клімату і сприяє сталому сільському господарству в регіоні.

Агросектор Норвегії активно застосовує провідні інтелектуальні технології для поліпшення інфраструктури сільського господарства. Так, Huawei і Carrier Telia розробляють інноваційні проекти в регіоні. Наприклад, завдяки даним про стан ґрунту і повітря, що збирають датчики в реальному часі, фермери можуть прогнозувати погоду і контролювати ефективність роботи. Сучасний модуль відстеження овець, встановлений у

рамках проекту Gjeterep, дозволяє визначати місцезнаходження тварин і дистанційно контролювати їхнє здоров'я [2, с. 41].

В Бразилії Huawei і Claro Brasil сприяють розвитку сільського господарства шляхом розгортання 5G. Хмарні рішення і технології на основі штучного інтелекту дозволяють підвищити точність посадки і використання добрив. Також вони допомагають відслідковувати хімічний склад ґрунту для поліпшення родючості певних культур. 5G, хмара і штучний інтелект скорочують час огляду угідь від тижня до однієї години.

В агросекторі Швейцарії компанія Huawei і місцеві компанії також впроваджують «розумні» технології. Наприклад, вони реалізують проєкт Innosuisse, націлений на боротьбу з бур'яном за допомогою дронів і робототехніки [3, с.7].

Як бачимо, для розширення масштабів агросектору необхідні інновації. Вони спрощують ведення сільського господарства і скорочують витрати. А поєднання різних технологій дозволяє автоматизувати роботу на кожному етапі – оранки, посіву і вирощування. Враховуючи вищесказане, вважаємо доцільним залучення провідних світових постачальників інфраструктури інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ), а також інтелектуальних пристроїв в Україну. Створюючи інтегровані рішення в чотирьох основних областях (телекомунікаційні мережі, ІТ, «розумні» пристрої і хмарні сервіси), стає можливим відкрити цифровий світ, у якому все є інтелектуальним і взаємопов'язаним для будь-якої сфери економіки, агросектору зокрема.

Список літератури

1. World Development Indicators: [сайт]. URL.: The World Bank data. – Режим доступу: <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&Topic=1>.

2. Міненко С. І., Миколенко І. Г. Організаційні засади формування стратегій підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств. Український журнал прикладної економіки та техніки. 2022. Том 7. № 2. С. 38 – 45.

3. Дригола К. В. Агропромисловий комплекс України в контексті виходу на міжнародний ринок. К. Дригола, О. Вертелецька, В. Бойко. Економічний простір. 2019. № 146. С. 5 – 19.

Щебликіна І. О.

к. е. н., доцент,
доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Запорізький національний університет

Непомняща В. І.

студент магістратури,
Запорізький національний університет

ХАРАКТЕРИСТИКА БАНКІВСЬКОГО МЕХАНІЗМУ КРЕДИТУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

В Україні кредитні відносини між банківськими установами та аграрними підприємствами реалізуються через кредитний механізм. Основною його метою є організація кредитного процесу, який набуває цільової спрямованості щодо кредитної діяльності.

Кредитний механізм, крім кредитного процесу, також включає діяльність органів управління, які представляють державу та її організації, має вплив на реалізацію кредитних відносин через економічні та управлінські методи і стимули [1, с. 185-188].

Від повного задоволення економічних інтересів суб'єктів кредитних відносин залежить ефективне функціонування кредитного механізму, який вже регулює засоби, важелі та інструменти впливу на кредитний процес. Також, кредитний механізм включає регулюючу

діяльність, що спрямований на швидку адаптацію до швидкозмінних економічних умов в країні.

Механізм надання банківських кредитів сільськогосподарським підприємствам є формою реалізації кредитних процедур, яка самостійно реалізується кожним комерційним банком, ефективність визначається пересіченням економічних інтересів кредитора і позичальника, як результат досягнення мети кожного суб'єкта кредитних відносин.

При даному механізмі, складністю є умови при наданні та погашенні кредиту. При аналізі вітчизняних банківських практик можна визначити такі головні умови для отримання кредиту: задовільний фінансовий стан, позитивна кредитна історія, наявність власного капіталу та поточних рахунків в банку з активним користуванням ними, наявність більше двох джерел для погашення кредиту, застраховане заставлене майно.

Існують такі головні структурні елементи кредитного механізму АПК:

- нормативно-правова система, яка охоплює законодавчо-правове забезпечення банківського кредитування аграрного сектору;
- система організаційно-економічного забезпечення з макроекономічними важелями с дозволом на діяльність, нагляд НБУ та регулюючий інструментарій банківського ризик-менеджменту;
- система фінансування, вона передбачає структуризацію кредитних коштів для аграріїв;
- інформаційна система, яка дає загальні відомості про функціонування банківської системи в цілому і самих комерційних банків [2, с. 89 – 96].

Надання кредиту аграрним підприємствам відбувається після розгляду їх платоспроможності та визначенням кредитного ризику. Після цього йде структурування кредиту. Воно включає в себе визначення: терміну надання, суми кредиту, процентної ставки, розміру комісії, забезпечення та умов погашення.

Наступний етап кредитування включає в себе винесення кредитним комітетом банку рішення про надання кредиту, при позитивній відповіді вся документація по оформленню, видачі та забезпеченню кредиту вже оформлюється в кредитну справу [2, с. 89 – 96].

Отже, банківський механізм надання кредиту аграрним підприємствам є досить довгим та з безліччю перешкод, через велику ризиковість даної галузі, особливо в сучасних умовах. На сьогоднішній день, держава дуже підтримує даний сектор, допомагаючи більшості підприємств отримати кредити на найвигідніших умовах, так як кредитні кошти дуже важливі для діяльності та розвитку аграрного сектору, а сільське господарство займає провідне місце в економіці України.

Список літератури

1. Засоба С. М. Удосконалення механізму запровадження кредитної політики в розвитку АПК України. Вісник Хмельницького національного університету. 2019. №6. Т. 2 (276). С. 185–188.
2. Колотуха С.М. Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності. Економіка АПК. 2009. № 1. С. 89–96.

Кузовов Д. С.

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

Вострякова В. Ю.

кандидат економічних наук, доцент,

Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОМПАНІЙ ВІД ОДНІЄЇ БІЗНЕС-МОДЕЛІ ДО ІНШОЇ

Швидкі темпи розвитку глобального бізнесу породжують постійні зміни. Щоб залишатися конкурентоспроможними, компанії повинні постійно переглядати свої усталені бізнес-моделі, адаптуючись до екологічних, соціальних і політичних факторів.

Глобалізація та цифровізація дозволили успішним західним виробничим компаніям доповнити традиційні пропозиції на основі продуктів моделями на основі послуг. Ці подвійні бізнес-моделі теоретично можуть створити нові джерела доходу, підвищити конкурентоспроможність і допомогти забезпечити виживання в нестабільному бізнес-середовищі.

Але цілі, практики та результати моделі, що базується на послугах, значно відрізняються від цілі, практики та результатів моделі, що базується на продукті. Ці суперечливі стратегічні цілі та вимоги означають, що перехід до подвійної бізнес-моделі рідко відбувається гладко [1].

Є багато прикладів організацій, які успішно керують подвійною бізнес-моделлю, але те, що працює для однієї організації, неможливо просто відтворити в іншій, не в останню чергу тому, що фундаментальні пропозиції продукту та послуги важко узгодити.

«Підприємства, що надають послуги, прагнуть подовжити життєвий цикл своїх продуктів, тоді як підприємства, що займаються виробництвом продуктів, прагнуть швидшого циклу їх заміни», – пояснюють Вішніч, Йованович і Райш. Бізнесу, що надає послуги, потрібен підхід, орієнтований на клієнта, що заважає розробці продукту. Ці протиріччя створюють напругу, але між цими підприємствами також існує взаємозалежність – такі продукти, як промислове обладнання, є основою таких послуг, як аналітика даних.

Компанії сфери послуг вимагають підходу, орієнтованого на клієнта, що заважає розробці продукту. Крім того, надання послуг зміцнює відносини з клієнтами та полегшує продаж продукції. У багатьох галузях промисловості здатність об'єднувати продукти та послуги для інтегрованих рішень для клієнтів є конкурентною перевагою. Відповідно, компанії, які переходять на бізнес-модель «продукт-послуга», повинні впоратися з напругою, яка виникає через суперечливі, але взаємозалежні цілі двох компаній. [5]

Компанії все більше реагують на суперечливі вимоги шляхом переходу від єдиної до подвійної бізнес-моделі (Markides, 2013). Наприклад, зміна очікувань зацікавлених сторін спонукає компанії поєднувати свій комерційний бізнес із соціальним (Grove and Berg 2014). Глобалізація спонукає західні компанії доповнювати свої преміальні бізнес-моделі недорогими бізнес-моделями для ринків, що розвиваються (Winterhalter et al. 2016). Цифровізація дозволяє виробничим компаніям додавати розширені бізнес-моделі послуг до своїх бізнес-моделей продуктів (Kohtamäki et al. 2019). Тим не менш, дослідження показують, що впоратися з переходом до подвійної бізнес-моделі є складним завданням. Маркідес і Ойон (2010) слідували за 65 компаніями, які намагалися прийняти подвійну бізнес-модель. Двом третинам цих компаній не вдалося успішно це зробити. У 2019 році Глобальне дослідження 421 виробничої компанії показало, що хоча 82 % досліджували бізнес-модель продукт-послуги, менше 5 % завершили перехід (Nebuloni та ін. 2019). Ці докази узгоджуються з дослідженнями, які описують постійну напругеність, що виникає, коли компанії додають нову бізнес-модель, чії цілі та практики несумісні з цілями та практикою їх традиційної бізнес-моделі (Markides and Charitou 2004, Sjödin et al. 2020) [3].

Великі наукові дослідження описують, як компанії керують напругою, яка виникає через подвійну орієнтацію (наприклад, Raisch і Birkinshaw 2008, Pache і Santos 2010 та Schad et al.

2016). Це дослідження зосереджено на компаніях із подвійною орієнтацією як частиною їхньої місії, наприклад, на фірмах, які об'єднують пошуковий і експлуатаційний бізнес (O'Reilly and Tushman 2008) або на соціальних підприємствах із спільною комерційною та соціальною діяльністю (Battilana and Lee 2014). Враховуючи цей фокус, науковці розглядають напруженість як даність і аналізують практики компаній для її подолання.

Компанії з єдиним фокусом можуть мати труднощі з відтворенням процесів і практик, які використовують компанії з подвійною орієнтацією. Теорія процесів припускає, що знання процесів, які застосовують успішні організації, мало що розкриває про те, як до них перейти (Петтігрю 1992, Ленглі та ін. 2013). Для того, щоб зробити ці знання практичними, потрібне додаткове розуміння послідовності кроків, необхідних для досягнення запропонованого процесу (Langley 2007). Така еволюційна перспектива повинна описати виникнення процесу, простежити його подальший розвиток і визначити, як успішно завершити цей процес (Van de Ven 1992). Перехід до подвійної орієнтації навряд чи буде гладким, оскільки в інтересах усталених компаній захистити статус-кво від можливого переходу влади та ресурсів до нових компаній, що створює постійну напругу між подвійними підприємствами (Ashforth et al. 2014, Raisch) і (Ташман 2016) [2].

Підприємства, що надають послуги, прагнуть подовжити життєвий цикл своїх продуктів, тоді як підприємства, що займаються виробництвом продуктів, прагнуть швидшого циклу заміни продуктів (Visnjic Kastalli and Van Looy 2013). Більше того, підприємства сфери послуг вимагають підходу, орієнтованого на клієнта, що заважає мисленню розробки продукту (Kohtamäki et al. 2020). Ці протиріччя створюють напругу, але між цими підприємствами також існує взаємозалежність, оскільки продукти (тобто промислове обладнання) є основою послуг (тобто аналітики даних), а надання послуг зміцнює відносини з клієнтами та полегшує продаж продукції (Cusumano et al. 2015). У багатьох галузях промисловості здатність об'єднувати продукти та послуги для інтегрованих рішень для клієнтів є конкурентною перевагою (Kowalkowski et al. 2015). Відповідно, компанії, які переходять на бізнес-модель «продукт-послуга», повинні впоратися з напругою, яка виникає через суперечливі, але взаємозалежні цілі двох підприємств (Visnjic Kastalli та ін. 2013) [4].

Список літератури

1. Як написати бізнес-план. URL: <https://www.essaytigers.com/how-write-business-plan>.
2. 8 кроків до ефективної трансформації бізнесу. URL: <https://www.bnymellonwealth.com/articles/strategy/eight-steps-to-an-effective-business-transition.jsp>.
3. 4 способи безперешкодно змінити бізнес модель. URL: <https://www.entrepreneur.com/growing-a-business/4-ways-to-make-a-business-model-shift-seamless/243446>.
4. Ivanka Visnjic, Marin Jovanovic, Sebastian Raisch – Managing the Transition to a Dual Business Model: Tradeoff, Paradox, and Routinized Practices. URL: <https://pubsonline.informs.org/doi/full/10.1287/orsc.2021.1519>.
5. Managing the transition to a dual business model. URL: <https://dobetter.esade.edu/en/managing-transition-dual-business-model>.

УДК 334.012

Гавриш О. М.

к. е. н., доцент,

доцент кафедри менеджменту ім. проф. Й.С. Завадського,
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Пільчук О. В.

студент,

Національний університет біоресурсів і природокористування України

СУТНІСТЬ ТА ПОНЯТТЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Світовий досвід та практика господарювання свідчать про те, що найважливішою ознакою будь-якої економіки держави є існування й взаємодія багатьох великих, середніх і малих підприємств, а також їхнє оптимальне співвідношення. Позитивні результати розвитку малого та середнього підприємництва показують, що дані суб'єкти

господарювання є одним із засобів усунення диспропорцій на окремих товарних ринках, активізації інноваційних процесів, створення додаткових робочих місць і скорочення безробіття, розвитку конкуренції, швидкого насичення ринку товарами та послугами. Успішність та швидкість вирішення завдання становлення ринкових відносин в Україні визначальною мірою залежать від ефективності управління підприємницькою діяльністю. Саме вміння налагоджена підприємницька діяльність є важливою складовою ефективною економіки країни, а також – запорукою життєдіяльності й успішності підприємств у конкурентному середовищі.

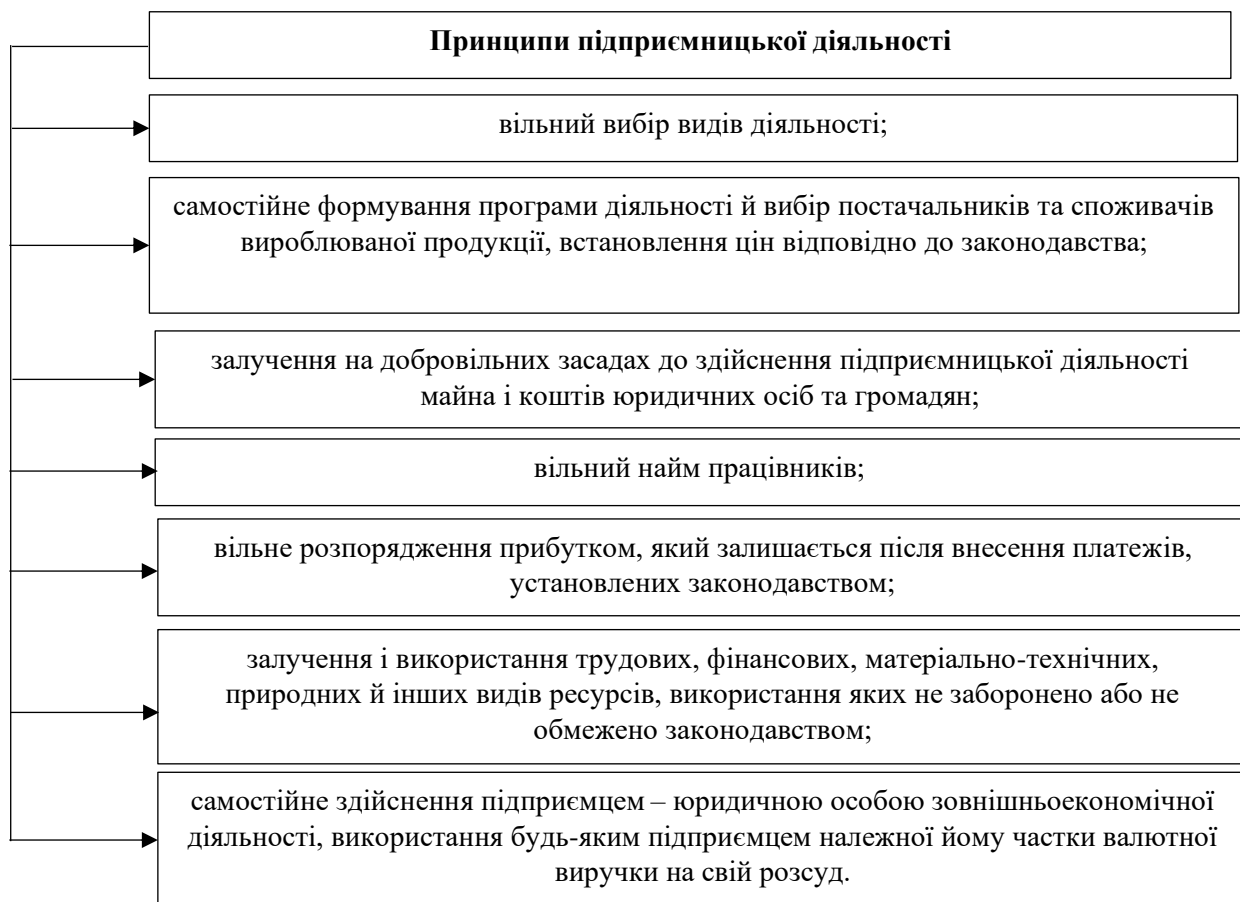
Як зазначає Ф. Хайєк [3], «підприємництво передусім пов'язане з особистою свободою, яка дає людині можливість раціонально розпоряджатися своїми здібностями, знаннями, інформацією та доходами. Сутність підприємництва – це пошук та вивчення нових можливостей, характеристика поведінки, а не вид діяльності».

На думку Р. Катільон [2], «під підприємництвом варто розглядати виробничо-господарську діяльність особливого змісту, якій притаманні елементи ризику».

Згідно з Й. Шумпетером [1], підприємницька діяльність виявляється через 5 типів комбінацій:

- впровадження нових способів виробництва або комерційного використання існуючих товарів;
- виробництво нових благ або поліпшення якості існуючих;
- освоєння нових джерел одержання сировинних матеріалів або напівоброблених товарів;
- відкриття й освоєння нових ринків збуту;
- проведення реорганізації у галузі й створення промислових організацій нового типу.

На основі аналізу Закону України «Про підприємництво» було виділено основні принципи підприємницької діяльності (рис. 1).

Рис. 1. Основні принципи підприємницької діяльності

Джерело: розроблено на основі [4]

Таким чином, підприємництво – це особливий вид господарської діяльності, основними характеристиками якої є:

- самостійність та свобода рішень суб'єктів господарювання (передбачає вільне розпорядження прибутком, вільний вибір виду діяльності тощо);
- особиста економічна зацікавленість та відповідальність підприємця діє задля збільшення власних доходів і несе відповідальність по зобов'язаннях, відшкодовує збитки і т. п.;
- інноваційний характер діяльності (новаторство, творчість, створення нового товару, використання нових технологій тощо);
- наявність певного ступеню ризику (ймовірна можливість втрати ресурсів або неодержання доходів).

Список літератури

1. Гавриш О. М., Пильнова В. П., Мартиненко М. О. Основи підприємництва : навчальний посібник. Київ : ДУТ, 2020. 358 с.
2. Основи підприємництва : підручник / Біляк Т. О. та ін. ; під заг. ред. Н. В. Валінкевич. Житомир : ЖДТУ, 2019. 492 с.
3. Підприємництво в сучасних умовах розвитку України : наук.-практ. посіб. / Антонюк Д. А. та ін. Запоріжжя, 2018. 428 с.
4. Про підприємництво : Закон України від 07.02.1991 р. № 698-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-12#Text> (дата звернення 20.10.2022).

Самойленко Д. В.

студентка 3 курсу

Державного торговельно-економічного університету

Науковий керівник:

Гейдор А. П.

к. е. н.,

доцент кафедри економіки та фінансів підприємства

Державного торговельно-економічного університету

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ СЛУЖБ ДОСТАВКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

У теперішній час ми спостерігаємо відкриття все більшої кількості шляхів задоволення потреб людини, використовуючи для цього все менше зусиль. Одне з таких започаткувань дозволяє суспільству отримувати та відправляти товари у будь-який куточок світу. Саме так, сфера доставки у всьому світі відіграє важливу роль у комфортному існуванні людей.

У такий не простий час для нашої країни, будь-якому бізнесу доволі складно функціонувати, але навіть попри труднощі, компанії намагаються продовжити свою діяльність та підтримати економіку країни. Починаючи з лютого 2022 року український ринок доставки, який можна назвати критичною інфраструктурою, бореться з воєнними викликами.

Українські служби та сервіси доставки по-різному випробовуються повномасштабною війною. Лише нещодавно ринок доставки був на підйомі – цьому сприяли карантинні обмеження через пандемію коронавірусу. Військове вторгнення РФ в Україну в лютому 2022 року звело нанівець всі сподівання компаній на прибуток у цій сфері – занадто великим був ризик повної зупинки. Проте ринок швидко оговтався від шоку війни і частково відновив роботу.

У війну «Нова Пошта» (НП) увійшла домінуючи на ринку доставки. Доходи від надання послуг за 2021 рік зросли більш, ніж на 20% порівняно з 2020 р. і становили 16,9 млрд грн, а чистий прибуток становив 991 млн грн. 2021 року українці відправили через «Нову Пошту» 372 млн посилок (+14 %) – у кілька разів більше, ніж через державну «Укрпошту».

Компанія збільшила бюджет розвитку в півтора рази, до 5 млрд грн, та планувала швидке масштабування [1].

Так, з початком війни більше ніж 2,5 тис. співробітників Нової Пошти пішли обороняти Україну, компанія зазнала збитків на пів мільярда гривень і понад 20 відділень по лінії фронту було зруйновано. І попри все це, вона намагалася працювати. Найперше, що було зроблено це налагодження логістичних маршрутів між відділеннями та розподільними центрами. Для цього заснували спеціальний штаб для керування бізнес-процесами. Компанія не лише займалася доставкою вантажів, а й консультувала клієнтів щодо відкритих відділень, годин роботи, допомагала перевозити склади та устаткування організаціям з небезпечних регіонів.

Нова Пошта транспортує гуманітарні вантажі для волонтерів, громадських організацій, благодійників, цивільних та військових. Також служба доставки перерахувала донат на спецрахунок НБУ в сумі 25 млн грн та передала кошти на 100 вантажівок для ЗСУ. Пріоритетним ринком є український, але також Нова пошта тримає фокус на розширення закордон. Зараз вже компанія повернула 90 % обсягу продажів та інвестує у нові напрямки розвитку.

Стабільність та фінансову стійкість компанії забезпечило скорочення витрат до мінімуму вже 25 лютого, отримання відстрочки в деяких постачальників і запровадження дисциплінованої й жорсткої політики затягування поясів. А також наявність резервних коштів на «чорний день», які становлять суму, що покриває всі витрати на місяць за умови нульових доходів.

Ще одним оператором на ринку доставки є Укрпошта. Проте, окрім безпосередньо доставки, на неї покладається й інша важлива соціальна функція – видача пенсій. Тому, ще на початку війни було ухвалено рішення включити АТ «Укрпошта» до переліку підприємств, установ та організацій, щодо яких є висока суспільна потреба, у зв'язку з чим, звільнити АТ «Укрпошта» від обов'язку передачі транспортних засобів і техніки військовим формуванням під час мобілізації.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та з метою недопущення соціальної та продовольчої кризи Кабінет Міністрів України поклав на Укрпошту виконання таких завдань:

- забезпечення доставки пенсій і грошової допомоги громадянам, які отримують пенсії та грошову допомогу (за наявності технічної можливості);
- здійснення доставки ліків, гуманітарної допомоги, поштових відправлень та періодичних друкованих видань (за наявності технічної можливості);
- здійснення безоплатного перевезення майна вітчизняних підприємств, установ та організацій згідно з переліком, який формується Міністерством економіки і передається до Міністерства інфраструктури [2].

Все більше відділень Укрпошти відновлюють роботу. Уже за традицією Укрпошта не оминає особливі події та дати, тому ввела в обіг нову поштову марку «Кримський міст на біс!». До поштової марки буде випущено конверт «Перший день», немаркований художній конверт та листівку. Також багато послуг зможуть отримати клієнти Укрпошти, не залежно від наявності світла в відділенні.

Досвід Укрпошти працювати в умовах відсутності автоматизації став зараз їх сильною стороною. Збереглися алгоритми роботи «на папірцях», до них потрібно повернутися у випадку, якщо відділення поштового зв'язку довгий час будуть без світла. Головний їх посил до клієнтів – Укрпошта буде працювати і надавати послуги і зі світлом, і без [3].

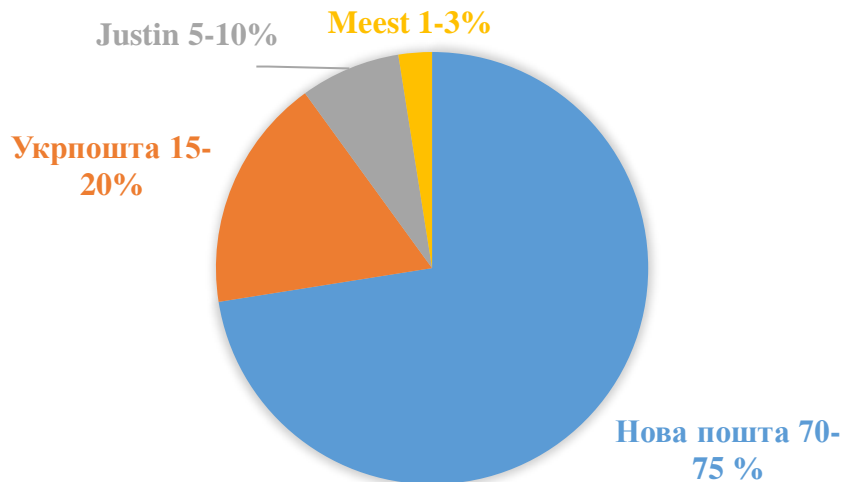
Однак не всі сервіси справилися так добре. Керівництво Fozzy Group, до складу якої входить оператор, прийняло рішення переосмислити та оптимізувати роботу Justin навесні 2022 р. Відновлення видачі посилок відбулось тільки через 2 місяці [4].

Що є саме означає оптимізація? Зараз компанія лише видає посилки, які клієнти мали отримати до закриття відділень. Їх можна отримати в супермаркетах «Сільпо», або Justin перенаправить їх через інших поштових операторів.

Чому ж тоді відділення Justin були закриті? Ймовірно, основною причиною стало незадоволення результатами роботи компанії на тлі гострої конкуренції, насамперед – із «Новою поштою» [4].

Як виявилось, українцям все одно було ближче і зручніше забирати посилки з «Нової пошти». Мережа торгових точок Fozzy Group (585) була приблизно в 35 разів менша, ніж мережа відділень і поштоматів «Нової пошти» (20361 відділення і поштомат); лише у 2021 р. «Нова пошта» встановила приблизно 9000 поштоматів, вони з'являються навіть у під'їздах.

Загальна структура ринку операторів експрес-доставки наведена на рис. 1.

Рис. 1. Структура ринку операторів експрес-доставки

Отже, служби доставки у воєнний час вимушені долати різні труднощі. Хтось долає їх з високо піднятою головою та допомагає підтримувати економіку країни, а хтось не справляється та вимушений припинити своє діяльність. Незважаючи на те, що у лютому більшість людей турбувалися не про доставку, поступово процес замовлень знову відновився. Найбільший попит мають товари для армії: наколінники, захист, одяг, спальні мішки, намети, аптечки; та товари з українською символікою: одяг, значки, біжутерія, чохли для телефонів, навушники. Через війну в Україні сильно постраждала інфраструктура: дороги, мости, освітні заклади, залізнична інфраструктура, адміністративні та культурні будівлі. Великі втрати житлових будинків та підприємств. Щоб відновити все це, потрібно дуже багато товарів. Тому не викликає сумніву, що ринок працюватиме.

Список літератури

1. Сайт компанії «Нова пошта». URL: <https://novaposhta.ua>.
2. Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету міністрів України № 305 від 17.03.2022 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-osoblivosti-roboti-akcionernogo-tovaristva-ukrposhta-v-umovah-voennogo-stanu-305>.
3. Сайт компанії «Укрпошта». URL: <https://www.ukrposhta.ua/ua/news>.
4. Сайт компанії «Justin». URL: <https://justin.ua>.

Савченко Н. Л.

аспірант, здобувач кафедри «Облік і оподаткування»
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Науковий керівник:

Боярова О. А.

к.е.н., доцент кафедри «Облік і оподаткування»

Національний університет біоресурсів і природокористування України

АНАЛІЗ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРЕЛІКУ ТОВАРІВ КРИТИЧНОГО ІМПОРТУ

У зв'язку з повномасштабною війною на території України відбулося скорочення імпорту не тільки через логістичні проблеми та скорочення попиту, а й через заборону на некритичні імпортні операції, яка була реалізована Національним банком України з метою уникнення волатильності валюти. На підставі постанови КМУ № 153 від 24.02.2022 «Про перелік товарів критичного імпорту» [1] і постанови КМУ № 289 від 16.03.2022 «Деякі питання товарів критичного імпорту» [2] надається дозвіл на імпорт тільки «критичних товарів» зі спеціального переліку.

Положення даних постанов регулюють як теоретичні (зокрема, узагальнено сутність і важливість критичного імпорту та перелік критеріїв визнання критичного імпорту для чотирьох стратегічно важливих секторів – енергетики, безпеки та оборони, забезпечення життєдіяльності населення, а також функціонування виробничих підприємств), так і практичні аспекти, зокрема ті, що мають відношення до відновлення господарської діяльності підприємств, діяльність котрих знаходиться в залежності від імпортової сировини тощо. Відповідно, до стану чіткого регулювання організації критичного імпорту в умовах війни держава спроможна підтримувати як виробництво продукції, потрібної для внутрішнього ринку, так і продукції, призначеної для експорту, а тим самим зберігати дохідну частину державного бюджету України [3].

Підприємства фактично не мали змоги розраховуватися за одержані товари, послуги, які не мають відношення до категорії товарів «критичного імпорту» до дати завершення воєнного стану, у відповідності до п.12, п.14 Постанови Правління НБУ «Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану» від 24.02.2022р. №18 (далі – Постанова №18), якою визначено цілу низку обмежень, стосовно проведення розрахунків у сфері зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД).

Оскільки критичний імпорт визначається як перелік товарів та послуг, за якими держава надає дозвіл на проведення транскордонних валютних платежів. То відповідно до п.14 Постанови №18, юридичні особи можуть придбану іноземну валюту витратити виключно для здійснення операцій, перелічених у даній постанові (див. рис. 1) [4]. Тобто, перелік операцій, за які може бути проведена оплата нерезиденту під час війни дуже незначний.

У відповідності до нововведення перелік товарів критичного імпорту фактично було скасовано в липні 2022 року, однак перелік послуг критичного імпорту досі залишився чинним.

Аналізуючи процес здійснення обліку ЗЕД підприємств під час воєнних дій, не можливо обійти питання валютного контролю. Банки як суб'єкти первинного фінансового моніторингу здійснюють контроль за додержанням клієнтами терміну грошових розрахунків з експорту / імпорту товарів, робіт, послуг (п. 5 Інструкції №7) [5]. Станом на сьогодні граничний термін розрахунків становить 120 календарних днів (Постановою від 07.06.2022 № 113 НБУ збільшив термін з 90 днів), недодержання якого тягне за собою нарахування пені в розмірі 0,3 % від суми недержаної виручки за кожний день протермінування платежу в іноземній валюті за валютним курсом НБУ на день появи заборгованості. Обмеження за термінами не розповсюджується на імпорт товарів, послуг, якщо сума операції менше розміру, передбаченого ст. 20 Закону № 361, окрім випадків дроблення валютних операцій.

Дозволені операції з іноземною валютою (згідно з Постановою №18)	
→	імпортні операції резидентів з купівлі товарів критичного імпорту за переліком, затвердженим КМУ, за умови, якщо поставка товарів за такими операціями здійснена/здійснюється після 23.02.2021р.;
→	переказ коштів з метою виконання зобов'язань резидента перед нерезидентом за укладеним між ними договором купівлі-продажу товарів за умови, якщо такий переказ здійснюється за рахунок коштів, одержаних за кредитом (позику) від МФО або за субкредитом від держави, для фінансування якого держава залучила кредит (позику) від МФО;
→	операції з повернення нерезиденту попередньої оплати (авансового платежу), отриманої(ого) резидентом на його поточний рахунок у банку в Україні після 23.02.2022р. за укладеним з нерезидентом договором з купівлі-продажу товару, у зв'язку з невиконанням резидентом зобов'язань за цим договором;
→	розрахунки (оплати вартості товарів, робіт та послуг) за кордоном з використанням електронних платіжних засобів (за винятком розрахунків, що здійснюються з використанням коду категорії торговця – 6211) або використання за кордоном електронних платіжних засобів для отримання готівкових коштів;
→	переказ на користь представництв і філій за кордоном юридичних осіб, у статутному капіталі яких державі прямо або опосередковано належить частка в розмірі 100%, згідно з кошторисом на утримання або робочою програмою та бюджетом з урахуванням обмежень, установлених у п.17 цієї постанови;
→	розрахунок значущих операторів послуг платіжної інфраструктури з нерезидентами для забезпечення виконання функцій у міжнародних карткових платіжних системах;
→	переказ іноземному інвестору/нерезиденту коштів, отриманих у зв'язку з проведеною після 01.04.2023р. виплатою погашення/сплатою доходу за облігаціями внутрішньої державної позики України згідно з умовами їх розміщення (емісії) тощо.

Рис. 1. Дозволені операції з іноземною валютою (згідно з Постановою №18)

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [4].

Таким чином, перелік «критичних товарів» поступово розширюється, однак у середньостроковій перспективі споживчий та інвестиційний попит залишиться досить пригніченим, що не надасть змогу імпорту відновитись.

Список літератури

1. Про перелік товарів критичного імпорту : Постанова КМУ № 153 від 24.02.2022. Офіційний вісник України. 2022. № 29. С. 7. Ст. 1562.
2. Деякі питання товарів критичного імпорту : Постанова КМУ № 289 від 16.03.2022. Офіційний вісник України. 2022. № 25. С. 449. Ст. 1357.
3. Скрипник С., Процевят О., Воронова О. Особливості регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*, 2022, № (38). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-47> (дата звернення 04.11.2022).
4. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління НБУ від 24.02.2022р. №18 з 24.02.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0018500-22> (дата звернення 04.11.2022).
5. Про затвердження Інструкції про порядок валютного нагляду банків за дотриманням резидентами граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів: Постанова Правління НБУ № 7 від 02.01.2019р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0007500-19> (дата звернення 04.11.2022).
6. Постанова від 07.06.2022 № 113 НБУ

Кватернюк А. О.

аспірантка кафедри аграрного менеджменту та маркетингу
факультету менеджменту та права

Вінницький національний аграрний університет

ІННОВАЦІЙНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО В РОСЛИННИЦЬКІЙ ГАЛУЗІ

Інноваційне підприємництво в рослинницькій галузі є елементом загальної організаційно-економічної системи, яка за умови її адекватного побудови та використання сприяє інноваційному процесу шляхом реалізації ряду особливостей. Розвиток інноваційного підприємництва в сільському господарстві є неможливим без урахування таких особливостей аграрного сектору:

- чутливість (здатність передбачати проблеми та шляхи їх подолання, приймати стратегічні рішення, адаптуватися до кліматичних умов);
- експеримент (рівень об'єктивності оцінки нових ідей);
- внутрішня комунікація (здатність поширювати відповідну інформацію);
- ризики (здатність інвестувати в інноваційні процеси, навіть в умовах невизначеності, з метою покращення діяльності);
- керованість процесами, які продовжуються змінами та інноваціями [1].

Розвиненим країнам світу притаманний високий рівень інноваційного розвитку з такими характерними рисами:

- найбільша частка в структурі інновацій належить революційним інноваціям;
- частка наукомісткого сектору виробництва (в доданій вартості та зайнятості) постійно зростає;
- завдяки впровадженню інновацій відбувається зниження матеріало- та енергомісткості виробництва;
- відтворювальний процес спрямований на досягнення технологічної конкурентоспроможності [2].

Наразі, можна виокремити три моделі інноваційного розвитку:

1. Перша модель – «Ризикове венчурне підприємництво» (переважає у США) – передбачає наявність малих фірм, які часто створюються під одну ідею та є неприбутковими, тому що не займаються виробництвом. Стартовим капіталом для них є власні заощадження засновника та ризиковий капітал, який надається на безвідсотковій, безповоротній основі та не підлягає вилученню під час усієї дії договору [3]. Перевагами такої моделі інноваційного розвитку є її гнучкість, мобільність та спрямованість на радикальні інновації.

2. Друга модель – «Міжнародна між фірмова кооперація і метод підвищення ефективності НДДКР» – притаманна країнам Західної Європи. Вона спрямована на вирішення довгострокових комерційних завдань та пов'язана з глобальним поширенням нових технологій. Дослідники зазначають, що дана модель знаходиться в руслі об'єктивного процесу інтернаціоналізації господарського життя [4].

3. Третя модель – «Нові форми взаємодії людей в інноваційному процесі» – передбачає посилену увагу до якості продукції і переоснащення виробництва, тобто реалізація інновацій істотно залежить від їх поширення на суміжні виробництва. Важливою тенденцією інноваційного розвитку є інтеграція науки та виробництва у формі технопарків (створюються для стимулювання малого інноваційного підприємництва), технополісів (об'єднують у собі наукові установи фундаментального і прикладного характеру, ВНЗ, конструкторські організації, промислові підприємства, орієнтовані на впровадження нововведень), бізнес-інкубаторів (забезпечують реалізацію будь-якого проєкту, що обіцяє прибуток) тощо [3].

Отже, в сучасних умовах підтримка інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств в рослинницькій галузі України має першочергове значення, так як це сприятиме забезпеченню модернізації та підвищенню конкурентоспроможності економіки держави.

Список літератури

1. Вовк Л. В., Пузирьов С. О. Інноваційне підприємництво в сільському господарстві як організаційно-економічна система його стратегічного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 20. С. 43 – 46.

2. Ніколайчук А. Т. Сучасний стан та перспективи інноваційного розвитку промислових підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 6. Т. 3. С. 16 – 19.
3. Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент : Навчальний посібник. Київ : КНЕУ, 2003. 504 с.
4. Салига К.С. Економічні теорії інноваційного розвитку підприємства: монографія. Запоріжжя : КПУ, 2009. 216 с.

УДК 658.1

Гнатюк С. С.
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Державний податковий університет
Науковий керівник:
Телищук М. М.
старший викладач кафедри економічної політики
Державний податковий університет

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ЕКОНОМІЧНА МОДЕЛЬ

В умовах глобальної фінансово-економічної нестабільності, спричиненої пандемією та загостренням політичних конфліктів між країнами, значної уваги набувають питання формування підвалин стійкого економічного розвитку, забезпечення національної конкурентоспроможності, успішної реалізації концепції сталого розвитку країни, в яких однією з найважливіших складових є інноваційно-інвестиційна діяльність України.

Проблематиці інноваційно-інвестиційної діяльності присвячена значна кількість наукових публікацій, однак в літературі досі немає чіткої визначеності терміну «інвестиційно-інноваційна модель», що пояснюється також відсутністю визначення у законодавстві країни.

Питанням інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки України цікавилися такі науковці як Бродюк І. В., Вовк В. Ю., Денисенко М. П., Романко О. П., Смітюх О. Ю., Сташенюк Д. Г., Топіна Р. П., Ульяновченко О. В., Усманова М. Р., Юрчук Н. П. та іншими. Зокрема, науковці доходять згоди, що з стратегічної точки зору об'єднані економічні категорії «інновація» та «інвестиція» передбачають пошук та використання інноваційних засобів ведення інвестиційної діяльності, тобто інвестиційно-інноваційна модель є похідною, адже формується на перетині цілей інвестиційної й інноваційної діяльності [2].

Інноваційно-інвестиційна модель передбачає собою систему, що розглядається як інвестиції в інноваційну діяльність.

Формування інноваційно-інвестиційної моделі соціально-економічного розвитку України передбачає модернізацію системи управління науково-технологічними секторами національного господарства, забезпечення високої ефективності суспільного виробництва з метою виходу на світові ринки та підвищення якості життя населення, одним з найголовніших факторів чого є забезпечення інноваційної інфраструктури, яка має забезпечити результативність впровадження інноваційних ідей у виробництво [3].

Змістом інноваційно-інвестиційної діяльності є реалізація системного інноваційного процесу, основними стадіями якого вважають: зародження інноваційної ідеї внаслідок технологічного поштовху або попиту, а також їх спільного впливу; втілення цієї ідеї в новачію (лат. – оновлення, зміна) – продукт інтелектуальної діяльності людей, оформлений результатом фундаментальних, прикладних та експериментальних досліджень (відкриття, винаходи, нові або вдосконалені процеси, структури, методики, стандарти, результати маркетингових досліджень тощо); комерціалізацію новачію; впровадження, застосування відкриття чи винаходу, виведення на ринок нового чи вдосконаленого продукту, технологічного процесу (новація стає інновацією, або нововведенням); отримання доходу та інвестиція доходу в нові інновації [1].

Утвердження інноваційно-інвестиційної моделі розвитку національної економіки є пріоритетним напрямком для України, що дозволяє забезпечити конкурентоспроможність національної економіки, інтегруватися в глобальні інтеграційні процеси як рівноправний суб'єкт, забезпечити високі темпи економічного зростання стосовно розвинених країн світу

і створити потужну економічну базу для запровадження високих соціальних стандартів, притаманних розвиненим країнам світу [4].

Сильними сторонами інвестиційно-інноваційної моделі в Україні є: вдале географічне розташування, значний ресурсний та інтелектуальний потенціал; покращання індексу легкості ведення бізнесу в Україні за рахунок деякого спрощення процесу сплати податків (уведення електронної системи подання декларацій), реєстрації власності (запровадження нової системи державної реєстрації майнових прав на нерухоме майно); створення сприятливих умов для ведення бізнесу спрощення митних процедур; визначення гарантій діяльності для інвесторів та захисту їхніх прав, формування економічних та організаційних засад реалізації державно-приватного партнерства (до іноземних інвесторів застосовується національний режим інвестиційної діяльності, іноземні інвестиції не підлягають націоналізації) [2].

До слабких сторін моделі варто віднести: загальна політична та економічна нестабільність; високий рівень корупції, адміністративного контролю та бюрократизму; непрозорість ринку, високий рівень тінізації економіки та монополізації ринку, що створює бар'єри для доступу іноземним інвесторам; негативні очікування підприємств, пов'язані з погіршенням їх фінансово-економічного стану, нестачею оборотних коштів і низьким платоспроможним попитом з боку населення; недостатній рівень валового нагромадження основного капіталу та високий ступінь зносу основних засобів; недостатні обсяги інноваційної діяльності підприємств, низький рівень фінансування інноваційних проектів із держбюджету; нестача власних коштів для фінансування інноваційного процесу та проблематичність залучення інвестицій через високі ризики інноваційних проектів; значна волатильність курсу національної валюти, що спричиняє валютні ризики; недостатній розвиток інноваційної інфраструктури, недосконалість механізмів страхування інвестиційних ризиків [2].

Оскільки інновація, яка не підкріплена інвестиціями, є нежиттєздатною, то ключовими елементами для інвестиційно-інноваційної моделі в умовах сталого розвитку є інвестиційні надходження (за допомогою яких стає можливим інноваційна перебудова у сфері економіки), оскільки її ефективність залежить від рівня припливу інвестицій в інноваційну сферу. Саме тому, виникає потреба усунення розриву між інвестиціями та інноваціями, необхідно створити в Україні економіко-правові умови, які будуть сприяти залученню інвестицій, які є значним джерелом модернізації економіки України, у сферу інновацій.

До стимулюючих заходів, які можуть забезпечити інвестиційну привабливість України можна віднести:

- зменшення кількості податків, митних платежів; податкові та митні пільги для інвестицій в інноваційній сфері;
- скорочення бюрократичних процедур щодо реєстрації інвестицій та інновацій;
- дієві гарантії для інвесторів, що на сучасному рівні гарантують виконання зобов'язань, які бере на себе держава в цій сфері [2].

Отже, в умовах глобалізації, забезпечення сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності країни не можливе без активізації інноваційно-інвестиційної діяльності та реалізації ряду системних реформ, спрямованих на створення сприятливого середовища для бізнесу та інвестицій, полегшення доступу до новітніх технологій, наближення законодавства та адміністративних процедур до стандартів та норм ЄС, окрім цього розбудова інноваційно-інвестиційної моделі економіки є об'єктивною необхідністю на ринкових засадах, альтернативою якій є занепад національної економіки.

Список літератури

1. Атаманова Ю., Клімова Г. Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні. *Право*. 2015. URL: https://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/07/Klimova/title_page.pdf
2. Зельдіна О. Поняття інвестиційно-інноваційної моделі в умовах сталого розвитку економіки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. URL: <http://pgr-journal.kiev.ua/archive/2020/7/15.pdf>
3. Усманова М. Теоретичні засади формування інноваційної інфраструктури в Україні. *Економіка і менеджмент*. 2016. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vsuem_2016_1_11
4. Юрчук Н., Вовк В., Топіна Р. Інноваційно-інвестиційна діяльність як основа реалізації концепції сталого розвитку економіки України. *Агросвіт*. 2019. № 3. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/3_2019/9.pdf

Додон О. Д.
к.е.н., старший викладач кафедри
менеджменту та поведінкової економіки,
Донецький національний університет імені Василя Стуса
Соколюк І. Ю.
асистент кафедри менеджменту і логістики,
Одеський національний технологічний університет

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА

Соціальна роль керівника полягає в тому, що офіційна особа підприємства повинна також бути лідером і проявляти зацікавленість не тільки у розвитку професійних якостей персоналу, а і забезпеченні соціального захисту кожного фахівця та різних груп персоналу. Оскільки соціальна відповідальність є суто добровільною, вона суттєво відрізняється від нормативної, законодавчо закріпленої юридичної відповідальності. До її основних рис належать (рис. 1):

- Складність.** Соціальна відповідальність на відміну юридичної немає суворої нормативної регламентації, реалізація її слабо розроблена, менеджер до неї погано підготовлений
- Незрозумілі наслідки.** Багато важливих актів прояву соціальної відповідальності немає достатньої законодавчої бази (меценатство, благодійність) і тому їх економічні наслідки часом не зрозумілі менеджеру
- Втрата конкурентоспроможності.** Витрачаючи кошти на соціальні програми, менеджер змушений включати додаткові витрати на ціну товарів та послуг, даючи цим переваги своїм конкурентам
- Відступ від головної мети управління.** Займаючись безкоштовними соціальними програмами, керівництво змушене відхилитися від головного ринкового завдання – максимізації прибутку
- Моральний тиск.** Реалізація соціальної відповідальності ініціюється та супроводжується моральним тиском суспільства. У цьому порушується найважливіший принцип ринку – ринкова свобода. Керівництво часом втрачає можливість приймати економічні рішення виключно з власної волі
- Додатковий маневр ресурсами.** Соціальні програми дають можливість використовувати ту частину ресурсів організації, яка нині не вигідна з метою бізнесу
- Сприятливий підприємницький та інвестиційний клімат.** Соціальна діяльність керівництва піднімає його авторитет в очах суспільства та підприємницьких колах, що у стратегічному плані створює сприятливі умови для інновацій та бізнесу
- Можливість вибору програм.** Будучи добровільною, соціальна діяльність надає менеджеру вільний вибір об'єктів соціальної підтримки, її характеру, що не потребує звіту

Рис. 1. Основні риси соціальної відповідальності [2]

Керівники різних рівнів є основним носієм соціально-відповідальної поведінки та виконують різні соціальні ролі:

1. Встановлюють сенс змін процесів в колективі.
2. Сприяють розвитку відносин між членами групи.
3. Спрямовують дії підлеглих з тим, щоб уникнути зайвої напруженості всередині групи.
4. Демонструють соціально-відповідальну поведінку як один із членів групи, а також активність та широкий спектр умінь, навичок.

Керівник є відповідальним не лише за сьогоднішнє, а й за майбутнє: за виконання своїх обов'язків та передбачення наслідків власних дій. Більше того, керівник повинен почуватися відповідальним не тільки за будь-яке прийняте ним рішення, а й за те, що він не зробив, хоча мусив це зробити. Це відповідальність за бездіяльність. Потрібно передбачати наслідки своєї бездіяльності та бути готовим нести за це відповідальність.

Сьогодні керівник не може одноосібно вирішувати всі управлінські проблеми, що навіть виникають, навіть безпосередньо входять до кола його службових обов'язків, оскільки їх занадто багато, вони різноманітні, а його знання, досвід і наявний запас часу обмежені. Тому, розробляючи стратегії, здійснюючи загальне управління й контроль, він передає вирішення менш значних проблем, у тому числі й відповідальність підлеглим, які мають необхідні знання, досвід і зацікавленість взяти участь в управлінні. У результаті в рамках управлінської структури відбувається розщеплення та раціональний перерозподіл прав, обов'язків та відповідальності між її суб'єктами. Делегуванню повноважень передують значна підготовча робота, яку має здійснювати керівник. Вона полягає у визначенні того, для чого, кому та яким чином делегувати повноваження, які вигоди для нього, самих підлеглих та організації в цілому при цьому можуть виникнути певні перешкоди. Але загальний підхід полягає в тому, що делегувати повноваження потрібно завжди максимальній кількості співробітників, що знаходяться на найнижчих поверхах управлінської структури, де на практиці реалізуються прийняті рішення [1].

Відповідальність керівника вимагає від нього постійної психологічної готовності до виконання конкретних дій та буває головним джерелом психічної напруги протягом усього робочого часу. Тому в організаціях проводять періодичні соціально-психологічні тренінги для зняття напруги та покращення комунікації.

Отже, до рис соціальної відповідальності належать: складність прояву та організації; відступ від головної мети управління; додатковий маневр ресурсами; сприятливий підприємницький та інвестиційний клімат; можливість вибору програм; нечіткі наслідки, які необхідно моніторити; можлива втрата конкурентоспроможності; моральний тиск. Керівники різних рівнів устанавлюють сенс змін процесів в колективі; спрямовують дії підлеглих; сприяють розвитку відносин між членами групи; демонструють соціально-відповідальну поведінку в межах прийнятої концепції соціальної політики на підприємстві.

Список літератури

1. Цимбалюк С. О., Білик О. М. Оцінювання персоналу : навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2021. 311 с.
2. Шкільняк М. М., Овсянюк-Берданіга О. Ф., Крисько Ж. Л., Демків І. О. Менеджмент : навчальний посібник. Тернопіль : Крок, 2017. 252 с.

Конончук К. О.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
факультету податкової справи, обліку та аудиту,
Державний податковий університет

Науковий керівник:

Скорик М. О.

к.е.н., доцент, доцент кафедри аудиту,
державного фінансового контролю та аналізу,
Державний податковий університет

СУТНІСТЬ ПОДАТКОВОГО АУДИТУ В СИСТЕМІ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ

Визначення податкового контролю наводиться в Податковому кодексі України. Згідно з ним, «податковий контроль - система заходів, що вживаються контролюючими органами та координуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи» [1].

Як форма реалізації податкового контролю податковий аудит нині розглядається як засіб забезпечення фіскальної функції держави, що пов'язаний із проведенням податкових перевірок щодо встановлення законності та достовірності формування платниками податків податкової бази, нарахування та своєчасного перерахування податків до бюджету.

Такі науковці, як Онищенко В. А., Чугаєв О. А., Пухальський Г. В., Краєвський В. М., Тарашенко В. М. та інші займалися дослідженням проблем визначення сутності податкового аудиту в системі податкового контролю. Особливого значення податковий аудит набуває в умовах інтенсивного реформування податкового законодавства, а також фіскального типу податкової політики держави. Сьогодні актуальним є питання зменшення втручання контролюючих органів у діяльність платників податків. Тому в останні роки держава приділяє багато уваги регулюванню процесів проведення податкового аудиту.

Відсутність законодавчого визначення терміну «податковий аудит» створила ситуацію, в якій даний термін хоч і використовується досить активно, але кожен, хто його використовує, вкладає в нього, як правило, своє розуміння.

За кордоном як державні органи, так і незалежні аудиторські компанії поняття «податковий аудит» використовують по відношенню до перевірок, здійснюваних податковими органами, тоді як здійснення перевірок у сфері оподаткування незалежними аудиторськими компаніями відносять до перевірок дотримання податкового законодавства, які не є аудитом по суті [3].

Окремі автори характеризують податковий аудит як перевірку працівниками податкових органів повноти нарахування та своєчасної сплати податків і зборів платниками податків до бюджетів усіх рівнів» [3].

Під державним податковим аудитом варто розуміти систему відносин між державними контролюючими органами та платниками податків із приводу організації та проведення перевірки діяльності платників податків відповідності чинному законодавству та встановленим нормативам, встановлення правильності нарахування суми податків, зборів (обов'язкових платежів) та повноти їх сплати до бюджету, правильності заповнення та подання податкової і фінансової звітності, підведення підсумків проведення перевірки, ознайомлення з її результатами.

Суб'єктами податкового аудиту є органи фіскального контролю, які мають певні повноваження для здійснення податкових перевірок та відповідають певним вимогам.

До об'єктів податкового аудиту належать документи бухгалтерського обліку та звітності, декларації та розрахунки зі сплати податків, зборів, а також інші документи фінансово-господарської діяльності.

Податковий аудит як елемент державного податкового контролю може включати в себе перевірку правильності нарахування та сплати загальнодержавних та місцевих податків та зборів.

Вбачаючи податковий аудит як один з елементів податкового контролю, К.П. Проскура обґрунтовує доцільність впровадження інституту податкових аудиторів у системі державного податкового контролю та передачі податковим аудиторам частини функцій контролюючих органів щодо здійснення податкових перевірок, визначення організаційних та методичних засад податкового аудиту [3].

Методи податкового аудиту необхідно розуміти як способи дослідження аудитором (із застосуванням статистичної, обліково-звітної, нормативної документації, організаційної, комп'ютерної техніки, інструментів та інших засобів інформації) об'єктів податкового аудиту, збору, обробки й акумулювання фактичних даних, що відображають законність джерел та обсяги доходів, витрат платників податків, нарахування і сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

Отже, податковий аудит - це процесуальні дії контролюючих органів, що вживаються ними з метою контролю правильності нарахування, повноти та своєчасності сплати податків і зборів у вигляді проведення перевірок [4].

При здійсненні податкового аудиту оцінюється достовірність задекларованих платником податкових зобов'язань шляхом проведення перевірок звітності платників податків та вивчення документів, на підставі яких така податкова звітність формується. Таким чином, здійснення податкового аудиту має велике практичне значення для виявлення порушень вимог податкового законодавства. Податкова складова аудиту сьогодні слабо регламентована діючими нормативними документами. Усе це зумовлює актуальність подальшого розроблення правових, методологічних і методичних основ здійснення податкового аудиту.

Список літератури

1. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
2. Пухальська Г. В. Удосконалення організаційних та методичних засад податкового аудиту у сучасних умовах. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. № 6. Т. 2. С. 177–180.
3. Тарашенко В. А. Податковий аудит: підходи до тлумачення. *Ефективна економіка*. 2020. № 3. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7712> (дата звернення: 30.10.2022). DOI: 10.32702/2307-2105-2020.3.53
4. Краєвський, В., Костенко, О., Скорик, М. Податковий аудит: зміст і дуальна функція обліку як об'єкта та засоба. *Підприємництво та інновації*. 2022. № 24. 123-128. <https://doi.org/10.32782/2415-3583/24.21>
5. Онищенко В. А. Податковий аудит : [навч. посібник] / В. А. Онищенко, А. О. Чугаєв. – Ірпінь: Академія ДПСУ, 2003. – 398

Китайчук Т. Г.

кандидат економічних наук, доцент

Субботіна О. О.

студентка

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ НА ОСНОВІ КОМП'ЮТЕРИЗАЦІЇ

За останні роки спостерігається тенденція загальної комп'ютеризації, що стосується всіх видів діяльності. За допомогою інформаційних систем можна представити інформацію в зручному для конкретного користувача вигляді, прискорити та спростити операції з її введення та обробки, підвищити наочність і простоту необхідних звітів.

Важливим органом формування масивів управлінської інформації в умовах ринкової економіки є бухгалтерія, та практично весь процес формування, опрацювання і передавання для потреб управління техніко-економічної інформації займає облікова бухгалтерська система [3].

Сучасні технології внесли такі зміни у бухгалтерську сферу як: автоматизація роботи відповідно до законодавства; зменшення помилок; керування усіма процесами; швидке та упорядковане створення звітності. Ці зміни покращили продуктивність праці, повний контроль над заборгованістю, швидке та точне прийняття управлінських рішень, можливість вести бухгалтерський облік не за одним стандартом, а одразу за кількома. Не можна не згадати, що з приходом сучасних процесів почалась інтеграція економічної сфери, а це означає, що автоматизація бухгалтерської роботи стає не лише потребою, а гарантією входу на Міжнародні стандарти бухгалтерської звітності. Це означає відкриття дверей у міжнародний ринок із залученням закордонних інвестицій та співпраці. З цим стає зрозуміло, що комп'ютеризація була необхідна для розвитку бухгалтерської сфери та стандартизування цієї сфери загалом.

Перш за все використання сучасних технологій у бухгалтерському обліку усуває основні недоліки та прорахунки, які можуть з'явитись через неухважність працівника, виправити прості арифметичні помилки та незнання досконало особливостей бухгалтерського обліку.

Основними вимогами до інформаційних бухгалтерських систем є якісне ведення обліку, надійність та зручність в експлуатації. Вони повинні: здійснювати безпомилкові арифметичні розрахунки; забезпечувати підготовку, заповнення, перевірку і видрукування первинних і звітних документів довільної форми; безпомилково переносити дані з однієї друкованої форми в іншу; робити нагромадження підсумків та обчислення відсотків довільного ступеня складності; забезпечувати звернення до даних і звітів за минулі періоди (ведення архіву) [1].

У кожній з спеціальних програм для ведення бухгалтерського обліку є свої позитивні сторони (доступна вартість, легкість у користуванні) так і недоліки (складність освоєння, труднощі для застосування застосунку на підприємстві). Пропонуємо розглянути порівняльну табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика бухгалтерських програм [2]

Параметри	Парус - Бухгалтерія	ІС: Підприємство	Інфо Бухгалтер	БЕСТ
Ведення кількох юридичних осіб	+	+	+	+
Розбиття проводок на господарські операції	+	+	+	+
Можливість вести облік в будь-якій системі оподаткування без додаткової переустановки	-	+	-	-
Наявність типових документів	+	+	+	+
Набір стандартної звітності	+	+	+	+
Можливість створення нових документів	-	+	+	-
Можливість створення нових стандартних звітів	-	+	-	-
Забезпечення електронного документообігу з органами казначейства в частині розрахунково-платіжних документів і звітності	+	-	+	-
Можливість користування програмою без попереднього навчання	+	-	+	+

Отож, на нашу думку, впровадження комп'ютерних технологій для автоматизації інформаційних систем бухгалтерії однозначно дозволяє забезпечити підвищення ефективності та покращення якості ведення обліку. Основними позитивними результатами такого впровадження є:

- впорядкування бухгалтерського обліку за рахунок запровадження електронного документообігу;
- підвищення оперативності обліку шляхом забезпечення швидкого доступу до документів, можливості оперативно їх обробляти та надійно зберігати в електронних архівах (на сервері організації або в «хмарі», тобто на сервері спецоператора);
- можливість фахівцям працювати з інформаційною базою через Інтернет, знаходячись при цьому в будь-якому місці, що надзвичайно корисно для фахівців, що працюють віддалено, ведуть декілька організацій одночасно;
- підготовка, зберігання та передача обов'язкової (регламентованої) податкової та бухгалтерської звітності у відповідні органи;
- зниження кількості бухгалтерських помилок, яке досягається проведенням автоматизованого контролю з метою правильності відображення операцій на основі введених звітних даних бухгалтерського обліку.

Список літератури

1. Кліменкова Т.В Голдиш Н.М. Організація бухгалтерського обліку в умовах комп'ютеризації та шляхи підвищення його ефективності. URL: http://www.rusnauka.com/33_DWS_2010/33_DWS_2010/Economics/74347.doc.htm (дата звернення: 01.11.2022).
2. Моряк Т. В. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту. м. Тернопіль, 28 листопада 2018 р. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/187295917.pdf> (дата звернення: 01.11.2022).
3. Івахненко С.В. *Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту*. 2003. С. 349. URL: https://www.ivakhnenkovaudit.info/IT_in_control&auditing.pdf (дата звернення: 01.11.2022).

Сущенко І. М.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
факультету податкової справи, обліку та аудиту,

Науковий керівник:

Скорик М. О.

к.е.н., доцент, доцент кафедри аудиту,
державного фінансового контролю та аналізу,
Державний податковий університет

ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ

Основу частину бюджету України складають податкові надходження. В свою чергу податкові надходження залежать від правильності визначення об'єкта, бази оподаткування, своєчасності нарахування податків і зборів та їх сплати. Багато підприємців України не нехтували можливістю ухилення від сплати податків або ж неповноти їх сплати. Це призводить до невиконання дохідної частини бюджету. Для уникнення та зменшення даного явища існує податковий контроль. Тому його розвиток в сучасних умовах є актуальним та потребує більшої уваги.

Як визначає стаття 61.1 Податкового кодексу України «податковий контроль - система заходів, що вживаються контролюючими органами та координуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну фінансову політику, з метою контролю правильності нарахування, повноти і своєчасності сплати податків і зборів, а також дотримання законодавства з питань регулювання обігу готівки, проведення розрахункових та касових операцій, патентування, ліцензування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи» [1].

Вважаємо за доцільне розглянути ефективність та результативність податкового контролю. Поняття «ефективність» та «результативність» здаються тотожними, але відрізняються один від одного. Ефективність характеризує зв'язок між обсягом понесених витрат які використовувались під час діяльності. Щодо податкового контролю, то ефективність означає забезпечення фінансових інтересів держави у надходженні податків та зборів та при цьому дотримання всіх прав платників податків. Щодо ефективності податного контролю, то необхідно виходити із співвідношення його мети і досягнутого

результату, які він переслідує. Результатом будуть виступати суми донарахованих та стягнених грошових зобов'язань, які повинні бути правомірні, правильно визначені та застосовані. Під ефективністю в даному випадку необхідно розуміти використання коштів у менших розмірах з метою досягнення більш вищих результатів контрольної роботи.

У свою чергу результативність характеризує дієвість, досягнення, ступінь завершення системою потрібної роботи і реалізації встановлених цілей. Результативність податкового контролю необхідно розглядати як важливу складову ефективності, що вчасно виявляє правопорушення у сфері оподаткування завдяки застосуванню дієвих контрольних процедур та вказує на частку результативних податкових перевірок в їх загальній кількості [2].

Результативність податкового контролю в Україні визначається правильністю обрахунку, повнотою і своєчасністю сплати податків до бюджету. Однак, не всі проведені перевірки органами Державної податкової служби України є результативними. Часто перевірка проведена, здійснено донараховання податкового зобов'язання, штрафних та фінансових санкцій, але грошові зобов'язання не надходять до бюджету через оскарження в судовому порядку. Основними показниками, які характеризують контрольну діяльність податкових органів, прийнято вважати суму додатково донарахованих грошових зобов'язань за результатами контрольної роботи [2].

Для визначення ефективності та результативності податкового контролю необхідно вказати способи здійснення податкового контролю. Це:

- ведення обліку платників податків;
- інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності контролюючих органів;
- перевірки та звірки відповідно до вимог цього Кодексу, а також перевірки щодо дотримання законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, у порядку, встановленому законами України, що регулюють відповідну сферу правовідносин;

- моніторинг контрольованих операцій та опитування посадових, уповноважених осіб та/або працівників платника податків [1, 2, 3].

Сьогоднішні реалії внесли свої корективи щодо податкового контролю. Таким чином було змінено правила щодо проведення перевірок. Під час воєнного стану дозволені наступні перевірки: камеральні перевірки; документальні позапланові перевірки (за зверненням платника податків, в разі проведення реорганізації чи припинення юридичної особи, в разі подання заяви щодо відшкодування ПДВ, якщо отримано податкову інформацію що свідчить про порушення валютного контролю); фактичні перевірки.

Тобто, під час війни заборонено проводити планові документальні перевірки та інші позапланові документальні перевірки [4].

Питання податкового контролю завжди були в епіцентрі уваги, оскільки вони знаходяться на перетині інтересів Державної податкової служби України, яка прагне засобами контролю вплинути на стан дотримання податкового законодавства та шляхом утвердження ідеї невідворотності покарання за податкові правопорушення впливати на фіскальну свідомість платників. В той же час, платники податків прагнуть мінімізувати свої податкові витрати та всіляко використовують методи та способи оптимізації оподаткування та податкового маневрування. На даному етапі ефективність та результативність податкового контролю є не на високому рівні, але на достатньому у порівнянні з минулими роками.

Список літератури

1. Податковий кодекс України. URL: <https://tax.gov.ua/nk/spisok2/glava-5--podatkoviy-kontrol/> (дата звернення 20.10.2022)

2. Панура Ю.В., Іванишина О.С. Податковий контроль в Україні як складова ефективного адміністрування. *Ефективна економіка 2021*. http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/5_2021/104.pdf (дата звернення 27.10.2022)

3. Краєвський В.М., Костенко О.М., Скорик М.О. Податковий аудит: зміст і дуальна функція обліку як об'єкта та засоба. *Підприємництво та інновації*. Вип.24. 2022. С. 123-127. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/24.21> (дата звернення 07.10.2022)

4. Податкові перевірки в умовах воєнного стану: https://biz.ligazakon.net/analytics/213801_podatkov-perevrki-v-umovakh-vonnogo-stanu-shcho-potrбно-znati-pdprimtsyam (дата звернення 27.10.2022)

Кисільова І. Ю.

к. ф.-м. н., доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Запорізький національний університет

Непомняца В. І.

студент магістратури,
Запорізький національний університет

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах, коли існуюча пенсійна система України неспроможна повністю задовольнити потреби населення у гідному пенсійному забезпеченні, то на допомогу приходять недержавні пенсійні фонди.

Слід зазначити, що недержавне пенсійне забезпечення є складовою частиною системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах повністю добровільної участі фізичних та юридичних осіб, за винятків, передбачених законом, у формуванні пенсійних накопичень, мета яких, отримання даними учасниками додаткових до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування пенсійних виплат [1].

Відповідно до норм прописаних в чинному законодавстві у сфері недержавного пенсійного забезпечення можуть функціонувати такі суб'єкти:

- недержавні пенсійні фонди в межах укладених договорів пенсійного забезпечення між адміністраторами даних фондів та їхніми вкладниками;
- страхові компанії, які займаються реалізацією своїм клієнтам послуг страхування довічної пенсії;
- банківські установи, які займаються прийомом депозитних коштів в межах суми, яка визначена для відшкодування внесків Фондом гарантування вкладів фізичних осіб [1].

Форма здійснення пенсійного забезпечення з боку вищевказаних суб'єктів є пенсійні виплати, на певний визначений строк, та одноразові виплати.

В Україні недержавне пенсійне забезпечення має ряд проблем, вирішення яких призведе до його розширення та розвитку.

Найважливішою проблемою, яка гальмує розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення, є несерйозне ставлення до неї та несприйняття як альтернативи державної системи.

Іншою, не менш важливою проблемою, є низька фінансова обізнаність населення щодо даного виду пенсійного забезпечення, також, ступінь поширення фінансових послуг в Україні є нижчою в порівнянні з європейськими країнами.

Недержавне пенсійне забезпечення зіштовхнулося ще з рядом таких проблем, як: нестабільність економічних відносин, законодавча неврегульованість щодо деяких питань діяльності даної системи та низький фінансовий рівень спроможності громадян для участі у недержавному пенсійному забезпеченні.

Але все ж таки, останнім часом недержавне пенсійне забезпечення стає більш відомим та використовуваним. Станом на 30.06.2021 року в Україні наявні 63 недержавні пенсійні фонди (НПФ). Кількість учасників даних фондів на цей же рік становила 888,3 тис. осіб, це на 8,4 тис. осіб більше, ніж за цей же період у минулому році [2].

Також, станом на 2021 рік адміністраторами НПФ було укладено 92,4 тис. пенсійних контрактів, що на 12,8% більше, порівняно з минулим роком.

Ще слід зазначити, що станом на 2021 рік пенсійні виплати становили 1 196,2 млн грн, що на 16,2% більше порівняно з 2020 роком. Ця виплата була здійснена 88,2 особам, тобто 9,9% від всієї кількості учасників [2].

Отже, недержавне пенсійне забезпечення має проблеми, які значно гальмують його розвиток, але все одно кожного року, його стан покращується і довіра клієнтів до них росте,

що показує позитивна динаміка останніх років, як кількості учасників, так і розміру пенсійних виплат.

Список літератури

1. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 9 липня 2003 р. No 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text> (дата звернення 06.11.2022).

2. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку URL: <https://www.nssmc.gov.ua/> (дата звернення 05.11.2022).

УДК 336.2

Ключко О. О.

здобувач вищої освіти (другого)
магістерського рівня групи ОМУ-21-2
Державного податкового університету

Теліщук М. М.

старший викладач кафедри економічної політики
Державного податкового університету

ЗНАЧЕННЯ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ У ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЛЯХ

Замовник публічної закупівлі стикається з багатьма складнощами під час створення та затвердження річного плану закупівель, тендерної документації та оприлюднення оголошення про проведення процедури закупівлі, вирішуючи питання щодо визначення очікуваної вартості предмета закупівлі з урахуванням ПДВ або без такого, а також встановлюючи методику оцінювання тендерних пропозицій (далі – ТП) за ціновим критерієм.

Зацікавленість замовника у тому, щоб провести процедуру публічних закупівель без порушень принципів їх здійснення, оскільки допущені внаслідок цього порушення інтересів учасників процедури закупівлі є однією з передумов для їх звернення за захистом своїх прав в адміністративному чи судовому порядкух. Потенційні ризики оскарження окремих рішень, дій чи бездіяльності замовника під час проведення процедури закупівлі чи можливість визнання укладеного договору про закупівлю недійсним покладає на замовника відповідальність за таке її проведення, що знизить імовірність порушення інтересів учасників процедури закупівлі до мінімуму.

Додатково ускладнює вирішення окресленої проблеми відсутність у Законі України «Про публічні закупівлі» в редакції Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про публічні закупівлі» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель» норми, яка існувала у цьому законі в попередній редакції, щодо обов'язкового зазначення в описі методики оцінки за критерієм «ціна» інформації про врахування ПДВ. Таким чином, включення або невключення суми ПДВ під час проведення оцінки ТП учасників законодавцем віддано на розсуд замовників, які при цьому мають вчиняти усі дії та приймати усі рішення під час здійснення публічних закупівель з безумовним дотриманням принципів здійснення публічних закупівель [2].

Законодавство України з питань оподаткування передбачає обов'язок окремих платників податків сплачувати непрямі податки, які включаються в ціну товарів і послуг, що постачаються. У своїй роботі Н. І. Атаманчук виокремлює, зокрема, такі спеціальні риси непрямих податків: відокремленість формального та реального платників податків, законодавче закріплення механізму перекладення податку з реального платника на формального та включення таких податків у вигляді надбавки до ціни, за якою реалізуються товари, роботи чи послуги [1].

Особливість обкладення таким податком полягає також у тому, що платник податків має право зменшити суму свого податкового зобов'язання на наявну суму податкового кредиту або отримати бюджетне відшкодування у разі перевищення сумою податкового кредиту суми податкового зобов'язання.

Варто зазначити, що є певна вигода для замовників, що не є платниками ПДВ, адже для них не має значення, чи включено до складу ціни предмета закупівлі цей податок, чи ні.

Тому, що здійснюючи господарську діяльність такі замовники не нараховують податкові зобов'язання при постачанні товарів, робіт чи послуг, а тому у них відсутня потреба у якомога більшій сумі податкового кредиту задля мінімізації своїх податкових зобов'язань. Виходить, що у таких замовників відсутня мотивація здійснювати оцінку ТП учасників з неоднаковим податковим статусом за різною методикою, не враховуючи суму ПДВ при такій оцінці [3].

Але у разі проведення публічної закупівлі замовниками які є платниками ПДВ ситуація є доволі складнішою, оскільки закупівля товарів, робіт чи послуг із включенням до складу їх цін суми ПДВ є вигіднішою для них з податкової точки зору. А отже, закріплення деякими замовниками методики оцінювання ТП за ціновим критерієм, згідно з якою оцінка здійснюється щодо запропонованих цін без урахування ПДВ.

Ще зовсім нещодавно замовнику, який не є платником ПДВ, було зовсім неважливо, чи буде входити ПДВ до вартості пропозиції учасника торгів, який згодом може стане постачальником потрібних товарів чи послуг. Тому що, такому замовнику не потрібно вираховувати кредити та зобов'язання зі сплати ПДВ. І це було зручно для більшості бюджетних установ, окрім бюджетників, які також є платниками ПДВ. Але це лише так здається.

З моменту набранням чинності Законом № 922 та переходом тендерних закупівель в електронну систему перед тендерними комітетами та уповноваженими особами постало питання щодо відображення ПДВ у формах документів, які оприлюднюють на вебпорталі «Prozorro».

До вартості закупівлі включають усі складові витрат постачальника без визначення їх окремих часток, але ПДВ — виняток із цього правила. Окремими вимогами цього Закону передбачено, що в очікуваній вартості закупівлі та вартості пропозиції учасника завжди відокремлюється частка ПДВ як складова загальної суми. Наведемо приклад, під час визначення очікуваної вартості закупівлі у формі оголошення про закупівлю замовник має змогу обрати функцію «з ПДВ» або «без ПДВ». Але передбачити чи будуть учасники та переможець цієї закупівлі платниками ПДВ неможливо. Тому замовник може оголосити закупівлю на очікувану вартість з ПДВ або без ПДВ, при цьому переможцем може стати як платник так і не платник ПДВ. Адже немає жодних обмежень з приводу участі в тендерах платників чи неплатників ПДВ. Хоча деякі учасники вважають це дискримінацією, оскільки ціна постачальника, який не є платником ПДВ, може бути значно нижчою.

При публікації договору Замовник має зазначити, чи є в сумі договору ПДВ чи немає. Наприклад, якщо у Вас переміг платник ПДВ тоді в контракті необхідно зазначити його наявність. Або у Вас переміг ФОП (не платник ПДВ), тоді необхідно зазначити відсутність ПДВ в договорі. Після цього заповнити поля: «Ціна договору», «Ціна договору без ПДВ» (рис.1). Суму ПДВ Замовник ніде не зазначає, але система її розраховує автоматично за формулою: Сума ПДВ = Ціна договору – Ціна договору без ПДВ. Інформація стосовно ПДВ відобразатиметься у звіті про результати проведення процедури [4].

The screenshot shows a web interface for adding a document. At the top, there is a radio button labeled "ДОДАТИ ДОКУМЕНТ". Below it are two input fields: "Вкажіть назву документу" and "Вкажіть тип документу". To the right of the first field is a file upload button "оберіть файл" and a blue "додати" button. Below these are three rows of data: "Номер договору" with an empty field; "Ціна договору" with the value "132132.00" and a yellow checkmark; and "Ціна договору без ПДВ" with the value "110110.00" and a yellow checkmark. A dropdown menu is open next to the "Ціна договору" field, showing three options: "з ПДВ", "без ПДВ", and "з ПДВ".

**Рис. 1. Вигляд в електронній системі закупівель заповнення полів
«Ціна договору», «Ціна договору без ПДВ»**

Провівши дослідження можна зробити такі висновки: деякі замовники у сфері публічних закупівель включають до тендерної документації умови про різну методичку оцінку ТП учасників з неоднаковим податковим статусом щодо ПДВ, що може призвести до визначення переможцем особи, чия запропонована ціна не є найнижчою, а отже, може вважатися найбільш економічно вигідною.

Список літератури

1. Атаманчук Н.І. Теоретико-правові засади непрямих податків в Україні. Право і суспільство. 2018. № 6. Ч. 2. С. 121.
2. Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII “Про публічні закупівлі” URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
3. Як вигідніше оголосити закупівлю: з ПДВ чи без ПДВ. URL: <https://infobox.prozorro.org/articles/yak-vigidnishe-ogolositi-zakupivlyu-z-pdv-chi-bez-pdv>
4. Розрахунок ПДВ для Прозорро: загальні правила. URL: <https://news.dzo.com.ua/novini/rozrahunok-pdv-dlya-prozorro-zagalni-pravyla/>

УДК 336.72

Козлов В. П.

к.е.н., доцент,

доцент кафедри фінансів і банківської справи,

Безсмертний М. М.

студент 2 курсу магістратури,

Донецький національний університет ім. Василя Стуса

ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ОЩАДНОЇ ПОЛІТИКИ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

В сучасних умовах комерційні банки для досягнення своїх цілей, розвитку та забезпечення високої ефективності роботи повинні формувати стратегію ощадної політики та постійно вдосконалювати цю політику. Здійснення депозитних та ощадних операцій з метою залучення коштів клієнтів є основною формою роботи комерційних банків.

Депозитні та ощадні операції відіграють основну роль у формуванні ресурсної бази банку, його пасивів.

Депозитні та ощадні операції мають як позитивне, так і негативне значення для банку.

До позитивних рис депозитних та ощадних операцій банку можна віднести такі риси [1, с. 626]:

– депозитні та ощадні операції забезпечують формування фінансових ресурсів банку (пасивів);

– депозитні та ощадні операції стимулюють прискорення безготівкових розрахунків між клієнтами;

– депозитні та ощадні операції покращують показники ліквідності банку та його рентабельності.

До негативних рис депозитних та ощадних операцій банку можна віднести:

– депозитні та ощадні операції пов’язані з високими затратами на залучення коштів клієнтів у вклади;

– характерним для цих операцій є те, що відсутня ініціатива банку при відкритті депозитних (ощадних) рахунків, так як рішення про розміщення своїх вільних ресурсів у банку приймає клієнт;

– банк вимушений виконувати норми резервування і вносити певну частку від депозитів у НБУ, брати участь у системі страхування вкладів.

Однак, попри недоліки, пов’язані зі здійсненням депозитних та ощадних операцій, комерційним банкам необхідно постійно розвивати та вдосконалювати депозитну політику, щоб мати необхідні ресурси для кредитування і витрати на залучення та обслуговування вкладів не були високими у порівнянні з доходами від кредитних операцій.

Стратегія розвитку ощадної політики банку має бути спрямована на те, щоб:

– стимулювати вкладників розміщувати кошти на більш тривалій проміжок часу шляхом підвищення відсоткової ставки за довгостроковими депозитами (у цьому випадку у банків буде можливість видавати більше довгострокових кредитів);

- забезпечувати зростання рівня якості депозитних продуктів;
- розробляти шляхи просування депозитних продуктів шляхом налагодження відносин з вкладниками, завоювання довіри та демонстрації небайдужості до інтересів вкладників;
- визначати коло пріоритетних клієнтів для більш повного задоволення їх потреб в депозитному обслуговуванні;
- забезпечити приплив нових клієнтів та утримання чинних клієнтів шляхом розробки та впровадження нових видів вкладів, тобто проводити модернізацію депозитів як основних банківських продуктів з урахуванням їх орієнтації на відповідну категорію клієнтів;
- за тими вкладами, які широко не поширені серед населення, збільшити максимальні ставки;
- активно впроваджувати маркетингові заходи щодо стимулювання збуту (проведення активної рекламної політики; сегментування депозитного портфеля банку за клієнтами – розробка індивідуальної політики для VIP-клієнтів і конкурентоспроможних продуктів, послуг для різних категорій вкладників; модернізація систем дистанційного обслуговування) [2, с. 102].

Цифровізація банків і розширення систем дистанційного обслуговування змінили ринок банківських послуг, у зв'язку з чим сьогодні ощадний (депозитний) вклад можна відкрити дистанційно, за допомогою банківського мобільного додатка. Онлайн-вклади здійснили справжню революцію на ринку банківських депозитів, і тепер відкрити вклад можна швидко, зручно та з будь-якого місця, де є підключення до інтернету, 24/7. І найважливіше – безпечно. Ще однією перевагою онлайн-вкладів є відсутність документообігу завдяки digital технологіям.

Таким чином, стратегія ощадної політики сучасного комерційного банку повинна мати за мету створення умов для неризикованого вкладення фінансових ресурсів суб'єктів ринку та забезпечувати створення достатніх резервів для банківської системи.

Список літератури

1. Кумейко О. М., Дереза В. В. Депозитна діяльність банків в аспекті формування їхньої ресурсної бази. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 624 – 630.
2. Руцишин Н. М., Милян І. І. Сучасний стан та напрями розвитку депозитної діяльності банків України. *Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова*. 2019. Т. 24. Вип. 2 (75). С. 99 – 103.

УДК 336.14(043.2)

Любчак І. С.

аспірант кафедри фінансів,

Державний торговельно-економічний університет

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ БЮДЖЕТУ ЯК СКЛАДОВОЇ МАКРОЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Одним із вагомих інструментів макроекономічного регулювання є бюджет, що відображає відносини щодо перерозподілу валового внутрішнього продукту з приводу вироблення, споживання товарів та послуг з метою задоволення необхідних потреб населення. Економічна ситуація в країні, станом на тепер, характеризується суттєвим спадом, що є наслідком дії воєнного стану на території країни та критичної залежності від зовнішньої фінансової підтримки, відповідно до цього актуалізуються питання забезпечення ефективного та раціонального макроекономічного регулювання. Разом з тим, постають питання щодо визначення шляхів відновлення економічної рівноваги та забезпечення соціально-економічної стабілізації в країні.

Економічна сутність бюджету як складової макроекономічного регулювання полягає у здійсненні впливу на суспільне відтворення, відповідно до методів та напрямів формування фінансових ресурсів. На основі чого бюджет здійснює безпосередній вплив на економічне зростання, розвиток суспільного виробництва, уникнення диспропорцій у розподілі доходів на задоволення потреб населення, покращення стану функціонування усіх галузей національної економіки.

Роль бюджету в системі макроекономічного регулювання полягає в тому, що через його здійснюється територіальний та міжгалузевий розподіл та перерозподіл валового внутрішнього продукту з метою вдосконалення структури суспільного виробництва і забезпечення соціальних гарантій населенню. Відповідно роль бюджету як інструмента макроекономічного регулювання визначається можливістю раціонально, дієвого розподіляти доходи населення, впливати на фінансове забезпечення місцевого самоврядування, відповідні бюджети адміністративно-територіальних одиниць. За допомогою ефективного механізму формування бюджету, держава має можливість надавати суспільству блага і послуги, які здійснюють суттєвий вплив на рівень та якість життя населення. До таких благ належать національна безпека і оборона країни, правопорядок, освіта, наука, охорона здоров'я, культура [2].

Бюджет є вагомим інструментом регулювання соціальної, економічної, інвестиційної, зовнішньоекономічної політики держави. Вплив бюджету на макроекономічний стан в країні здійснюється через механізми формування дохідної і видаткової частини бюджету [3, с. 7]. Від ступеня оптимізації обсягів і структури дохідної та видаткової частин бюджету залежить рівень соціально-економічного розвитку країни.

Використання бюджету як цільового орієнтиру макроекономічного регулювання реалізується через бюджетну політику. Раціональна та ефективна бюджетна політика є важливим інструментом регулювання структури економіки задля досягнення бюджетної рівноваги та соціально-економічних параметрів, передбачених довгостроковими національними цілями та завданнями. Вагомим в сучасних умовах є визначення пріоритетів бюджетної політики задля забезпечення економічного зростання. Доцільним є реалізація бюджетної політики в напрямку дієвої державної фінансової стратегії, спрямованої на суспільний розвиток [1, с. 132]. Необхідним є забезпечення перетворення бюджетного механізму в дієвий засіб реалізації соціально-економічної стратегії країни. Основним пріоритетом такої бюджетної стратегії має стати зміна бюджетних орієнтирів держави. Бюджетне фінансування необхідно спрямувати на військово-промисловий комплекс, соціальний захист населення, основні медичні та освітні послуги, культуру.

З метою посилення ролі бюджету в системі макроекономічного регулювання доцільним є удосконалення системи формування доходів бюджету та ефективного планування та використання видатків бюджету, відповідно до особливостей воєнного та післявоєнного періоду, управління державним боргом, з урахуванням залежності від зовнішнього фінансування, підвищення рівня збалансованості бюджету, підвищення дієвості бюджетного планування і прогнозування, з урахуванням рівня пріоритетності бюджетних програм та підвищення ефективності формування бюджету як складової забезпечення соціально-економічної результативності.

Список літератури

1. Chugunov I., Makohon V. Budgetary projection in the system of financial and economic regulation of social processes. «Baltic Journal of Economic Studies». 2020. V. 6. № 1. pp. 130 – 135.
2. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Закон України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 03.11.2022).
3. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія суспільного розвитку. К.:Київ.нац.торг.-екон. ун-т, 2021. 532 с.

Мігулка О. О.

аспірант,
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ЛІЗИНГОВИХ ОПЕРАЦІЙ З ДОПОМОГОЮ ВНУТРІШНЬОЇ НОРМИ ПРИБУТКОВОСТІ

Для аналізу ефективності лізингового проекту у порівнянні із кредитом часто використовують також метод зіставлення рівня прибутковості обох угод. У подальшому з цією метою використовуватимемо внутрішню норму прибутковості (IRR), яка представляє

собою показник, який використовується у фінансовому аналізі для оцінки прибутковості потенційних інвестицій. IRR – це ставка дисконтування при якій чиста теперішня вартість NPV усіх грошових потоків стає рівною нулю:

$$\sum_{i=1}^{T-n} \frac{C_i}{(1 + IRR)^i} = C_0 \quad (1)$$

C_i – чистий приплив грошових коштів за період i ;

C_0 – загальна вартість початкових інвестицій;

IRR – внутрішня норма прибутку.

Внутрішня норма прибутковості дає відсоткове значення прибутку з вкладеного капіталу за рік. IRR здебільшого використовується інвесторами для оцінки доцільності інвестування в проект. Проект із більшим значенням IRR буде більш привабливим. Так, у випадку, коли аналізовані проекти вимагають однакових початкових інвестицій, то проект з найвищим показником IRR буде більш прибутковим і саме його слід розглядати для вкладення грошей.

У зв'язку із цим IRR доцільно використати при визначенні ефективності лізингових угод у порівнянні із звичайним придбанням обладнання та купівлею у кредит.

Таким чином на нашу думку рішення щодо прийняття чи відмову від інвестиційного проекту слід приймати знаючи значення NPV, що виражає міру зростання активів протягом корисного терміну служби, а також значення IRR, що відображає прибутковість інвестованого капіталу. Ці два показники разом можуть гарантувати прийняття більш коректних рішень.

Таким чином можна виділити наступні переваги лізингу як інструменту залучення сучасного обладнання у виробничий процес:

1. Лізинг надає альтернативний спосіб фінансування придбання активів, який привабливий для тих, хто має обмежений капітал і дохід або бажає зберегти свій капітал і грошові потоки для інших цілей.

2. Лізинг мінімізує ризик володіння активами шляхом передачі залишкових прав від власника до орендаря на термін дії лізингу та дозволу лізингоодержувачам використовувати активи без зобов'язань повного володіння ними.

3. Лізинг шляхом розподілу прав на актив між лізингодавцем і лізингоодержувачем, дозволяє цим сторонам спеціалізуватися на різних функціях і дозволяє сторонам подолати різноманітні проблеми колективних дій.

Список літератури

1. Кишакевич Б. Ю., Мігулка О. О. Детермінанти ефективності масштабу функціонування лізингових компаній України. Бізнес Інформ. 2022. № 1. С. 165 – 171. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-1-165-171>

2. Мігулка О. О. Аналіз факторів, які впливають на ефективність функціонування лізингових компаній України. Економіка та суспільство. 2021. № 34. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/995> DOI: 10.32782/2524-0072/2021-34-28

3. Кишакевич Б. Ю., Мігулка О. О. Методи оцінювання ефективності лізингових операцій // вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки, 2022. № 1. С. 220 – 228.

Папченко А. А.

студентка групи ФК2126,

кафедра. «Фінанси та економічна безпека»

Український державний університет науки і технологій

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Фінансова система, її організація та реалізація – це одна із основ розвитку держави, гарант напрямку кожної країни до кращого майбутнього. Ефективність організації фінансів та успішна реалізація фінансової політики значною мірою залежать від оптимальної побудови та дієздатності фінансової системи. Інститут фінансів виступає невідмінним атрибутом взагалі будь-якої держави, оскільки фінанси – це один з найважливіших

інструментів, який дозволяє державі максимально ефективно і раціонально здійснювати свої цілі, завдання та функції, вимірювати свої ресурси і досягнення. Результат, різні речові блага, вдовolenня людей – це все є універсальним мірилом вірності обраного напрямку. Не є секретом, що величезна роль фінансів в забезпеченні ефективного функціонування держави просто не могла залишити юриспруденцію без жодного виявлення до них належного інтересу. З появою ж конституцій вони стали входити в число об'єктів конституційного регулювання.

Через фінансову систему відбувається перерозподіл фондів грошових коштів, що обслуговують економічні відносини в країні, починаючи від створення валового внутрішнього продукту і закінчуючи економічними відносинами підприємств і населення [3].

Держава за допомогою фінансових методів має можливість регулювати темпи та пропорції розвитку окремих галузей економіки. Для цього був створений, насамперед, податковий механізм. Від ступеня розвитку і збалансованості кожної з цієї галузі зокрема, залежить рівень розвитку і збалансованості усієї фінансової системи України загалом [2]. Надаючи податкові пільги, вона сприяє збільшенню власних фінансових ресурсів підприємств, розширенню їх фінансових можливостей. Здійснюючи регулювання темпів розвитку певних галузей економіки, держава може створювати достатньо сприятливий інвестиційний клімат для залучення зовнішніх джерел фінансування. Сприятливий інвестиційний клімат можна запроваджувати, зокрема, шляхом надання привілеїв в імпорті, створення офшорних зон, технополісів, спеціальних економічних зон.

Проблема нестабільності фінансової системи України має досить специфічний характер і являє собою щось суттєве. Проблеми стабілізації та оздоровлення фінансової системи України – це зараз найбільш актуальні для держави питання. Мета стабілізації – створити реальні стартові передумови структурної перебудови економіки, відновлення інвестиційного процесу та інших фінансових інституцій відповідних фінансових ресурсів.

Звернення конституцій до проблем регламентації фінансів пояснюється тим, що вони є необхідною умовою функціонування держави, його найважливішою ознакою, оскільки без відповідних грошових надходжень жодна держава не зможе існувати.

Фактори глобалізації і посилення конкурентного тиску на нашу національну економіку, фінансово-кредитну систему і фінансово-бюджетну політику можуть бути адекватно нейтралізовані, якщо вони носять негативний характер, тільки в умовах відповідної спроможності, політичної та економічної могутності держави та її регулюючої ролі [1].

Посилення ж уваги держави до регламентації фінансових відносин має в якості причини як удосконалення і ускладнення їх класичних елементів, так і появу нових інститутів, в результаті чого фінансова система стала являти собою багаторівневу, високо технологічну і глобальну мережу, яка інтегрована в усі сфери життя, будучи одним з ключових складових сучасної держави і суспільства. Подібна тенденція зажадала все більш детальної законодавчої регламентації фінансових відносин, в тому числі на конституційному рівні.

Отже, фінансова система – це перший крок, який забезпечить необхідну нам стійкість та надійність. Саме тому її удосконалення, впровадження чогось нового є дуже важливим для країни, адже від того, наскільки чітко все організовано буде залежати і кінцевий результат, що перш за все полягає у визнанні України як надійного партнера у співпраці та зайняття нею належного місця на світовій арені, так і вірним заставою гідного життя для нас.

Список літератури

1. Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України: монографія /І. О. Школьник, Т. А. Васильєва, С. В. Леонов та ін.; за ред. І. О. Школьник, І. І. Рекуненка. Суми: Сумський державний університет, 2017. 343 с.
2. Кудряшов В.П. Державні фінанси в період проведення реформ. // Фінанси України. – 2012. – № 1. – С. 41–57.
3. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року. URL: <http://reforms.in.ua/Content/download/Reforms/Financial%20sector/Complex%20program%20finance%20v4.pdf> (дата звернення 07 жовтня 2019 року)

УДК 364

Твердохліб А. О.

студентка 2 (магістерського) рівня навчання
кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Загорська Д. М.

к. е. н., доцент кафедри
фінансів, банківської справи та страхування,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НЕДЕРЖАВНИХ ПЕНСІЙНИХ ФОНДІВ В УКРАЇНІ

Перші пенсійні фонди третього рівня були офіційно створені в Україні у 2004 році, після набрання чинності Закону України «Про недержавне пенсійне страхування» [1]. Система добровільного недержавного пенсійного забезпечення представлена недержавними пенсійними фондами (НПФ).

Хоча й в Україні спостерігається постійне зростання кількісних показників НПФ, на шляху розвитку залишається багато невирішених питань в економічній, правовій, організаційній та психологічній сферах.

Аналіз останньої офіційної звітності недержавних пенсійних фондів України показує, що станом на 30 червня 2021 року в Державному реєстрі фінансових установ містяться відомості про 63 недержавні пенсійні фонди та 19 адміністраторів НПФ, крім того, міститься інформація про 1 одноосібного засновника, який здійснює самостійне адміністрування створеного ним корпоративного недержавного пенсійного фонду [2].

За період з 2019 по 2021 роки загальна вартість активів недержавних пенсійних фондів зросла на 28,3% з 2892,9 млн грн до 3712,9 млн грн (табл. 1). Сума пенсійних внесків за рік зросла з 2071,9 млн грн до 2496,7 млн грн, що свідчить про зростання показника на 20,5%. При цьому більш різко зросли пенсійні виплати, хоча темпи зростання прибутку від інвестування активів недержавного пенсійних фондів скоротилися майже вдвічі.

Таблиця 1

**Динаміка основних показників діяльності недержавних пенсійних фондів
в Україні, 2019 – 2021 рр.**

Показники	Станом на 30.06.2019	Станом на 30.06.2020	Станом на 30.06.2021	Темпи приросту, %	
				станом на 30.06.2020/ станом на 30.06.2019	станом на 30.06.2021/ станом на 30.06.2020
Загальна кількість учасників НПФ, тис. осіб	860,8	879,9	888,3	2,2	1,0
Загальна вартість активів НПФ, млн. грн.	2 892,9	3 392,8	3 712,9	17,3	9,4
Пенсійні внески, млн. грн.	2 071,9	2 268,0	2 496,7	9,5	10,1
Пенсійні виплати, млн. грн.	878,6	1 029,7	1 196,2	17,2	16,2
Кількість учасників, що отримали/ отримують пенсійні виплати, тис. осіб	82,7	85,7	88,2	3,6	2,9
Сума інвестиційного доходу, млн. грн.	1 945,4	2 457,5	2 789,5	26,3	13,5
Прибуток від інвестування активів недержавного пенсійного фонду, млн. грн.	1 587,1	2 035,3	2 297,5	28,2	12,9

Джерело: [2]

Згідно з табл. 1, кількість учасників НПФ у досліджуваному періоді постійно зростає, хоча і досить незначними темпами, те саме стосується і отримувачів пенсійних виплат. Критично помітною залишається проблема зростання розриву між обсягом пенсійних

внесків та виплатами на 1 учасника НПФ, оскільки внески 888,3 тис. осіб у 2021 році становили 2496,7 млн грн, тоді як виплати 88,2 тис. осіб становили 1196,2 млн грн (рис. 1).

Очевидно, що якщо така тенденція збережеться, то найближчим часом третя пенсійна система України не зможе виконувати свої зобов'язання перед вкладниками. Крім того, подальший розвиток інституту НПФ напряду залежить від майбутньої моделі пенсійної накопичувальної системи, розгляд і запровадження якої знову перенесені – з 2022 на 2023 рік через війну.

Рис. 1. Динаміка пенсійних активів і виплат на 1 учасника НПФ в Україні за 2019 – 2021 роки, тис. грн

Джерело: складене автором

Через низьку фінансову грамотність населення у сфері пенсійного забезпечення, постійне реформування системи, зменшення пенсій та збільшення пенсійного віку, серед громадян все більше зростає недовіра та невдоволення пенсійною системою. Тому важливим завданням уряду є вдосконалення законодавчої бази, зменшення обсягів тіньової економіки у країні та збільшення заробітних плат, посилення ролі державного регулювання, зростання ефективності та прозорості діяльності НПФ, задля підвищення довіри українських громадян до фінансових інститутів і до НПФ зокрема.

Список літератури

1. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003. № 47-48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15#Text>
2. Підсумки розвитку системи недержавного пенсійного забезпечення станом на 30.06. України: [сайт]. URL: <https://www.nssmc.gov.ua>

УДК 336.148

Petrushka O. V.
Ph.D. in Economics,
Associate Professor of Department of Finance named after S.I. Yuriy,
West Ukrainian National University

TO THE QUESTION OF IMPROVING STATE FINANCIAL CONTROL IN UKRAINE

The urgency of neutralizing threats to economic security requires the development of ways to improve state financial control in order to implement government measures aimed at overcoming them and preventing the emergence of new risks and threats to economic security.

Among the most common and dangerous crimes in the financial and economic sphere is the legalization of criminal proceeds received as a result of theft of public funds. The identification and prevention of such complex and intricate schemes of economic crimes requires the improvement of the system of financial investigations, in which financial intelligence units play a special role.

Particular attention should be paid to the control of money laundering the stage of their placement in financial organizations, since this stage of money laundering is the most vulnerable to state control. The effectiveness of money laundering control depends on the extent to which the financial transparency of the activities of organizations in the financial and non-financial sectors of the economy is ensured for the authorized bodies. Despite the preservation of the role of banking secrecy and tax confidentiality in the activities of the financial sector, in recent years there has been a trend towards an increase in the transparency of the financial system [1].

Currently, the complexity of money laundering control is increasing due to the development of electronic payment systems and virtual currencies. Methods of registering transactions in electronic payment systems facilitate money laundering and tax evasion. Some systems allow you to transfer large amounts of money without leaving any trace on paper or on a computer. The foregoing explains the need to analyze, evaluate and improve the effectiveness of the functioning of the financial control and supervision system in order to counteract the laundering of proceeds from crime.

Control and supervision in the field of legalization of proceeds from crime are of particular importance in the fight against economic crimes. Information about the processes of laundering proceeds from crime makes it possible to assess the scale and characteristics of illegal operations, to identify individuals and legal entities that provide services to criminals [2]. Control and supervision in the field of legalization of criminal proceeds increases the effectiveness of the fight against economic crimes by law enforcement agencies, allows you to confiscate proceeds obtained illegally.

Control over the placement of criminal proceeds in the system of financial institutions includes, first of all, the following requirements: mandatory reporting to the authorized bodies of all transactions exceeding a certain amount in cash or their equivalent; Suspicious transaction reports, requiring banks to record some or all large foreign exchange transactions but report suspicious ones to the authorities; prohibition of large transactions with cash, bypassing a legitimate financial intermediary.

Despite the fact that state control and supervision in Ukraine has made significant progress in recent years, it is necessary to introduce new financial control and supervision tools, including the development of a risk-based approach in the activities of economic security services of organizations, internal control systems [3, p. 143].

The analysis of the results of the measures adopted and implemented by the audited budgetary institutions in accordance with the recommendations of the financial control body in the monitoring process should be carried out according to the indicators of the qualitative characteristics of the processes, or it is manifested in the quantitative indicators of the increase in the efficiency of the use of public funds, namely, the increase in the economy, productivity and effectiveness of the use of public funds, improving the quality of work of state bodies, improving the state finance management system.

References

1. Legal aspects of state supervision (control) in the field of economic activity. Ministry of Justice of Ukraine. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_24659 (access date: 26.10.2022).
2. Office of Federal Financial Management. URL: <https://www.whitehouse.gov/omb/office-federal-financial-management> (access date: 22.10.2022).
3. Trush I. There is State financial control in the conditions of economic transformations. *Black Sea Economic Studies*. 2017. Issue 14. P. 141-144.

УДК 336.2

Слободянюк К. В.
здобувач вищої освіти
другого (магістерського) рівня
Державний податковий університет
Науковий керівник:
Теліщук М. М.
Старший викладач кафедри економічної політики
Державний податковий університет

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Функціонування податкової системи держави може як стимулювати розвиток економіки, так і призводити до погіршення економічних показників. Тому необхідний постійний контроль змін умов функціонування податкової системи країни. Оцінка ефективності податкової системи допомагає попереджати погіршення економічної ситуації у країні та знаходити резерви реалізації потенціалу розвитку податкових відносин.

Відповідно до Податкового кодексу України податкова система являє собою сукупність загальнодержавних та місцевих податків та зборів, що справляються в установленому цим Кодексом порядку [1]. Призначення податкової системи полягає у забезпеченні держави коштами необхідними для її ефективного функціонування.

Ефективною податкова система є тоді, коли держава отримує достатній обсяг податкових надходжень до бюджету та створено максимально комфортні умови для досягнення цілей і задач соціально-економічного розвитку країни. При цьому має бути мінімально можливе навантаження на платників податків [2, с. 43]. Адже непосильне навантаження призводить до зменшення ділової активності суб'єктів господарювання, тінізації економіки, уповільнення росту ВВП тощо.

На економічну ефективність податкової системи України мають вплив зовнішні та внутрішні фактори. Розглянемо перелік цих факторів у таблиці 1.

Таблиця 1

Фактори впливу на економічну ефективність податкової системи України

Зовнішні Фактори	Внутрішні фактори
<ul style="list-style-type: none"> – політична стабільність – загальні стратегії економічного розвитку країни – макроекономічна стабільність в країні – розвиток продуктивних сил – структура економіки – інтелектуальний рівень громадян та ступінь їх довіри діючій владі – рівень міжнародної інтеграції – екологічна ситуація в країні та надзвичайні ситуації	<ul style="list-style-type: none"> – відповідність запроваджуваних змін в податковій системі загальній економічній стратегії держави – стабільність та прозорість податкового законодавства – обґрунтована кількість та структура податкових органів – узгодженість діючих податкових інструментів – взаємовідносини платників податків з податковими органами, – застосування нових технологій адміністрування податкових платежів

Джерело: побудовано автором на основі [3, с. 89 – 90]

Неврахування тих чи інших факторів призвело до того, що сьогодні існуюча податкова система України має ряд недоліків, зокрема:

– недосконалість та нестабільність законодавства. Постійна зміна податкового законодавства та неоднозначність його тлумачення негативно впливає на діяльність суб'єктів господарювання, а також призводить до зниження привабливості національної економіки для іноземних інвесторів;

– система митно-тарифного регулювання не дає можливості швидко реагувати на зміни кон'юнктури світового ринку та структури української економіки;

– адміністрування деяких податків є більш витратним, ніж доходи отримані внаслідок їх збору податків;

– податки в Україні не сприяють підвищенню конкурентоспроможності держави. Тому що для системи формування державних надходжень більше властивий фіскальний характер. При цьому, регулююча функція податків не орієнтована на стабільне економічне зростання. Що призводить до зниження фактичного рівня конкурентоспроможності національної податкової системи серед країн ЄС [4].

На нашу думку, для усунення вище наведених недоліків потрібно: встановити правові механізми взаємодії усіх елементів податкової системи та її учасників у межах єдиного податкового простору; сформувати таку податкову систему, яка б призвела до збалансування загальнодержавних та приватних інтересів, забезпечила розвиток підприємницької сфери та інвестиційної діяльності; створення єдиної; спрощення адміністрування податків та зборів; посилення відповідальності за недотримання податкового законодавства тощо.

Отже, податкова система України не є досконалою, та містить ряд недоліків, які погіршують її ефективність. Вирішення вказаних проблем сприятиме підвищенню ефективності функціонування податкової системи та економічному зростанню країни в цілому. Що в свою чергу призведе до поліпшення рівня та якості життя населення

Список літератури

1. Податковий кодекс України: від 2 груд. 2010 р. №2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 25.10.2022).

2. Почуєва А. В. Оцінка ефективності податкової системи в Україні. *Виклики та шляхи стабілізації соціально-економічного розвитку України. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених*. 2020. С. 43-45.

3. Голінач Л., Папіряк Т. Оцінка ефективності системи оподаткування. *Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Облік, оподаткування і контроль: теорія та методологія»*. 2021. С. 89 – 90.

4. Ференс О. *Реформування податкової системи України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_11350 (дата звернення: 25.10.2022).

Хандрига С. С.

студентка групи ФК2126,

кафедра «Фінанси та економічна безпека»

Український державний університет науки і технологій

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Проаналізувавши деякі публікації, в яких були розглянуті проблеми фінансового стану підприємства, можемо зробити висновок, що фінансовий стан підприємства – це складна економічна категорія, яка є результатом взаємодії усіх елементів системи фінансових відносин підприємства, відображає якісну сторону виробничої та фінансової діяльності, що говорить про ефективне розміщення фінансових ресурсів, визначає рівень розвитку та конкурентоспроможності підприємства.

Своєчасне виявлення та усунення недоліків у фінансовій діяльності підприємства є основним завданням аналізу фінансового стану.

Фінансовий стан підприємства напряму залежить від позитивних показників руху виробництва. Якщо кількість вироблених одиниць продукції збільшується то це покращує фінансовий стан, якщо, навпаки, то погіршується. Фінансовий стан також впливає на вироблення продукції: зменшує кількість виробництва, якщо показники фінансового стану – негативні, та збільшує виробництво – якщо показники позитивні [1].

Оцінку фінансового стану підприємства потрібно здійснювати за допомогою обчислення системи економічних показників, що характеризують господарсько-фінансове становище суб'єктів господарювання.

Варто зазначити, що до основних показників, які характеризують фінансовий стан підприємства, належать такі [2]:

1) показники оцінки майнового стану підприємства; показники ліквідності та платоспроможності;

2) показники оцінки фінансової незалежності (показники оцінки структури джерел засобів підприємства);

3) показники ділової активності (обертання дебіторської та кредиторської заборгованостей, обертання оборотних коштів, ресурсовіддача);

4) показники аналізу рентабельності (прибутковості) (загальна рентабельність, аналізу оборотності капіталу та трансформації активів, аналізу рентабельності капіталу).

Щодо механізму оцінки фінансового стану підприємства, він складається з чотирьох стадій аналізу наведених далі:

– 1 стадія – це проведення експрес-аналізу фінансового стану підприємства, сутність якого полягає у відборі невеликої кількості показників і постійному спостереженні за їх змінами. Він дозволяє з'ясувати основні тенденції фінансово-господарської діяльності та на їх основі визначити пріоритетні напрями та доцільність подальшого поглибленого оцінювання.

– 2 стадія – це стандартний аналіз фінансового стану підприємства, даними для проведення якого є три форми фінансової звітності підприємства.

– 3 стадія – це діагностика ймовірності банкрутства підприємства, яка здійснюється за допомогою проведення комплексного аналізу його фінансово-господарської діяльності. Діагностика ймовірності банкрутства передбачає поглиблений аналіз діяльності підприємства з метою виявлення кризових тенденцій розвитку, їх нейтралізації та стабілізації діяльності для подальшого розвитку підприємства [3].

– 4 стадія спрямована на визначення інтегральної оцінки фінансового стану підприємства та порівняння його показників з аналогічним в даній галузі конкурентним підприємством.

Отже, у підсумку можна сказати, що удосконалення фінансового стану підприємства є можливим за допомогою підвищення результативності розміщення та використання ресурсів підприємства. Також сьогодні необхідним є покращення інформаційно-методичного забезпечення аналізу, розробка методичного забезпечення процесу прогнозування фінансового стану, удосконалення структури аналізу підприємства, залежно від мети та змісту роботи на кожній стадії.

Список літератури

1. Валюх А. В., Зайцев О. В. Аналіз та напрями покращення фінансового стану підприємств України [Електронний ресурс] / А. В. Валюх, О. В. Зайцев // Інфраструктура ринку. – 2019. – № 28.

2. Аверіна М.Ю. Аналіз оцінки фінансового стану підприємства: шляхи його покращення [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.sworld.com.ua/konfer29/420.pdf>

3. Троц І. В. Діагностика ймовірності банкрутства підприємства [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/materiali-konferentsij/trots_0046.pdf

УДК 336.13:336.64

Шулюк Б. С.

к. е. н., доцент,

докторант кафедри фінансів ім. С.І. Юрія,

Західноукраїнський національний університет

ФІНАНСОВІ КОНСУЛЬТАНТИ ЯК ГАРАНТИ ДОСЯГНЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЦІЛЕЙ УЧАСНИКІВ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА

Процес підготовки проєктів державно-приватного партнерства (далі – ДПП), відбору приватного партнера та укладання з ним контракту, що визначає діяльність, права та обов'язки сторін стосовно досягнення цілей проєкту – це трудомістке і відповідальне завдання, від якого залежить кінцевий результат. На цьому етапі необхідно ретельно

обґрунтовувати проекти, які плануються реалізовувати, досліджувати ризики, прибутковість, доступність та цінність для споживачів. Одним з кращих способів оцінки проекту є проведення аналізу співвідношення ціни та якості. Відповідно до даного методу визначається обсяг коштів, необхідний на реалізацію проекту, економія бюджетних коштів при найефективнішому способі досягнення соціально-економічних цілей. Дуже важливо визначитись з оптимальною структурою фінансування проектів залежно від сфери їх впровадження, з'ясувати можливості держави брати участь у фінансуванні проектів ДПП. Проведення аналізу та вибір форм і методів реалізації проекту повинні проводитися незалежними професійними інститутами, оскільки неякісне проведення розрахунків та нестабільність економічних показників зумовлює суттєву відмінність між плановими і фактичними витратами.

На думку Джефрі Делмона, причиною неуспішної реалізації проектів ДПП є відсутність достатнього фінансування та незалучення експертів в сфері фінансів, права, технічних питань на підготовчому етапі з метою захисту державних інтересів [1]. З цим погоджується і український вчений О. Пильтай, акцентуючи на необхідності «залучення міжнародних консалтингових компаній і використання світового досвіду, що є гарантією досягнення проектом економічних цілей» [2, с. 292]. Адже в процесі своєї діяльності консалтингові компанії дають змогу реалізувати партнерські проекти держави і бізнесу з врахуванням кращих здобутків світового досвіду, не допустити виникнення помилок на підготовчому етапі, що в подальшому може призвести до недосягнення запланованих цілей.

У міжнародній практиці, держави, плануючи спільну реалізацію проектів з бізнесом, створюють спеціальні фонди для фінансування діяльності професійних консультантів в сфері підготовки документації та прийняття управлінських рішень. Так, в Киргизькій Республіці в 2014 р. створено Фонд фінансування підготовки проектів державно-приватного партнерства. Фінансовими джерелами формування його доходів є кошти республіканського бюджету, вітчизняних і міжнародних організацій, а напрямами використання коштів – підготовка тендерних документів, розроблення техніко-економічних обґрунтувань, надання консультацій в процесі проведення тендерних процедур, а також фінансування підготовки проектів ДПП. При цьому законодавством передбачено, що кошти Фонду, витрачені на підготовку проекту ДПП, відшкодовуються приватним партнером у випадку виграшу конкурсу на участь в реалізації проекту. У Великій Британії частка витрат на ці консалтингові послуги складає 2,6 % загальної вартості проекту. Варто зазначити, що, на відміну від Киргизстану, витрати Фонду не компенсуються приватним партнером. В менш розвинутих країнах частка витрат на послуги є більшою. Зокрема, у Єгипті вона складає 5% загальних витрат проекту, передбачаючи покриття витрат в процесі вибору приватного партнера, розроблення конкурсної документації та підготовки угоди ДПП. Такі ж фонди створюються й міжнародними фінансовими організаціями: Фонд підготовки інфраструктурних проектів ЕБРР (Infrastructure Project Preparation Facility), Фонд підготовки проектів Азіатського Фонду Розвитку (Asia Pacific Project Preparation Facility), Глобальний інфраструктурний фонд (Global Infrastructure Facility), створений групою Світового банку.

Необхідно зазначити, що плата залучення професійних консультантів у світі становить від 2,5 до 5% від загальної вартості проекту ДПП. Незважаючи на дороговизну консалтингових послуг, нехтування ними може призвести до розірвання контрактів, втрат державних коштів, недосягнення очікуваних результатів. Крім цього, враховуючи те, що метою реалізації проектів є задоволення життєвих потреб населення, до вибору проекту та здійснення його експертної оцінки необхідно залучати громадськість. Населення повинно бути проінформоване про вибір того чи іншого інфраструктурного проекту, причини відхилення пропозицій приватного партнера щодо бажання інвестувати певну сферу та альтернативу, яку пропонують органи державної влади для вирішення певної проблеми.

Список літератури

1. Delmon Jeffrey Public-Private Partnership Projects in Infrastructure: An Essential Guide for Policy Makers. Second Edition. The World Bank, Washington, DC, 2017. 266 p.
2. Пильтай О. В. Державний сектор економіки: теорія, методологія, управління розвитком: монографія. Київ: Нац. торг.-екон. ун-т, 2010. 392 с.

СЕКЦІЯ 8

SECTION 8

МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ
MATHEMATICAL METHODS, MODELS, AND
INFORMATIONAL TECHNOLOGIES IN ECONOMICS

УДК 338.27

Ковальчук Н. П.

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Науковий керівник:

Скасків Л. В.

к.фіз-мат.н., доцент, доцент кафедри
кібернетики та прикладної математики
Державний податковий університет

**МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ
ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

В умовах сучасної економіки виживання конкурентоспроможність господарюючого суб'єкта його економічний потенціал багато в чому залежить від ефективності інноваційної діяльності, тому важливо враховувати вплив цього чинника під час проведення прогностичного аналізу впливу компонентів економічного потенціалу на очікувані результати господарської діяльності. Адже стабільність його діяльності в довготерміновій перспективі є однією з найважливіших характеристик фінансового стану підприємства. Для її досягнення керівництву підприємства варто приділяти велику увагу стратегічному плануванню, в основі якого є комплексний аналіз економічного потенціалу з використанням різних математичних моделей [3].

Аналіз можливого банкрутства можна здійснити за допомогою існуючих підходів для оцінки та прогнозування ймовірності банкрутства підприємства. Виділяють основні чотири підходи [1]:

- експертні методи;
- економіко-математичні методи;
- штучні інтелектуальні системи;

– методи оцінки фінансового стану. Під час здійснення прогнозування ймовірності банкрутства по підприємству виділяють сукупність показників, які характеризують його фінансове становище. Причому в аналізі можуть бути основні дані відповідних показників за декілька років, що дозволяє оцінити схильність підприємства до банкрутства з урахуванням фактору часу. Обираючи необхідну модель для аналізу, можна отримати точний результат.

Підприємство піддається впливу великої кількості факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх. Впливати на ці фактори підприємство не в змозі, але воно може прогнозувати їхню поведінку та адаптуватися до їхньої дії. Економетричні моделі дають змогу виявити особливості функціонування економічного об'єкта і на основі цього передбачати майбутню його поведінку у разі зміни будь-яких параметрів. Отримані результати кореляційно-регресійного аналізу можна використати для обґрунтування управлінських рішень щодо прогнозування і планування в майбутньому періоді.

Прогнозування на основі регресійної моделі передбачає такі етапи [3].

1. Визначення мети дослідження. Вибір відповідної теорії, яка пояснює поведінку економічної системи. Побудова системи показників, відбір чинників, що мають найбільший вплив на кожен показник. Вибір форми зв'язку показників між собою та відібраними чинниками.

2. Побудова економетричної моделі, тобто відображення теорії у вигляді рівняння регресії або системи рівнянь і тотожностей, яка пов'язує відібрані змінні.

3. Знаходження даних про значення змінних. Аналіз інформації.

4. Використання відповідного економетричного методу для оцінювання невідомих параметрів, які входять до рівнянь моделі.

5. Перевірка якості побудованої моделі, яка передбачає передусім її відповідність досліджуваному економічному процесу, а також адекватність, точність і прогнозу спроможність.

6. Використання знайденої прийнятної моделі для прогнозу. На підставі рівнянь із оціненими параметрами та прогнозованих екзогенних змінних роблять передбачення потрібних показників, а саме значень ендогенних змінних.

Розрізняють евристичні та економіко-математичні методи, вони дозволяють побудувати комплексну оцінку фінансового стану підприємства на кількісному рівні. Так, евристичні методи враховують набагато більше факторів, які впливають на фінансовий стан, але дають меншу точність. А економіко-математичні методи, які також дозволяють побудувати комплексну оцінку фінансового стану на кількісному рівні і визначити точність такої оцінки, використовують припущення про вид моделі, що привносить певну помилку в кількісне значення оцінки. Об'єднання обох підходів приводить до збільшення адекватності комплексної оцінки фінансового стану підприємства за умовою узгодженості результатів на заданому рівні. Таке об'єднання слід реалізувати в певній синтетичній моделі комплексної оцінки фінансового стану підприємства, яка дозволить використати нові евристичні методи оптимізації, а також добре відомі класичні методи економічного моделювання [4].

Розуміння фінансового стану підприємства та його своєчасний, якісний аналіз і прогнозування, що забезпечить усебічне вивчення та представлення діяльності підприємства в майбутньому, є основоположними для прийняття управлінських рішень, спрямованих на вирішення питання обрання напрямів діяльності та розвитку підприємства, покращення його ефективності, конкурентоздатності та прибутковості [2].

Отже, використання подібних систем на основі ефективних математичних моделей сприятиме отриманню відповідних рекомендацій щодо формування оптимальної стратегії управління економічними системами, що дозволяє розраховувати на активізацію та підвищення ефективності інвестиційної діяльності і досягненню найбільш значущих цілей соціальної політики.

Список літератури

1. Добровольська О. В. Прогнозування банкрутства як методу оцінки фінансового стану підприємства. *Агросвіт*. 2021. № 20. С. 40-45. URL: <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/590> (дата звернення: 03.11.2022).

2. Кужелюк А.В Економіко-математичне моделювання як інструмент прогнозування фінансової стійкості підприємства. 2018. №1. С. 681-684. URL: <http://global-national.in.ua/archive/21-2018/130.pdf> (дата звернення: 03.11.2022).

3. Параниця Н. В., Буличов О. С., Охмак О. М. Оцінка фінансової стійкості підприємства на основі імітаційної моделі. *Економічний вісник*. Серія: фінанси, облік, оподаткування. 2020. № 4. С. 166–174. URL: <https://doi.org/10.33244/2617-5932.4.2020.166-174> (дата звернення: 03.11.2022).

4. Самков В. В. Математична модель оцінки фінансової безпеки підприємства : пояснювальна записка до атестаційної роботи здобувача вищої освіти на другому (магістерському) рівні, спеціальність 051 Економіка; М-во освіти і науки України, Харків. нац. ун-т радіоелектроніки. Харків, 2020. –77 с

Василик А. В.

к. е. н., доцент, доцент кафедри
соціоекономіки та управління персоналом,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,

Пітько І. Ю.

студентка магістратури,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

СУЧАСНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ КАР'ЄРНИМ ЗРОСТАННЯМ ПЕРСОНАЛУ В КОМПАНІЇ

Одним із важливих напрямів в системі менеджменту персоналу є управління його професійним розвитком та кар'єрним зростанням. Адже налагоджене управління кар'єрою дає можливість бізнесу забезпечити свою майбутню потребу у талантах. Водночас управління кар'єрою в компанії дає працівникам розуміння їх кар'єрних перспектив, а також має сильний мотивуючий ефект на розвиток та віддачу персоналу, високу залученість до роботи в компанії. Водночас працівники з низьким рівнем кар'єрного самопочуття менш продуктивні, менш задоволені роботою і, врешті-решт, з більшою ймовірністю залишать організацію. Добре побудовані системи управління кар'єрою дають можливість організації підняти на високі рівні управлінської ієрархії людей, які здатні генерувати і впроваджувати нові ідеї, допомагаючи організації адаптуватися до швидкозмінного середовища.

Разом з тим, у нових умовах цифрової реальності сама людина стає більш відповідальною за побудову власної кар'єри, ніж у період економіки виробництва. Професійна кар'єра може розвиватися як шляхом поглиблення в обрану спеціальність, так і шляхом транспрофесіоналізації. Особистість працівника, що володіє набором унікальних професійних якостей та компетенцій, набуває значущості для компаній, орієнтованих на створення нових продуктів та якісних послуг [Помилка! Джерело посилання не знайдено., с. 95].

Задоволеність персоналу своєю роботою також, зазвичай, підвищується, коли співробітники розуміють, що роботодавець зацікавлений у їх індивідуальному кар'єрному зростанні.

Порівнюємо схему традиційного та сучасного процесу кар'єрного зростання (рис. 1).

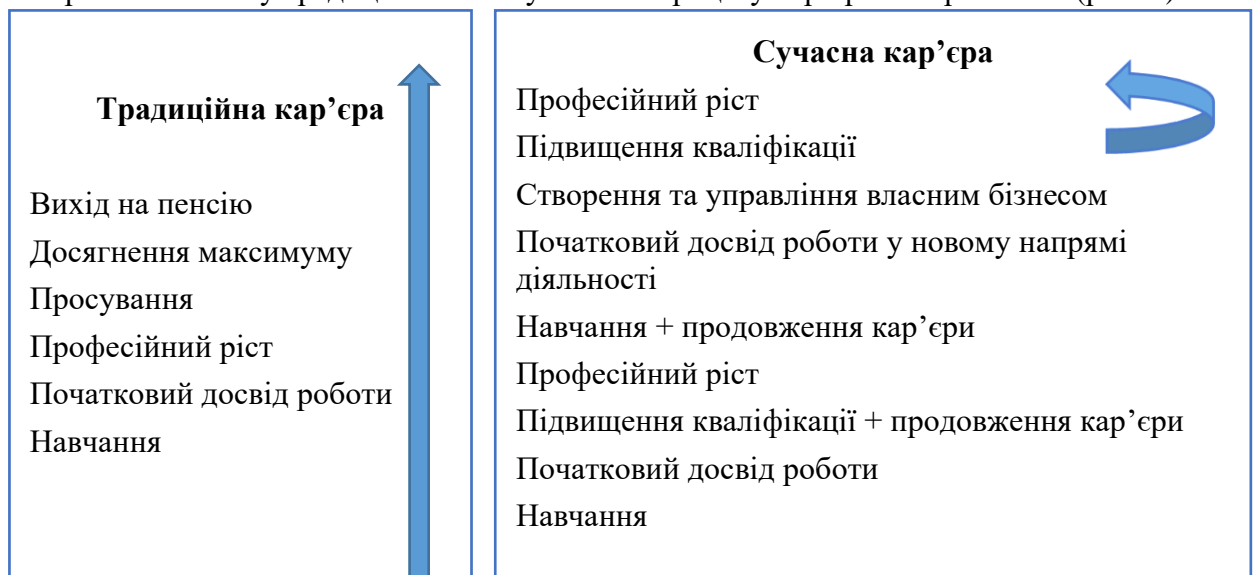

Рис. 1. Схеми традиційного та сучасного кар'єрного зростання

Отже, кар'єрне зростання є механізмом підвищення кваліфікації в результаті вдосконалення професійних навичок та накопичення знань, що дозволяє досягати високого рівня професійної майстерності та підвищувати кар'єрну мобільність. Забезпечення кар'єрного розвитку позитивно впливає на підприємство в цілому внаслідок підвищення корпоративного духу, задоволеності індивідуальною кар'єрою, підвищення мотивації, продуктивності та активності у вирішенні організаційно значущих завдань.

Управління кар'єрою починається з моменту, коли закладається посадова структура підприємства, тобто на етапі організаційно-кадрового проектування та планування персоналу [2]. Ефективність роботи підприємства залежить від персоналу, отже, компанія зацікавлена в управлінні кар'єрою та розвитку персоналу, оскільки це сприяє наступності професійного досвіду та корпоративної культури, постійному заміщенню ключових посад, високої адаптивності та маневреності в умовах жорсткої конкуренції, задоволеності персоналу роботою в компанії на продуктивність та якість праці, нарощування кадрового потенціалу та зростання підприємства у зовнішньому середовищі.

Мета системи управління кар'єрою полягає у сукупності бажаних результатів діяльності, які розглядаються у соціальному та економічному аспекті. З боку співробітника метою управління кар'єрою є розвиток професійних здібностей, отримання роботи та посади, що відповідає інтересам та потребам. З боку підприємства мета полягає у формуванні та раціональному застосуванні трудового потенціалу кожного працівника [30, с. 367].

Загалом, просування персоналу кар'єрними сходами добре впливає на мотивацію працівників, дає прямий вплив на фінансові показники організації, забезпечує сприятливий клімат у колективі та наступність в управлінні. Водночас для досягнення таких результатів управління кар'єрним зростанням має будуватись на засадах особистої участі та зацікавленості самих працівників, адже в нинішніх умовах виходимо з ідеї про трансформацію сучасного працівника з об'єкта в суб'єкт кар'єри, при цьому планування кар'єрного просування стає предметом його власної відповідальності і творчості. Однак і організаційне середовище має сприяти ефективному управлінню кар'єрою на засадах прозорості кар'єрних процесів в компанії та формуванні атмосфери відкритості, діалогу і доброзичливості.

Список літератури

1. Нахаєва Я. М., Гуменна І. Р., Шацький В. В. Формування професійної компетентності майбутніх лікарів як педагогічна проблема. *Медична освіта*. 2021. № 3. С. 92 – 96.
2. Мазяр О. В., Кириченко В. В. Психологія праці : навчальний посібник. Житомир : Вид.-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 190 с.
3. Кудінова М.М., Меденець В.В. Менеджмент кар'єри. *Економіка і суспільство*. 2018. № 15. С. 364 – 370.

УДК 631.11

Грабар В. С.

магістр факультету менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет

УПРАВЛІННЯ ЕФЕКТИВНІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розвиток сільського господарства України та сільських територій в сучасних умовах характеризується наявністю значної кількості нагальних гострих проблем, але при цьому, вітчизняний аграрний бізнес залишається одним з найефективніших видів економічної діяльності [1].

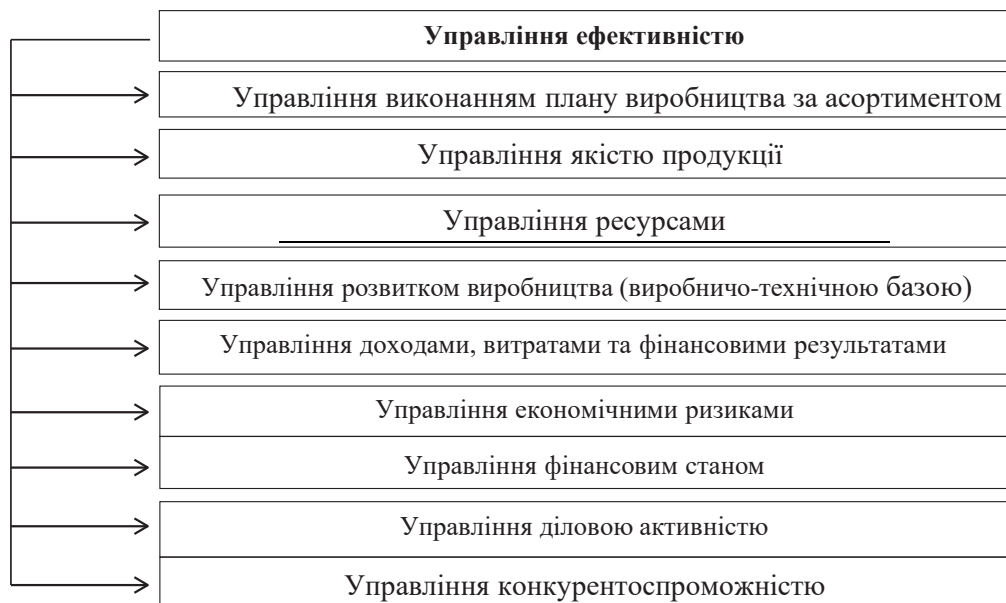
На сучасному етапі, у складний період соціально-економічного розвитку економіки країни слід віднайти дійові важелі для сприяння розвитку ефективного виробництва. При цьому слід пам'ятати про мотиваційний механізм, і що зростання ефективності виробництва відбувається не тільки шляхом високого технічного забезпечення, поліпшення умов і організації праці та інших заходів, але і за рахунок ефективного управління.

Управління ефективністю діяльності підприємства являє собою інтегрований підхід менеджменту, що об'єднує різні напрями діяльності, включаючи: стратегію, управління персоналом, операційний менеджмент, планування, аналіз, облік та контроль, відповідні методи, моделі, системи та програмне забезпечення, що буде впливати на стійке зростання ефективності його діяльності. Управління ефективністю діяльності інтегроване в усі аспекти управління підприємством та процеси прийняття рішень, поєднавши усі напрями діяльності так, щоб воно було орієнтоване на досягнення найкращих результатів.

Проблема управління ефективністю діяльності підприємства завжди посідала важливе місце серед актуальних проблем економічної науки. Тому для її результативного вирішення потрібно використовувати різні підходи.

Завдання керівників підприємства, які хочуть досягнути успіху в підвищенні ефективності, – це вибір підходу, який найбільше відповідає умовам функціонування підприємства. Для досягнення дієвого управління ефективністю діяльності підприємства потрібно поділити процес управління ефективністю на певні напрями (рис. 1) [2].

Реалізація мети управління ефективністю функціонування підприємства потребує узгодження та координації дій із визначених напрямів. Тільки за цих умов результат буде не тільки досягнуто, але й закріплено [2].

Рис. 1. Основні напрями управління ефективністю діяльності підприємства
Джерело: [2]

Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств залежить від якості управлінських рішень. Стратегічні і тактичні рішення, що приймаються керівниками, визначають рівень розвитку підприємства і перспективи його виживання, особливо в умовах глобалізації світової економіки, підвищення динамічності ринкового середовища і посилення конкуренції. Розвиток ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств за допомогою використання інновацій, знань, втілених в інтелектуальному продукті, жорсткість конкуренції призводить до активізації пошуку новітніх методів управління ефективністю діяльності сільськогосподарських підприємств [3].

З метою забезпечення стабільного розвитку аграрних підприємств основними пріоритетами має стати реалізація внутрішніх чинників забезпечення ефективності виробництва, а саме:

– розробка оптимальної програми виробництва основних видів продукції відповідно до вимог ринку і потреб споживачів з урахуванням внутрішніх можливостей використання наявного ресурсного потенціалу, що дозволить оптимізувати отримання прибутків на

одиницю залучених у виробництво земель та інших ресурсів, необхідних для забезпечення розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва.

– розробка власної стратегії розвитку з урахуванням досвіду конкретного підприємства та особливостей його діяльності, реалізація якої забезпечить формування стійкої конкурентної позиції на ринку.

Таким чином, сталий розвиток сільськогосподарських підприємств можливий за умови впровадження у дію власних можливостей ефективного використання виробничо-ресурсного потенціалу, визначення стратегічної програми та чітких довгострокових цілей розвитку, реалізація яких сприятиме підвищенню їх ефективності та конкурентоспроможності.

Список літератури

1. Крюкова І. О., Степаненко С. В. Ефективність вітчизняного агробізнесу у призмі пріоритетів сталого розвитку. *Агросвіт*. 2022. № 9-10. С. 3 – 12. DOI: 10.32702/2306-6792.2022.9-10.3
2. Коляда А. Л. Основні шляхи управління ефективністю діяльності підприємства. *dspace.oneu.edu.ua*. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/4394> (дата звернення 12.09.2022).
3. Лизунова О. М., Пуханов О. О. Забезпечення ефективності діяльності підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. Випуск 12. Частина 1. С. 187 – 190.

УДК 338.432

Мазур Т. В.

магістр факультету менеджменту та права
Вінницький національний аграрний університет

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АПК

В умовах інтернаціоналізації та глобалізації світової економіки міжнародна торгівля є одним із фундаментальних чинників економічного розвитку країн, який спрямований як на підвищення макроекономічних індикаторів держави, так і на поступову інтеграцію її у світове господарство.

Пріоритетним зовнішньоекономічним та зовнішньополітичним орієнтиром України визначена євроінтеграція. В зв'язку з цим аспекти посилення активності зовнішньоекономічної діяльності України з країнами членами Європейського Союзу мають надзвичайно важливе значення.

За даними Державної митної служби України, експорт агропродовольчої продукції у січні-серпні 2022 року склав 13,55 млрд дол. США. Це на 1,57 млрд дол. США – тобто на 10% – менше відповідного показника за 8 місяців 2021 року. Частка агропродовольчої продукції в загальному експорті складає близько 47%.

Визначальними позиціями у товарній структурі вітчизняного агропродовольчого експорту залишаються зернові та олійні культури, олії та жири, залишки і відходи переробної промисловості, а також м'ясо і субпродукти. Їх сукупна частка в аграрному експорті становить близько 88% [1].

Водночас, відбулось зростання вартості експорту олійних культур і м'яса, хоча в натуральному виразі збільшилися лише обсяги зовнішніх продажів олійних. Основними ринками збуту залишаються чотири регіони – країни Азії, Європейського Союзу, Африки та СНД. Загалом на них припадає близько 97% вартості українського експорту сільгосппродукції [3].

Причому 2022 року спостерігається зростання вітчизняного агропродовольчого експорту лише до Європейського Союзу. У результаті Євросоюз випередив Азію в географічній структурі закупівель вітчизняного продовольства, збільшивши свою частку з 28% торік до 52% у нинішньому році. За 8 місяців 2022 року країни ЄС закупили

українського продовольства на 7 млрд дол. США. Азійські країни, які більше 10 років утримували позицію основного імпортера вітчизняної агропродукції, за січень-серпень 2022 року закупили українського продовольства на 4,4 млрд дол. США. Обсяги експорту до країн Африки склали 1,11 млрд дол. США – 8% від загального експорту аграрної продукції.

За 8 місяців 2022 року змінився перелік головних країн-покупців агропродовольчої продукції з України, який очолили наші європейські сусіди. Польща придбала її на суму 1,57 млрд дол. США, Румунія – на 1,3 млрд дол. США. Значну виручку українські експортери отримали також з Туреччини – (1,25 млрд дол. США), Китаю (1,1 млрд дол. США), Нідерландів (844 млн дол. США), Іспанії (558 млн дол. США), Болгарії (527 млн дол. США), Єгипту (466 млн дол. США), Індії (448 млн дол. США), а також Угорщини (441 млн дол. США). Ці топ-10 країн – імпортерів вітчизняної агропродукції у січні-серпні 2022 року забезпечили близько 63% доходів від експорту продукції агропромислового комплексу [1].

Для України, з її потужним ресурсно-виробничим та експортним агропромисловим потенціалом, сприятливими природно-кліматичними умовами, значними площами сільськогосподарських земель із високою родючістю, вигідним географічним розташуванням, розвинутою транспортною мережею та іншими сприятливими чинниками, зовнішньоекономічна діяльність на світовому ринку аграрної продукції може стати основою для подолання економічної кризи і пришвидшення економічного зростання [2].

Перспективним напрямом є виробництво органічної сільськогосподарської продукції, вирощування для задоволення потреб європейського ринку овочів, фруктів та продуктів їх переробки, ягід та горіхів.

Інституційно-структурна трансформація зумовила формування інституційних передумов для розвитку експорт орієнтованої діяльності, що дозволило вітчизняним експортерам аграрно-продовольчої продукції переорієнтуватися із традиційних зовнішніх ринків на нові (Австрію, Нідерланди та інші країни-члени ЄС). Цей сегмент є досить привабливим для малих та середніх аграрних підприємств, за умови забезпечення сертифікації продукції та впровадження європейських вимог, норм і правил в процес виробництва аграрно-продовольчої продукції [4].

Державна політика щодо інституційно-структурної трансформації вітчизняного аграрного сектору має бути спрямована забезпечення збалансованого розвитку всіх галузей аграрно-продовольчого комплексу та стимулювання експорт орієнтованого виробництва, яке забезпечуватиме виробництво сільськогосподарської продукції з високою доданою вартістю [5].

Список літератури

1. Агроекспорт: живий усім ворогам на зло – коментар Миколи Пугачова "Урядовому кур'єру". URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/3467-ahroeksport-zhyvyu-usim-voroham-na-zlo-komentar-mykoly-puhachova-quryadovomu-kuryeruq.html> (дата звернення: 29.09.2022)
2. Брояка А.А. Перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2020. № 1. С. 146-159
3. Динаміка й тенденції зовнішньої торгівлі України за підсумками 7 місяців 2022 р. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/dynamika-y-tendentsiyi-zovnishnoyi-torhivli-ukrayiny-za>
4. Пахуча Е.В., Філімонов Ю.Л., Лещенко Л.О. Структурні зміни зовнішньої торгівлі України аграрною продукцією. *Ефективна економіка*. 2019. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6962> (дата звернення: 20.08.2022)
5. Питель Н.Я. Проблеми розвитку експортоорієнтованої діяльності аграрної сфери економіки України. *Агросвіт*. 2019. № 16. С. 25–34.

Могилевська О. Ю.

д.е.н., професор,
професор кафедри економіки,
підприємництва, менеджменту,
Київський міжнародний університет
ORCID: 0000-0001-8482-7950

Билда А. В.

аспірантка,
Міжрегіональна Академія Управління персоналом
ORCID: 0000-0003-1848-5344

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Особливості розвитку суспільства передбачають особливо актуального теоретично-концептуального представлення механізмів управління розвитком системи освіти в Україні. Успішному вирішенню вищевикладеного питання сприяє насамперед процес наукового обґрунтування сучасного змісту загалом підсистеми управління, ідентифікація перспектив щодо його подальшого розвитку в умовах діджиталізації й налагодження партнерства між державою, системою освіти та громадськістю. Відповідно до загальноприйнятої концепції Міжнародної стандартної класифікації освіти «освіта – це процеси, якими суспільство цілеспрямовано передає накопичені інформацію, знання, розуміння, погляди, цінності, уміння, компетентності та вчинки від покоління до покоління».

Закон України «Про освіту» визначає освітню мету: «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її здібностей, виховання моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу, підвищення освітнього рівня, забезпечення національної економіки кваліфікованими фахівцями». Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 рр. представляє, що «найважливішим для держави є виховання людини інноваційного типу мислення та культури, модернізація науково-освітнього простору з урахуванням його розвитку в умовах діджиталізації, запитів особистості, потреб суспільства і держави. Якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого розвитку демократичного суспільства, консолідації його інституцій, гуманізації суспільних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості». Варто зауважити, що головною метою сучасної системи освіти в Україні насамперед передбачається формування необхідних умов для розвитку особистості й багатогранної самореалізації різних громадян України; сприяння консолідації нації українців, інтеграцію України до європейського і світового простору як процвітаючої і конкурентоспроможної держави. У сучасній провідній науковій літературі відсутнє визначення поняття «механізми державного управління розвитком освіти» та освіти зокрема. Відтак, дослідження його сутності можна провести шляхом аналізу таких взаємопов'язаних з ним категорій, як «управління», «соціальне управління», «державне управління», «механізм державного управління», «державне управління освітою», «управління розвитком». Політика держави у сфері освіти вважається ключовою складовою стратегічної політики держави, яке відображає ряд її цілей та завдань, які складаються політичною системою в залежності від змістовності функцій держави і її соціально-економічного призначення та реалізуються нею на основі певних інструментів. Сучасна політика держави для освіти відбувається через

використання ключових механізмів для її формування і реалізації. Варто зауважити, що, незважаючи на більш широке використання загального терміна «механізми державного управління розвитком освіти», представляється не достатньо дослідженим.

Отже, вважаємо необхідним визначити поняття «механізми державного управління розвитком освіти» – сукупність методів (прямих та опосередкованих), завдань, функцій, принципів та інструментів (правових, економічних, адміністративних та морально-етичних) впливу на цифрові процеси в системі освіти, враховуючи сучасне інформаційне забезпечення та реалізація яких ґрунтується на концепції розвитку в умовах діджиталізації і ресурсного забезпечення у контексті досягнення цілей освітньої політики, визначених державною стратегією. Отже, визначаючи зміст механізмів державного управління розвитком освіти, відзначаємо, що стан освіти відображає рівень розвитку суспільства та держави. Значення освіти полягає в задоволенні потреб держави у фахівцях, прискоренні розвитку в умовах діджиталізації, всебічному вдосконаленню кожної особистості. При цьому механізми державного управління розвитком освіти включають декілька внутрішніх порядкових рівнів управління. Функціонування як загальної структури, так і її складових заємопов'язане і залежить від факторів внутрішнього й зовнішнього середовища, які завжди впливають на систему.

Список літератури

1. Державне управління та державна служба : словник-довідник / уклад. О.Ю. Оболенський. К. : КНЕУ, 2005. 480 с.
2. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – цифрові аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. К.: Грамота, 2005. 448 с.
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. №2145-19. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
4. Освіта й наука в інноваційному розвитку сучасної Європи : зб. наук.- експерт. матеріалів / за заг. ред. С. І. Здіорука. К., 2014. (НІСД). (Гуманітарний розвиток; вип. 2). 124 с.
5. European higher education in the world / Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European economic and social Committee and the Committee of the regions, 2013.

Нагорна О. В.

доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

ОСОБЛИВОСТІ ПУБЛІЧНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ

В умовах децентралізації сфера публічного інвестування набуває особливого значення та є необхідною умовою структурних інфраструктурних зрушень й соціально-економічного зростання в Україні.

Здійснюється публічне інвестування у різних напрямках, секторах, сферах та на різних рівнях врядування. Це інвестиції, які спрямовані в «м'яку» та «тверду» інфраструктуру, метою яких є підвищення якості та рівня життя громадян, стимулювання інноваційного розвитку, створення нових робочих місць, посилення інвестиційного капіталу, формування привабливого іміджу держави, регіонів та громад, а також підвищення їх згуртованості та конкурентоспроможності.

Варто відмітити, що інвестиційні проекти за кошти державного бюджету також впроваджуються на певній території та мають вплив на розвиток територіальних громад та/або регіонів.

Публічне інвестування має специфічні особливості:

– стратегічне планування, довгострокове бюджетування та ефективне управління;

- взаємодія представників влади та зацікавлених сторін;
- координація на всіх рівнях врядування та між секторами;
- система використання традиційних та інноваційних методів фінансування;
- дія механізму прозорих і конкурентоспроможних закупівель із відповідними системами внутрішнього контролю;
- поточний та підсумковий моніторинг, оцінювання для покращення якості управлінських рішень;
- синергетичний ефект розвитку регіонів/громад (територій).

У 2021 році спостерігалась позитивна динаміка публічних інвестицій на місцевому рівні, зокрема 2/3 обсягу публічних інвестицій використовувались місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на інфраструктурну розбудову, сума яких становила майже 56 млрд грн. Тенденція зростання також відображалась в значному збільшенні фінансування державних програм, що займаються територіальним розвитком. І тут, необхідно уточнити, що окрім інфраструктури, органи державної влади та органи місцевого самоврядування пріоритетними векторами в публічному інвестуванні визначають – людський капітал, екологію, освіту, тощо.

Відповідно, публічне інвестування є драйвером динамічного розвитку, що дає поштовх до реалізації стратегічно важливих інфраструктурних проєктів, добробуту громад та регіонів, поліпшення умов життя людей, а також відкриває нові можливості для поліпшення інвестиційної привабливості країни.

Список літератури

1. Public Investment Management Assessment – Review and Update, Policy Paper. IMF, 2018, <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2018/05/10/pp042518public-investment-management-assessment-review-and-update>

УДК 339.138:351

Ханик Ю.-Б. Р.

аспірантка кафедри адміністративного
та фінансового менеджменту

Національного університету «Львівська політехніка»

АНАЛІЗУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ ЯК ФАКТОРУ ВПЛИВУ НА ПУБЛІЧНИЙ МАРКЕТИНГ У КРАЇНАХ ІЗ ПЕРЕХІДНОЮ ЕКОНОМІКОЮ

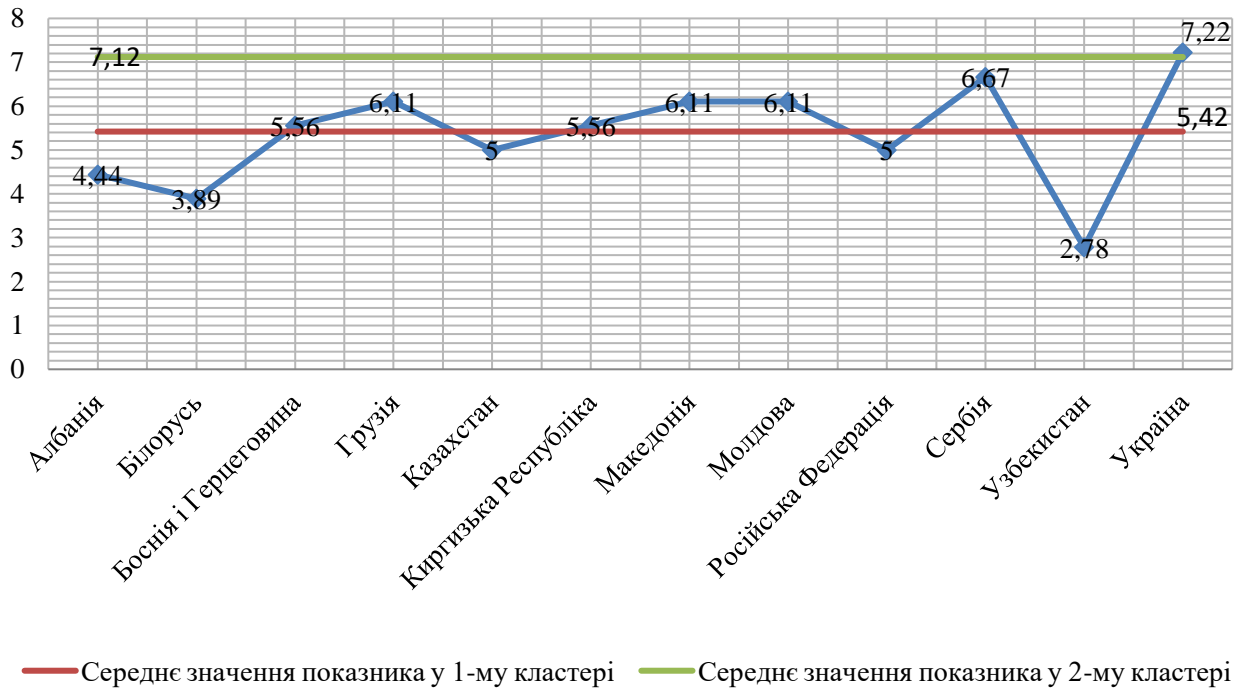
Вивчення публічного маркетингу є доволі новим явищем для вітчизняних науковців. Праць щодо аналізу факторів впливу на публічний маркетинг є обмаль. В Україні лише у 2021 році О. Угоднікова опублікувала наукову статтю під назвою «Впровадження публічних маркетингових механізмів: зовнішні та внутрішні фактори впливу».

Так, шляхом аналізування було визначено 9 основних факторів впливу, котрі можна виразити кількісно за допомогою міжнародних індексів. Отже, цими факторами є: рівень інновацій, функціонування уряду, політична участь, політична культура, громадянські свободи, E-government, відкритий уряд, відсутність корупції та правозастосування.

Під показником «політична участь» розуміють дослідження рівня залученості громадян до управління державними справами. Найкращим способом задоволення потреб громадян чи вирішення їхніх проблем є створення таких умов, за котрих громадяни самі зможуть вирішити дані проблеми чи задовольнити потреби. Власне, публічний маркетинг виявляє, виокремлює певну потребу чи проблему, а далі публічна влада намагається представити свої рішення щодо цього. Однак, це не завжди приносить позитивний результат, бо, наприклад, через брак комунікації між громадськістю та публічною владою, публічна влада може вирішити проблеми чи задовольнити потреби, але не в такий спосіб, котрим

громадяни були б найбільше задоволені. Однак, якщо громадяни залучені до управління державними справами, то це скоріше призведе до успішного проведення публічного маркетингу.

За допомогою програмного забезпечення SPSS країни світу було прокластеризовано на 2 кластери. Перший кластер можна назвати кластером здебільшого бідних країн світу, в той час, як другий – кластер здебільшого багатих країн світу. Так, для кожного кластеру було обраховано середнє значення показника політичної участі (рис.1).

Рис. 1. Політична участь у країнах із перехідною економікою

Сформовано автором на основі [1]

Політична участь в країнах із перехідною економікою здебільшого знаходиться вище середнього рівня даного показника у 1-му кластері. Однак, політична участь у країнах Албанії, Білорусі, Казахстану, Російської Федерації знаходиться дещо нижче загального середнього рівня у 1-му кластері. А, політична участь в Узбекистані є взагалі напрочуд низькою – 2,78. Проте, варто зауважити, що «політична участь» в Україні навіть перевищує рівень середнього значення цього показника у 2-му кластері.

Отже, перспективою подальших досліджень є розроблення шляхів вдосконалення політичної участі в країнах із перехідною економікою.

Список літератури

1. Democracy Index. *Economist Intelligence Unit*. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021/> (дата звернення: 03.11.2022).

СЕКЦІЯ 11

SECTION 11

**ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
LEGAL PROVISION OF STATE ADMINISTRATION AND
LOCAL SELF-GOVERNMENT**

Тропіна О. М.

к.ю.н., доцент,

доцент кафедри менеджменту і права,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет,

Тропін В. В.

к.ю.н., доцент кафедри менеджменту і права,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВІЙСЬКОВО-КВАРТИРНА ПОВИННІСТЬ»

Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, затвердженого Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні введено воєнний стан, який продовжено до 21 листопада 2022 року.

Воєнний стан, згідно зі ст. 2 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», це особливий правовий режим, що передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

Воєнний стан надає захисникам держави додаткових повноважень. Зокрема, відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, як заходи правового режиму воєнного стану встановлювати для фізичних і юридичних осіб військово-квартирну повинність з розквартирування військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, евакуйованого населення та розміщення військових частин, підрозділів і установ.

В той же час, жоден закон або підзаконний нормативно-правовий акт не містить визначення ані поняття «військово-квартирна повинність», ані його ознак, ані чіткого механізму реалізації зазначеного повноваження.

Наявність зазначеного повноваження у законі створила у суспільстві думку, що люди в формі та евакуйоване населення вправі проникати до житла без будь-яких обмежень, й проявилось у чисельних фактах самовільного захоплення та розквартирування представників збройних формувань України, евакуйованого населення у приватних будинках, квартирах та в інших будівлях, які належать на праві власності іншим громадянам, у місцевостях, що знаходяться у зонах ведення бойових дій або на звільнених територіях.

При створенні правової конструкції поняття «військово-квартирна повинність» варто врахувати, що пунктом 3 Указу Президента України «Про введення воєнного стану в

Україні» № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, у зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України. Це відповідає й приписам ч. 2 ст. 64 Конституції України.

Відповідно до п. 2 Положення про організацію квартирно-експлуатаційного забезпечення Збройних Сил України, затвердженого наказом Міністерства оборони України 03.07.2013 № 448, розквартируванням військ є розміщення військових частин у визначених пунктах (районах), надання їм необхідних земельних ділянок, будівель і споруд для житла, зберігання бойової і спеціальної техніки, запасів матеріальних засобів, проведення бойової і спеціальної підготовки, а також для господарчих та інших потреб.

Поняття «повинність» також використовується лише у контексті трудової повинності, якою, згідно з Порядком залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 13.07.2011 р. № 753, є короткостроковий трудовий обов'язок у період воєнного стану з метою виконання робіт, що мають оборонний характер, а також ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного, природного та воєнного характеру, які виникли в період воєнного стану, та їх наслідків, що не потребує обов'язкової згоди особи, стосовно якої запроваджується такий трудовий обов'язок.

Вважаємо що військово-квартирна повинність це короткостроковий громадський обов'язок власників житла та інших об'єктів нерухомості у період воєнного стану з розміщення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення, військових частин у визначених пунктах (районах), надання їм необхідних земельних ділянок, будівель і споруд для житла, зберігання бойової і спеціальної техніки, запасів матеріальних засобів, проведення бойової і спеціальної підготовки, а також для господарчих та інших потреб, які виникли в період воєнного стану, що не потребує обов'язкової згоди особи, стосовно якої запроваджується такий обов'язок.

Список літератури

1. Про затвердження Положення про організацію квартирно-експлуатаційного забезпечення Збройних Сил України : Наказ Міністерства оборони України 03.07.2013 № 448. Офіційний вісник України. 2013 р., № 75, ст. 2784.

2. Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 13.07.2011 р. № 753. Урядовий кур'єр. 10.08.2011. № 145.

3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Голос України від 10.06.2015. № 101

ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ МІЖ БАТЬКАМИ ТА ДІТЬМИ

Тема про правові відносини між батьками та дітьми була завжди актуальною у всі часи. Наскільки сильної влади над дітьми, як за часів існування Римської імперії, за всю історію не знав жоден народ. Гай називав інститут батьківської влади суто національним інститутом римських громадян: «Навряд чи є інші люди, які мали б таку владу над своїми дітьми, що маємо ми, римські громадяни» [1, с. 295]. Вона охоплювала і саму особу дітей, і всі їхні майнові набуття. Від долі домовладки повністю залежало життя новонародженого, якого він міг убити чи викинути геть. Батько мав право продати дітей у рабство тощо [2, с. 111].

Існували три таких підстав, коли відбувалось встановлення батьківської влади над дітьми: народження в римському законному шлюбі, узаконення та усиновлення, яке в свою чергу поділялось на арогацію та адопцію. Але були ще такі випадки, коли дитина була народженою в конкубінаті, тоді в такому разі вона не потрапляла під батьківську владу і фактично визнавалась для нього чужою. А як же правове становище матері щодо дітей?

Мати щодо дітей ніяких батьківських прав не мала, і лише з поступовим визнанням когнатського споріднення її становище щодо своїх дітей набувало деякого правового значення (взаємне утримання і опіка). виправлення такої односторонності римських правових норм щодо організації та змісту батьківської влади відбувалося надзвичайно повільно. Тільки за часів імператора Юстиніана *patria potestas* багато в чому змінила свій характер [3, с. 49].

Діти, які були народжені у законному римському шлюбі визнавались як законнародженні, адже вони були народжені у законному римському шлюбі та *pater familias* законно визнавав їх своїми. Ще існував такий спосіб встановлення влади як узаконення, який почав застосовуватися лише у часи імперії. Сам цей спосіб проявлявся у тому, що батьківська влада законно встановлювалася над власними дітьми, які були народжені поза шлюбом.

Батьківську владу стосовно чужих дітей встановлювали внаслідок усиновлення, форми якого розрізняли залежно від того, хто усиновлювався: усиновлення особи власних прав називалось *argotatio*, а усиновлення особи чужих прав (підвладної) – *adoptio*. Отже, усиновляти і бути усиновленим у формі *argotatio* могли лише особи, які мали право брати участь у народних зборах, тому жінка не могла бути удочереною, а от у формі *adoptio* не існувало обмежень щодо усиновлення неповнолітніх і жінок [2, с. 114].

Характерним для римського приватного права було те, що батьківська влада тривала до смерті батька і могла припинитися лише за його волею. Також батьківська влада над підлеглими припинялася внаслідок смерті останніх; втрати свободи домовладкою або підвладними; придбання підвладними деяких почесних звань (жрецьких звань, посади консула, претора, патриція тощо); звільнення сина самим батьком, що мало назву еманципації [4, с. 26].

У найдавніші часи батьківська влада над дітьми була безмежною. *Pater familias* мав право на життя та смерть своїх дітей, право на їх продаж, застосування до них будь-яких покарань. Згодом батьківська влада обмежується. Так, у класичний період сину дозволялося звертатися за допомогою до державної влади з метою примусити батька відмовитися від

влади над ним. Ще раніше право батька на вбивство сина (або доньки) було обмежене, а потім почало каратися кримінальною відповідальністю так само, як «убивство найближчих родичів», поки імператор Константин не скасував це право назавжди.[1, с. 297]

Таким чином, накінець існування Римської імперії жорстока батьківська влада залишилась у тіні свого існування, проте залишилась у вигляді позитивного користування батьком певними окремими видами майна і нарешті почала визнаватися фактично повна незалежність та майнова самостійність дітей. Водночас з цим і зруйнувалось таке поняття як *pater familias*, тобто сім'я не була підвладна одній особі і не існувала як один організм, а навпаки, стала як юридично повноправний союз осіб, з яких кожен виступав як самостійний юридичний суб'єкт.

Список літератури

1. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн та римське право : навч. посіб. Тернопіль : Видавництво ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2019. 384 с.
2. Орач Є. М., Тищик Б. Й. Римське приватне право : підруч. для студ. вищ. навч. закл.. Київ : Ін Юре, 2012. 392 с.
3. Калюжний Р. А., Ящуринський Ю. В. Основи римського приватного права : курс лекцій. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2011. 183 с.
4. Вовк В. М., Калюжний Р. А., Калюжний К. Р., Шапенко Л. О. Римське приватне право : Практикум для студентів напряму підготовки 6.030401 «Правознавство». Київ : ТОВ «МП Леся», 2015. 68 с.

Конєва Є. М.

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди

Науковий керівник:

Олійник О. М.

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії і методики викладання
суспільно-правових дисциплін

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ ДУМКИ ЩОДО «СУДУ ПРИСЯЖНИХ» В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У ХІХ СТ.

Правосуддя одна із головних умов існування цивілізованого людського суспільства. Недосконалість судового ладу та судочинства викликає невдоволення серед громадян державною владою та політичним устроєм країни. І навпаки, чим краще організована та працює незалежна від адміністрації судова влада, тим більше до неї довіри з боку народу, який усвідомлює, що його права та свободи перебувають під надійним та ефективним захистом з боку держави.

Загальна криза системи правосуддя у другій половині ХІХ ст. у Російській Імперії не тільки деморалізувала суспільство, а й серйозно перешкоджала його соціально-економічному розвитку. Судова реформа на той час була однією з найбільш затребуваних у державі. Дореформена судова система, влаштована за становою ознакою (для кожного стану особливий суд), застаріла до крайнього ступеня і мало справлялася зі своїми завданнями. Правосуддя відправляли люди, які не мали юридичної освіти. Сама процедура судового розгляду була дуже архаїчною, наприклад, не існувало усного судочинства. Судді не допитували свідків, позивачів, відповідачів, підсудимих і навіть їх не бачили. Вони лише читали папери, складені у поліції (якщо справа кримінальна) або подані сторонами (якщо справа цивільна). До зали суду не допускали не лише публіку та журналістів, а й навіть осіб, зацікавлених у розгляді справи, – відповідачів, позивачів, підсудних. Підсудний не міг користатися допомогою адвоката: осіб такої професії у Росії просто не існувало. Про

змагальність суду при цьому не могло бути й мови. Іноді найпростіша справа переходила з однієї судової інстанції в іншу роками, обростаючи купою паперів, або, як казали в народі, – «волочилося». У звіті міністра юстиції за 1863 р. зазначалося, що до 1 січня 1864 р. у складі незакінчених справ перебували у провадженні понад 20 років 561 справа, понад 15 років - 1466, понад 10 років - 6758 справ [1].

Таке правосуддя, антигуманне та антидемократичне, серйозно заважало економічному розвитку. Зростання підприємництва і торгівлі вимагало становлення класу власників, який міг обійтися без правосуддя, здатного швидко і справедливо вирішувати правові суперечки.

Дореформена судова влада, її практична та організаційна діяльність знаходилися на дуже низькому якісному рівні, і її подальше функціонування викликало великі побоювання з боку громадян, які зверталися до судових інстанцій. Крім цього, загальний стан дореформеного суду не міг відповідати вимогам гуманізму, моральності та справедливості. Незадовільними були як сама судова система з її запутаною підсудністю, так порядок судочинства.

Дореформене судочинство характеризувалося безліччю судових інстанцій та спеціальних судів, недостатнім матеріальним забезпеченням суддів та канцелярій, незадовільним порядком провадження слідства та виконання вироків. Провадження розслідування кримінальних справ, як правило, закінчувалося прагненням слідчого будь-якими шляхами та засобами домогтися визнання від обвинуваченого своєї провини, яке вважалося «царицею доказів».

Юридично скасовані у 1801 р. катування, фактично практикувалися досить часто. «За свідченням сенатора О. Д. Ровінського, пише А. Ф. Коні, – у Москві існували «клопівники» і зовсім темні ями, які називалися «аскольдові могили», куди садили обвинувачених, що не зізналися, і звідки вони часто виходили сліпими. Годування солоним оселедцем «не у вигляді тортур» складало улюблений прийом слідчих органів того часу» [2].

Система формальних доказів, пов'язуючи переконання судді та вносячи в його роботу елемент бездушного механізму, створювала кримінальний суд, безсилий у ряді випадків коли потрібно покарати справді винну особу, але досить могутній, щоб зломати особисте життя невинної людини. Кількість таких вироків досягала 87,5%, які нерідко перетворювалися на жорстке покарання, яке переслідувало людину все життя.

За таких «порядків» судочинства суди «привчалися недбало ставитися до справи, знаючи, що встановлення матеріальної істини не є для них обов'язковим. Підсудні, особливо рецидивісти, отримували можливість, залишаючись у підозрі, продовжувати свою злочинну роботу і, нарешті, суспільство, помічаючи безкарність злочинців, природно втрачало правову свідомість і дедалі більше поповнювало їх кадри» [2].

За такої порочної та корумпованої судової системи справи, як правило, вирішувалися несправедливо та незаконно, не на користь тих, хто мав рацію, а на користь тих, хто «більше дав», тобто представників привілейованих станів, а свободи, права та законні інтереси потерпілих і підсудних з-поміж селян та інших нижчих верств населення ігнорувалися, або грубо зневажалися.

Для нейтралізації дії зазначених вище факторів, що зумовлювали продажність, несправедливість, безсердечну жорстокість, формалізм, тяганину та інші вади старого суду, розпочався тривалий процес підготовки, а потім впровадження судової реформи, зокрема введення суду присяжних.

Діяльність такої установи як суд присяжних завжди спричиняв жваве обговорення щодо його функціонування і необхідності в суспільстві. Так, у Франції революціонери бачили в інституті присяжних зброю боротьби з деспотизмом (необмеженою монархією, що відзначалася повним свавіллям, безправ'ям підданих), але відмічали і його необхідну цінність. Зокрема, М. Робесп'єр головним достоїнством нового суду вважав розділення судження про факт і право, й те, що судова влада надає можливість «простим громадянам, які обрані народом, брати участь у здійсненні влади, бо вони повернуться в маси, і будуть надалі самі підкорені тій владі, яку тільки що здійснювали» [3, с. 125]. Слід відзначити, що

французький суд присяжних, а потім німецький і інші не були копією з англійської моделі, а мали певні особливості. Взагалі, тодішній суд присяжних став новим кроком у розвитку європейської правової культури.

Теоретичні ідеї щодо становлення інституту суду присяжних на території України та Росії почали лунаати вже у першій половині XIX століття. Так, один з членів „Союзу благодіяння” Н.І.Тургенєв у 1822 році, за 42 роки до судової реформи, писав про необхідність ведення в країні інститутів суду і впершу чергу – суда присяжних. У 1853 році Н.І.Тургенєв направив Олександрю II записку, яка містила ретельний проєкт введення суду присяжних. Проєктом пропонувалася французька модель організації цього інституту, доповнена такими елементами американського і англійського суду присяжних, як велике (або обвинувальне) журі, а також участь присяжних в рішенні цивільних справ. Однак дана модель суду присяжних Н. Тургенєва залишилася пропозицією без відповідних наслідків.

Більш серйозно про необхідність введення суду присяжних заговорили одночасно з підготовкою судової реформи. В листопаді 1857 року голова II-го відділення канцелярії Д. Н. Блудов представив до Державної Ради проєкт Статута цивільного судочинства. Його обговорення викликало дебати про принципи судових перетворень в цілому, оскільки цивільно-процесуальне законодавство було тісно пов'язано з кримінальним судочинством і судоустроєм. Д. Блудов усвідомлював необхідність перетворень системи правосуддя, але був прихильником поверхових реформ, які не торкалися суті здійснення судочинства. Це пояснювало його негативне ставлення до суду присяжних. 7 листопада 1857 року Д. Блудов подав Олександрю II записку, в якій обґрунтовував недоцільність радикальних змін правосуддя, простежуючи в «адвокатурі, інституті присяжних, відкритому кримінальному судочинстві» передвісник революції. Олександр II погодився з такою думкою і заборонив обговорювати у Державній Раді питання про усність, гласність судочинства і діяльність суду присяжних. Урядові кола вважали інститут присяжних несумісним з самодержавством [4, с. 126].

Обертання «верхів» у відношенні до суду присяжних (як і судової реформи в цілому) позначився у зв'язку з рішенням уряду на початку 1859 р. відмінити кріпосне право і наділити селян землею. Виникла соціальна потреба у правосудді, яке гарантувало б недоторканність власності, особи, приватнопідприємницької діяльності, що могла забезпечити тільки юстиція, створена за західноєвропейськими зразками.

Про необхідність введення судово-процесуальних інститутів (в тому числі і суду присяжних) говорилося у відзивах губернських редакційних комітетів. На цьому наголошувала і частина дворянства. Серед них можна назвати Н. Огарєва, А. Герцена. «Для мирного і благополучного завершення» селянської реформи пропонувалося реформувати правосуддя на основі гласності, рівності всіх перед судом, введення суду присяжних [5, с. 4].

На зміну суспільних настоїв відреагувала і преса. Зокрема, у «Московських відомостях» від 25 жовтня 1858 р. писалося, що суд присяжних «неможливо не визнати не тільки ідеалом суду людського, як один із сильних засобів покращення народної моральності, так і збереження суспільної безпеки і користі. Введення такого суду ... є потребою нашого суспільства» [5, с. 5]. Одним з ініціаторів створення суду присяжних був М. М. Сперанський, детально описуючи його устрій і функціонування у «Записках про організацію судової системи в Росії» (1827 р.).

Однак таку «потребу» не бажав підтримувати Д. Блудов. Але небажання Д. Блудова змінити свою позицію обумовило рішення передати осінню 1862 р. справу судової реформи з II Відділення канцелярії до Державної канцелярії. Її безпосередня підготовка ввірялася комісії, до якої увійшли відомі прогресивні юристи С. І. Зарудний, С. П. Шубін, Н. А. Вілінбахов, А. М. Плавський, Н. А. Буцьковський, Н. І. Стояновський, Д. А. Ровинський, К. П. Победоносцев. З їхньої точки зору, законодавство про правосуддя – це струнка система, що функціонує на основі окремих внутрішніх закономірностей, елементи якої взаємопов'язані і взаємообумовлені, зміна або випадіння одного з них може створити загрозу для системи в цілому. Суд присяжних – головний і невід'ємний її елемент.

В цьому слід було впевнити тих, від кого залежав результат судової реформи, і в першу чергу Олександра II.

Комісія узагальнила законопроекти, які були підготовлені під керівництвом Д. Блудова, наочно продемонструвавши їх теоретичну і практичну неспроможність. Олександр II погодився у січні 1862 року з тим, щоб при розробці законодавства про судову реформу «у загальних рисах були викладені думки Державної канцелярії і працюючих разом з нею юристів і враховані теоретичні положення сучасної науки і досвід європейських країн».

Розробкою інститута присяжних засідателів зайнялися Д. А. Ровинський і С. І. Зарудний. Перший був його родоначальником, другий – «теоретичним розробником». На основі ретельного аналізу англійського, французького, німецького законодавства, зокрема процесуальних кодексів Женеви і Сардинського королівства вони підготували записки про суд присяжних, в яких всебічно обґрунтовували доцільність його введення. Зокрема, Д. Ровинський спростовував твердження Д. Блудова «про непідготованість» народу до суду присяжних. Народні маси, на думку Д. Ровинського, «в жодній з країн не можуть ще похвалитися ні досконалою юридичною освітою ... ні здатністю до тонкого аналізу». Освічені іноземці, потрапивши до Росії, починають порушувати закони, «втрачаючи юридичну освіту ... Причина цього ховається глибше»; людина стає обережною, «коли, за її поступками слідкує суспільство, у якого є можливість законним шляхом засуджувати і карати її» [6, с. 115]. Представниками суспільства у суді і є присяжні. Тобто, автор записки вбачав джерелом беззаконня не у відсталості народу, а в системі правосуддя, нездатної гарантувати права.

Важлива роль у підготовці судових перетворень у царській Росії належала статс-секретарю департаменту законів Державної ради, українцеві за походженням, С. Зарудному. Відомий юрист-публіцист Г. Джаншиєв так оцінював його роль: «Вплив і роль ... борця за основи судового перетворення С. Зарудного були зовсім виняткові і безприкладні. З першого кроку своєї службової діяльності, з першими підготовчими стадіями цієї справи Зарудний безвідлучно відстоював їх положення і дієво працював у всіх подальших фазах даної справи...»[7, с. 91].

С. І. Зарудний, теоретично обґрунтовуючи потребу у суді присяжних, поряд з традиційними положеннями теорії судустрою наводив і інші аргументи. «Мета судустрою – у створенні судових установ, які здійснюють правосуддя будуть виносити такі судові рішення, що користуватимуться загальною довірою». Ця довіра забезпечить спокій у державі, буде превентивним заходом оскарження судових рішень. Для досягнення мети поряд з коронними суддями до складу суду слід ввести представників від суспільства – присяжних. Постійні судді застосовують закон, «а розв'язання суперечки про подію» покладається на суддів, які можуть бути відведені або присяжних. Тільки «сукупність всіх цих умов призведе» до неупередженості суду [8, с. 114].

С. Зарудний намагався також доказати неполітичний характер суду присяжних, його безпеку для самодержавства. На думку реформатора, це – не що інше, як «судовий метод, особлива форма організації суду, а тому ця установа ніяк не може бути змішана з політичним устроєм держави» [8, с. 116].

Положення, які містилися у записках Д. Ровинського і С. Зарудного, увійшли до «Міркувань державної канцелярії про судочинство цивільне, кримінальне і судустрой», складені комісією і представлені на обговорення до Державної Ради. В них стверджувалося, що замінив теорію формальних доказів оцінкою за власним переконанням, слід обов'язково ввести суд присяжних. Без нього «неможливо уявити будь-яке покращення у кримінальному судочинстві» [8, с. 117]. Враховуючи гарантії недоторканності особистості, комісія обґрунтовувала і необхідність введення суду присяжних при розгляді кримінальних справ, пов'язаних з політичними (державними) злочинами. Розвивалася думка, що у справах про державні злочини коронний суд, як державний орган без представників суспільства – суда присяжних, не здатен винести об'єктивний вирок, оскільки «держава, переслідуючи злочин є разом з тим і юридичною особою, що постраждала від злочину». Однак розгляд

політичних справ комісія поклала на спеціальний склад: присяжних «зрілих років, які мали достатню матеріальну забезпеченість для проживання», які обиралися «представниками станових управлінь суспільства».

Визнавши суд присяжних «кращим методом для розгляду справ за внутрішнім переконанням», реформатори вважали необхідним змінити і суміжні інститути, щоб дана установа була дієздатною. Тому основні зміни у кримінальному судочинстві передбачали його спрощення, ясність, усність, гласність. Також, наголошувалось на необхідності законодавчо забезпечити підбір присяжних, гарантувати їх незалежність.

Отже, у 1862 році „Основними положеннями перетворення судової частини Росії” інститут присяжних засідателів був введений. „Основні положення” не були законом. Вони були лише програмою майбутніх судових перетворень, на основі яких розроблялися проекти Судових статутів, затверджених у 1864 році.

Відомий німецький юрист К. Миттермайер, порівнюючи проект статута кримінального судочинства з законодавством Європи писав, що «він стоїть вище навіть багатьох новітніх законодавчих праць». А відносно інститута присяжних він зазначав, що в ньому «менш помітно наслідування приписам французького законодавства ... навпаки, він більш дотримується англійського зразка, хоч і з цього боку, є далеким від сліпого наслідування» [9, с. 12]. Слід зазначити, що автори створення суду присяжних підкреслювали його відмінність від європейських аналогів, яке містилося в його аполітичності.

Таким чином, судова реформа 1864 р. стала найбільш радикальною та технічно успішною з усіх реформ XIX ст. Внаслідок цієї реформи відбулося відділення судової влади від адміністрації, попереднього слідства від поліції та суду, було створено суд присяжних засідателів, а також адвокатуру, змінено функції прокуратури. Однак головне значення судової реформи 1864 полягає в тому, що реформа створила нову судову владу, а також нове уявлення про законність і правосуддя. Виникло нове для самодержавства ставлення до закону, і зародився новий тип політичної культури суспільства. Установа суду присяжних призвела до більш якісного розгляду кримінальних справ, підвищила рівень попереднього розслідування і знизила обвинувальний ухил у практичній діяльності суду. Для населення суд присяжних послужив гарною правовою школою. Вердикти присяжних часом змушували уряд переглядати застарілі чи невинувато жорстокі закони. Отже, суд присяжних став засобом розвитку правосвідомості суспільства, формування якісно нового правосуддя.

Список літератури

1. Иванов П. Досвід біографії генерал-прокурорів і міністрів юстиції. Додаток до Журналу Міністерства юстиції СПб., 1863 р. VI, 180 е.,
2. Коні А. Ф. Суд-наука-мистецтво (зі спогадів судового діяча)– СПб: Полярна зірка, 1923. – 68 с.
3. Робеспьер М. О введении суда присяжных. Революционная законность и правосудие. Москва, 1959. С. 244.
4. Кортких М. Г. Генезис суда присяжных в России по судебной реформе 1864 г. Правоведение. 1988. № 3. С. 81–85.
5. Змирлов К. П. К вопросу об изменениях порядка судебной защиты казны. Журнал Министерства юстиции. 1896. № 3. С. 129, 133–134, 145, 150–152.
6. Кульчицький В., Бойко І., Сидорчук О. Фундатор судової реформи у царській Росії С. І. Зарудний та суд присяжних. Право України. 2004. № 8. С. 114–118.
7. Гринишин А. Загальні питання участі народу у відправленні правосуддя. Вісник Львівського університету. 2008. Вип. 47. С. 232–238.
8. Зарудный С. Общие соображения о составе уголовного суда. Материалы по судебной реформе в России. Санкт Петербург, 1864. Т. 17. С. 1.
9. Миттермайер К. Новый проект русского уголовного судопроизводства. Журнал Министерства юстиции. 1864. Т. 22. С. 12–19

Крисюк Ю. П.

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії та історії держави і права

Волинського національного університету імені Лесі Українки, доцент

Пальонка В. І.

студентка

Волинського національного університету імені Лесі Українки

РОЛЬ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ У СПІВВІДНОШЕННІ «БУКВИ»

І «ДУХУ» ЗАКОНУ

У сучасному періоді розвитку наукової юридичної сфери точаться суперечки про співвідношення духу та букви закону, початок яких лежить у спробах об'єднання безлічі полярно розташованих цінностей, що виходять з публічних та приватних, соціальних та економічних, регіональних та центральних інтересів. Внаслідок посилення впливу будь-якого з них у нормах права закріплюється різний набір цінностей.

Більшість сучасних юристів у правозастосуванні керуються «сократівською догмою»: що законно – те справедливо. Якщо є сумніви щодо справедливості того чи іншого рішення – відкриваєш закон і робиш так, як написано. Однак, для застосування права часто буває недостатньо існування юридичної норми. У такому разі необхідне з'ясування її точного сенсу. Так, А. І. Овчинніков та С. П. Овчиннікова ствержують: «Від розуміння права та юридичного мислення, їхньої інтерпретаційної діяльності залежить ефективність механізму правового регулювання. Перш ніж норма починає діяти, має бути вирішена задача її конкретизації – найбільш складне завдання у правозастосовчому процесі» [1, с. 15].

На неупереджену оцінку та реалізацію права впливає велика кількість умов. Відступи від права та моральних основ соціуму відбуваються не стільки через помилки правозастосовників, скільки через невисоку якість правових актів та роботи державних органів, а також низьку правову культуру громадян. На додаток до цього в переломні етапи розвитку держави вводяться екстрені правові заходи, котрі почасти мало враховують деонтологічні основи правосвідомості більшості населення. У результаті перед правозастосовниками гостро постає питання про співвідношення букви та духу закону.

В сучасній правозастосовній практиці буква та дух закону поєднуються не на певних метафізичних базових поняттях суспільного устрою, а на реальному тлумаченні норм права відповідно до філософсько-правових, етичних норм, які мають бути закріплені в реально існуючих саме правових нормах [2, с. 32].

Для подальшого дослідження цього питання потрібне розуміння самих термінів «буква закону» та «дух закону». В. С. Нерсесянц, розглядаючи політико-правове вчення Монтеस्क'є, про «букву закону» говорить так: «Склад законів має бути стислим і простим. Слова закону мають бути однозначними, викликаючи в усіх людей одні й ті самі поняття. Закони не повинні вдаватися у тонкощі, оскільки «вони призначені для людей посередніх і містять у собі не мистецтво логіки, а здорові поняття простого батька сімейства» [3, с. 27]. У тій же роботі він дає формулювання «духу закону»: «...Монтеस्क'є досліджує фактори, що утворюють у своїй сукупності «дух законів», тобто те, що визначає розумність, правомірність, законність та справедливість вимог позитивного закону» [3, с. 49].

Л. В. Батієв, у свою чергу, зауважує: «Справедливість за Монтеस्क'є зводиться, як і в інших представників природно-правової теорії, до необхідності дотримуватися велінь природних законів... Надалі, описуючи у своїй роботі природні закони, Монтеस्क'є, мабуть, має на увазі не початкові природні закони, а природні закони у тому значенні, яке зазвичай вкладали у це поняття – виведені філософами закони моралі» [4]. Також не можна не погодитися з думкою Г. В. Мальцева у тому, що «правові норми, визнані як справедливі, не можуть і не повинні заперечувати будь-які моральні цінності, ставати на дорозі здійснення моральних ідеалів, протидіяти громадським силам, які прагнуть духовного

вдосконалення» [5, с. 54]. Тут стає зрозуміло, що «дух закону» виходить із «духу народу», а отже, має відповідати етико-моральним цінностям суспільства.

3. Ф. Степанова пропонує розглядати «дух закону» як форму вищої єдності держави та громадянського суспільства. Йдеться про те, що «дух закону» – це духовний чинник єдності громадянського суспільства та держави, в основі якої розташовується релігія, традиції та звичаї людей, які створюють таке суспільство, і принципи держави [6, с. 89].

Отже можна дійти висновку, що «дух закону» – це глибинний зміст норм права, який викладений в законах і відповідає найважливішим правовим ідеалам рівності свободи та справедливості. Головною метою його є забезпечення дотримання громадянської свободи, формальної рівності та благо суспільства загалом. Натомість «буква закону» – це правові акти, які приймаються законодавчим органом, підтримані і виконувані суспільством для впровадження визначеної духовно-правової лінії права в певній державі; це формальні вимоги для досягнення даної мети. Однак, як показує практика, буквальне формулювання законів далеко не завжди ідеальне.

Проблема зловживання правом (а це можливо за умови пріоритету «букви» закону над «духом») полягає не лише у неправильному тлумаченні законів правозастосовниками, а й у низькому рівні правової культури суспільства загалом. Правова культура – це елемент загальної культури суспільства, що являє собою спеціальний спосіб людського існування в правовій сфері: способи правового регулювання суспільних відносин, форми взаємодії суб'єктів суспільних відносин, їх соціально-психологічне ставлення до явищ правового порядку [7, с. 15]. Правова культура виступає соціальною формою закріплення та відтворення розвитку у нормах та цінностях права, правової діяльності та правової свідомості. Вона як особлива складова духовної культури людства розкриває роль правових ідеалів та цінностей у житті суспільства, реальних здобутків держави у галузі захищеності прав і свобод людини. Правова культура має ключовий вплив на розуміння та усвідомлення «духу закону», який слід застосовувати у процесі правотворення й правореалізації. Розуміння громадянами своїх прав та усвідомлення обов'язків є однією з найважливіших умов створення та функціонування правової держави. Модель ідеальної держави передбачає, що громадянин обізнаний з правовими цінностями й принципами права, його засадами, нормами чинного законодавства, володіє основами приватного і публічного права, з яким він постійно стикається, обізнаний не тільки про відповідальність держави перед суспільством та особистістю, але й про свою особисту відповідальність перед державою, про свої обов'язки. При цьому він неухильно дотримується прав та свободи людини та громадянина. Однак така модель поки що видається недосяжною.

На сьогоднішній день для формування правової культури необхідно сформувати належне ставлення українського суспільства до права та держави, яке неможливе без високого рівня правосвідомості. Таке формування можливе лише за умови вироблення та застосування як державою так і громадянським суспільством вірної правової ідеології, побудованої на загально визначених моральних й правових цінностях та ідеалах.

Список літератури

1. Овчинніков А. І., Овчиннікова С. П. Сучасна теорія тлумачення права: класичні та некласичні підходи. Юрист-правознавець. 2011. № 9. С. 15-17.
2. Крисюк Ю., Лобач А. Дихотомія букви і духу // Історико-правовий часопис: науковий журнал / упоряд. О. Крикунов. Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2017. № 2 (10). С. 29-34.
3. Нерсесянц В. С. Філософія права. К., 2007. 257 с.
4. Батієв Л. В. Вчення Ш. Л. Монтеск'є про дух законів. URL : <http://litprosv.niv.ru/lit-prosv/articles-fra/batiev-monteske-o-duhe-zakonov.htm>
5. Мальцев Г. В. Моральні підстави права. К., 2018. 313 с.
6. Степанова З. Ф. Проблема відносини держави та громадянського суспільства у політичному вченні Ш. Л. Монтеск'є: дисертація, канд. політ. наук. Харків, 2002. 298 с.
7. Аграновская Е. В. Правовая культура и обеспечение прав личности. М.: Наука, 1988. 144 с.

СЕКЦІЯ 13

SECTION 13

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО,
МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО
CONSTITUTIONAL LAW, MUNICIPAL LAW,
PUBLIC INTERNATIONAL LAW

УДК 342.736

Грищенко Г. А.

здобувачка кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права,

Донецький національний університет імені Василя Стуса

**ГРОМАДЯНИ УКРАЇНИ, ІНОЗЕМЦІ ТА ОСОБИ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА
ЯК СУБ'ЄКТИ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ**

Конституція України закріпила у статті 40 право усіх направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк [1]. Згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 11.10.2018 р. № 8-р/2018 визначене у названій статті право належить усім – кожній людині (будь-якому громадянину України, іноземцю, особі без громадянства) незалежно від ознак раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, у тому числі незалежно від стану здоров'я [2]. Отже, під слово «усі» орган конституційної юрисдикції відносить кожную особу.

Однак, у юридичній літературі, кажучи про права особи, розмежовують права людини та права громадянина. Такий підхід у своїх роботах відстоювало чимало вчених у різні часи. Так, серед перших у XVIII ст. на співвідношення прав людини та громадянина звернув увагу Томас Пейн, який в цьому контексті наголошував, що «деякі ... плутають суспільство з державою, не роблять щонайменших або ніяких відмінностей між ними, тоді як вони не тільки різні, але й мають різне походження: суспільство породжене нашими потребами, держава – нашими пороками і злом; перше заохочує спілкування, друге створює відмінності...» [3, с. 19]. Порівнюючи людські та громадянські права, достатньо обґрунтовано зазначив Карл Маркс у 1843 році: «Людина виступає абстрактним суб'єктом по відношенню до держави, тоді як права людини претендують бути природними правами. Громадянин має права лише як член політичного суспільства...права, чия цінність обмежена. Права громадян ні абсолютні, ні безумовні, вони не гарантовані людині скрізь і завжди, вони не є вродженими правами» [4, с. 21]. Представники нової школи конституціоналізму на початку XX ст. наголошували, що права людини – це загальносоціальна категорія, яка складається об'єктивно в результаті розвитку і вдосконалення суспільного виробництва та політичної системи суспільства у формі соціальних можливостей користуватися різноманітними економічними, політичними і духовними благами, що існує ще до державного їх закріплення, а права громадянина – це такі права людини, які знаходяться під охороною і захистом держави [5, с. 118-120]. Сучасні вчені підкреслюють, що громадянин є учасником здебільшого конституційних правовідносин та визнається особою, що набула громадянства України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами. Отже, «громадянин» – це конституційний термін, який у науці вживається в широкому та вузькому значенні. У широкому значенні громадянами є всі фізичні особи незалежно від приналежності до громадянства конкретної держави, тобто громадяни України, іноземці та особи без громадянства. Тут відбувається взаємозаміна понять «людина» та «громадянин». А у вузькому значенні під терміном «громадянин» розуміють лише громадян України [6, с. 145].

Логічним вбачається співставлення права людини на звернення від права на це громадянина. Для цього проаналізуємо національне законодавство у даній сфері.

Згідно ст. 1 Закону України «Про звернення громадян» громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян,

підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення. ...Особи, які не є громадянами України і законно знаходяться на її території, мають таке ж право на подання звернення, як і громадяни України, якщо інше не передбачено міжнародними договорами [7]. Згідно зі ст. 2 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземці та особи без громадянства мають ті ж права і свободи та виконують ті ж обов'язки, що і громадяни України, якщо інше не передбачено Конституцією, законами України, а також міжнародними договорами України [8]. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» встановлює, що особи, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, користуються тими самими правами і свободами, а також мають такі самі обов'язки, як і громадяни України, крім випадків, установлених Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ст. 14) [9].

Виходячи із вищезазначеного можна зробити висновок про те, що громадяни України, іноземці та особи без громадянства є рівноправними суб'єктами права на звернення.

Список літератури

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Рішення Великої палати Конституційного Суду України від 11 жовтня 2018 року № 8-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-18#Text>
3. Громаков Б. С. Политические и правовые взгляды Томаса Пейна. М., 1960. 96 с.
4. Маркс К. К еврейскому вопросу / Под ред. Брагина П.А., Щировой Л.Е. М.: Русская правда, 2006. 32 с.
5. Эбзеев Б. С. Конституция. Демократия. Права человека. М.: АО «Пул», 1992. 130 с.
6. Похиленко І. С. Про співвідношення понять «людина», «індивід», «особа» та «громадянин». *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2007. №6 (68). С.144–150.
7. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. Ст. 256.
8. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 4 лютого 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 23. Ст. 161.
9. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 16. Ст. 146.

Котів М. Р.

студент 4 курсу

Науково-навчального інституту права

КНУ ім. Тараса Шевченка

ДОЦІЛЬНІСТЬ ТИМЧАСОВИХ ОБМЕЖЕНЬ ДЕЯКИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ АБО ЧИ «РОЗВ'ЯЗУЄ ВІЙНА РУКИ ДЕРЖАВІ»

На початку зародження нашої цивілізації поняття війни було чимось буденним. Проте, як і заповідав Т. Гоббс, люди зрозуміли цінність життя та почали створювати держави, заради уникнення «війни всіх проти всіх». Християнська заповідь «не вбий», яка через декілька століть підкріпилася доктриною природних прав людини, лягли в основу побудови правової держави. Тому врегулювання відносин в критичні періоди для її існування почали реалізовуватися через режим воєнного стану. Актуальність даної тематики полягає в тому, що саме цей інструмент дає державі легітимний спосіб обмежувати права та свободи своїх громадян, і якраз питання такої необхідності потрібно дослідити. Права людини були предметом численних наукових досліджень представників науки конституційного права України: Ю. Тодика, П. Рабіновича, С. Шевчука та ін.

Конституція України визнана як одна з найбільш демократичних конституцій країн світу. Згідно із ч. 3 ст. 22 КУ [4] при ухваленні нових законів або внесенні змін до чинних

законів не допускається звуження змісту й обсягу існуючих прав і свобод. У ст. 64 Основного Закону визначено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Важливо зазначити й про низку міжнародних актів, де такі обмеження допускаються та навіть конкретизують ситуації, коли такі кроки є не просто допустимими, а необхідними. Наприклад, Конвенція про захист прав та основоположних свобод 1950 року [4] у ч. 1 ст. 15 передбачає певні підстави, коли більшість прав, які нею гарантується, можна обмежити за потреби. Проте у ч. 2 даної статті існують «запобіжники» зловживанням з боку державної влади в контексті даних обмежень. Так, даною статтею забороняється катування (ст. 3) та рабство (ст. 4), а також неможливість покарання без закону (ст. 7).

Часто в кризові моменти для держав страждає право на доступ до інформації, свободи слова чи преси. Дане обмеження можна розцінювати по-різному. Часто-густо такою «опцією» зловживали політики, зважаючи на практику замовчування незручних для певних політичних сил новин, які б підривали їхні електоральні рейтинги та популярність. Наприклад, коли США вступили у війну в квітні 1917 року, президент США Вудро Вільсон доклав усіх зусиль, щоб у конгресі був прийнятий «Закон про шпигунство», який на практиці застосовувався до противників політичного курсу Вільсона [1]. Беручи до уваги досвід постійно воюючої держави Ізраїль під час Другої ліванської війни 2006 року, можна побачити певний позитив в обмеженні свободи преси під час цих подій, оскільки успіх військових дій часто залежить від прийому несподіванки, який повністю втрачає свою ефективність через медійне висвітлення. Абсолютно ідентичний приклад ми можемо бачити сьогодні і в нашій державі, яка воює з РФ. У перші дні війни чимало «любителів піару» висвітлювали інформацію, котра ставила під загрозу життя десятків людей, оскільки ворог здійснював корегування вогню артилерії за допомогою цих відео, а також отримував інформацію про переміщення ЗСУ. Тому згодом парламент доповнив кримінальний кодекс низкою статей, де передбачалася відповідальність за несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, розміщення ЗСУ тощо.

Досить неоднозначним є становище свободи віросповідання під час війни, визначеної у ст. 35 КУ, де, на перший погляд, відпрацьовані всі механізми, проте не все так просто. Згідно ч. 4 ст. 35 Основного Закону «Ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою...за мотивами релігійних переконань». Законодавець передбачає, якщо така діяльність суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою». Відповідно до ЗУ «Про альтернативну (невійськову) службу» [6] в ст. 1 у визначенні альтернативної служби законодавець розуміє проходження тільки під час строкової військової служби, а під час інших видів військової служби, наприклад, під час проходження військової служби за призовом під час мобілізації не враховує [3]. Підтверджується дане положення відсутністю механізму проходження альтернативної служби в ЗУ «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [7]. Промовистим прикладом та антиподом такої логіки є ветеран Другої Світової війни, капрал Дезмонд Томас Дос. Цей чоловік викликав дуже великий резонанс в суспільстві, оскільки він заборонив собі носіння зброї та її застосування до людей, проте хотів служити у війську. Спочатку це сприймалося досить скептично, але згодом за свої заслуги у битві за Лейте та битві за Окінаву, він був нагороджений Бронзовою зіркою та найвищою нагородою США — медаллю Пошани [2]. У 2016 році на основі цих подій була знята кінострічка режисером М. Гібсоном під назвою «3 міркувань совісті».

Таким чином, обмеження прав під час воєнного стану прав не ставить під сумнів демократичність режимів певних держав, наприклад, в Римі доби республіки, коли ворог стояв біля брами міста, громадяни свідомо відмовлялися від демократії та обирали собі диктатора. Це не вважалося позором, а обов'язком кожного громадянина заради збереження власної держави. Проте останньою людиною, яку було обрано захищати республіку, став Юлій Цезар, який так і не відмовився від влади. З цього логічний висновок, що будь-яка влада чи обмеження прав повинні бути співмірними та тимчасовими, оскільки нічого в цьому світі не є досконалим.

Список літератури

1. Civil liberties in wartime: Scientific Article URL: <https://share.america.gov/civil-liberties-wartime/>

2. Шамрай Б. М. Правові аспекти обмеження конституційних прав та свобод військовослужбовців під час дії правового режиму воєнного стану. Прикарпатський юридичний вісник. 2019. № 3(28). С. 70-72. URL: <http://pyuv.onua.edu.ua/index.php/pyuv/article/view/322/625>

3. Легеза Є.О Адміністративно-правовий аспект реалізації права на альтернативну (невійськову) службу в Україні під час мобілізаційної підготовки та мобілізації. Молодий вчений. 2015. № 4 (19). С. 121-123. URL: <https://in.booksc.eu/dl/50460762/203c1d>

4. Про захист прав та основоположних свобод: Конвенція ООН від 04.11.1950. Дата оновлення: 01.08.2021, підстава 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.11.2022).

5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.11.2022)

6. Про альтернативну (невійськову) службу: Закон України від 12.12.1991 № 1975-ХІІ. Дата оновлення: 23.04.2021, підстава - 1357-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1975-12> (дата звернення: 01.11.2022).

7. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-ХІІ. Дата оновлення: 02.09.2022, підстава - 2513-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 01.11.2022).

УДК 342.571

Малий А. М.
студент 3 курсу
Науково-навчального інституту права
КНУ ім. Тараса Шевченка

ПРАВО ЧИНИТИ ОПІР НЕКОНСТИТУЦІЙНІЙ ВЛАДІ: НЕОБХІДНІСТЬ ЧИ НАДЛИШОК?

Політичні події, які відбуваються в сучасному світі відображають дійсність, за якої, з'являється якомога більше випадків апелювання до права народу на повстання, на опір неконституційній владі, яка здійснює панування проти волі народу.

Метою дослідження є з'ясувати правову можливість закріплення такого неоднозначного права, його значення для зміни влади та подальшої діяльності держави.

Що ж ми розуміємо під терміном «неконституційна», які ознаки вкладаєм в це поняття. Для того, щоб розкрити дане питання, виділимо такі ознаки державної влади як: верховенство, легітимність, та публічно правовий характер влади [1, с. 260].

Перша ознака полягає в тому що влада підтримується Конституцією та законами, здатна робити свої веління обов'язковими для всього населення за допомогою державного апарату та правових норм. Тому, можна окреслити наступне, суть неконституційної влади впершу чергу полягає в порушенні верховенства, оскільки дії цього суб'єкта суперечать приписам Основного Закону, що порушує всю природу такого принципу. Легітимність – влада на конституційно-правовому рівні юридично визнана суспільством (народом). Порушення цієї ознаки означає втрату підтримки більшості населення, та здійснення протилежного напрямку діяльності ніж був передбачений. І остання ознака – публічно-правовий характер влади – вона виступає від імені всього народу. Цієї ознаки немає в неконституційній владі, оскільки вона не підкріплена добровільною підтримкою народу, використовуються інші пріоритети, цілі, завдання, ніж передбачені волею народу.

Право на опір можна витлумачити як крайній засіб супроти нелегітимних дій влади, як запобіжник регресу демократичних принципів та практик управління [2, с.121]. Право на опір можна розглядати в декількох аспектах: як природне право, яке притаманне кожній людині і суспільству загалом з моменту його об'єднання в державу; та як позитивне право, яке закріплене як норма в Загальній декларації прав людини та ряді інших актів.

Зокрема, природне право на опір неконституційній владі описав Джон Лок, який виходить із того, що навіть якщо законодавча влада і є вірною суспільству, такими повноваженнями наділив її саме народ, а тому її головним призначенням є збереження суспільства, і тому вона природно обмежена громадським благом. Дж. Лок формулює

простий логічний висновок: якщо влада не справляється з поставленим завданням, крім того, якщо сама зловживає переданими народом їй повноваженнями, то таку владу народ має право змінити [3, с. 246-250]. З наведеного вбачається, що у разі, якщо публічна влада в державі почне систематично грубо порушувати права людини, чим спричинить реальну загрозу безпеці і добробуту народу, то народ має не тільки право, але й обов'язок вчиняти спротив такій владі, аж до її заміни.

Отже, з вищезазначеного, можна зробити висновок, що опір неконституційній владі, як природне право є необхідністю для суспільства, можливістю відновити справедливість. Прихильники цієї теорії обґрунтовують те, що це певною мірою обов'язок народу – зупинити свавілля над правами і свободами. Право на опір неконституційній владі не потребує нормативного закріплення, щоб бути реалізованим, оскільки воно легалізується в процесі застосування.

Якщо звернутись до іншої теорії, то тут варто згадати, що Генеральна Асамблея ООН 10 грудня 1948 року проголосила Загальну декларацію прав людини, у преамбулі якої зазначила: «...Беручи до уваги, що зневажання і нехтування правами людини призвели до варварських актів, які обурюють совість людства, і що створення такого світу, в якому люди будуть мати свободу слова і переконань і будуть вільні від страху і нужди, проголошено як високе прагнення людей; і беручи до уваги, що необхідно, щоб права людини охоронялися силою закону з метою забезпечення того, щоб людина не була змушена вдаватися як до останнього засобу до повстання проти тиранії і гноблення» [4]. Також варто зазначити, що відповідно до Конституції Німеччини: «Gegen jeden, der es unternimmt, diese Ordnung zu beseitigen, haben alle Deutschen das Recht zum Widerstand, wenn andere Abhilfe nicht möglich ist» – Проти будь-кого, хто намагається усунути існуючий конституційний лад, усі німці мають право чинити опір, якщо немає іншого засобу його захисту [5].

Враховуючи зазначене, можна побачити, що певні акти містять закріплене право на повстання як крайній засіб для захисту своїх прав. Однак, чи виступає таке закріплення необхідністю, чи це лише правова норма без механізму її реалізації? Відповідь наступна, ні в декларації ні в Конституції Німеччини, які розглянуті як приклад, немає механізму реалізації права на повстання, тобто, можна зробити висновок, що дані акти лише закріплюють визначене природне право та легалізують наслідок, який можливий при повстанні та становленні нової влади таким шляхом. Позитивістська теорія ґрунтується на тому, що здійснення права на спротив матиме жакливі наслідки як для самої влади так і для народу, який його використав, тому прагне окреслити інші шляхи вирішення протиріч, зокрема за допомогою незалежної судової влади [6, с. 61].

Отже, можна стверджувати, що закріплення цього права не несе визначальної мети, а становить лише фікцію, оскільки в ряді держав, де змінювалась влада шляхом повстання, не було закріплено дане право, однак легалізований наслідок. Тому, допустити необхідність існування права на опір неконституційній владі як права природного, можна без сумніву, але враховуючи позитивістську концепцію, то в такому випадку, щоб воно було необхідністю, потрібно наявність взаємозв'язку закріпленого в Конституції права і механізму його реалізації.

Список літератури

1. Совгіря О. В., Шукліна Н. Г. Конституційне право України. Повний курс : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2021. С. 260-261
2. Тимофеева Т. Лебідь А.Є. «Концепція справедливого повстання: концептуалізація, легалізація та легітимізація природного права», Сумський державний університет, м. Суми 2022р. с.121
3. Джон Лок «Два трактати про правління», с. 246-250 пер. з англ. Павло Содомора. — К. : Наш Формат, 2020.
4. Загальна Декларація прав людини від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс] – режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
5. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу // <https://www.uni-wuerzburg.de/fileadmin/36020000/grundgesetz.pdf>
6. Rubin E.L. Judicial Review and the Right to Resist. The Georgetown Law Journal. 2008. Vol. 97. P. 61-118.

СЕКЦІЯ 14

SECTION 14

УДК 342.951

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС,
ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО
ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS,
FINANCIAL LAW, INFORMATION LAW

Кекляк Б. В.

студент 3 курсу,

Навчально-науковий інститут права

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**ХАРАКТЕРНІ РИСИ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА
В АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДАХ В УМОВАХ ВІЙНИ**

Понад 8 місяців Україна перебуває у воєнному стані через вторгнення російської федерації. Бомбардування міст, загроза повторного масштабного нападу ворожих військ змусили державні органи, органи місцевого самоврядування, а разом з ними і суди, пристосуватися до нових складних реалій життя в державі.

За ч. 1 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», визначено органи, повноваження яких не можуть бути припинені у період дії воєнного стану. Серед них також загадуються суди, органи прокуратури, органи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування тощо. Аналізуючи далі цей Закон, треба звернути увагу на статтю 26, де вказано, що правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами, забороняються будь-які скорочення чи прискорення форм судочинства, не допускається створення надзвичайних і особливих судів.

За ст. 12 КАСУ, адміністративне судочинство здійснюється адміністративними судами за правилами, передбаченими цим Кодексом, у порядку позовного провадження. Відповідно, судді при розгляді адміністративних справ повинні керуватися встановленими Конституцією та Кодексом принципами. Тут чітко розписана процедура здійснення судового провадження від подання позовної заяви і до винесення рішення судом. Але цілком зрозуміло, що у сучасних умовах імперативне дотримання зазначених вказівок ускладнює здійснення правосуддя, а подекуди, навіть унеможливорює ефективний та швидкий розгляд справи.

Ще за епідемії COVID-19 органи судової влади використовували різні методи та інструменти, щоб проводити судові засідання дистанційно, визначати, які справи є нагальними, а які можуть бути відкладені [1, с. 25]. Для управління справами застосовувались технологічні рішення, що часто відбувалось дуже швидко. Вплив пандемії на інших спеціалістів, які співпрацюють із судом, зокрема адвокатів, працівників служби пробації та перекладачів, також вимагав врахування, адже і учасники адміністративного процесу повинні були перебувати на безпечній відстані, якщо засідання відбувалося у залі суду та використовувати всі засоби захисту від хвороби.

Зараз із діяльністю не тільки адміністративних, а й усіх судів у державі схожа ситуація. Часті ракетні удари по житлових будинках та установах роблять звичне судове засідання небезпечним для життя всіх присутніх, повітряні тривоги змушують переривати їх, наслідком чого є затягування розгляду [2, с. 221]. Через воєнні дії цілком нормальним явищем є порушення процесуальних строків, що також потребує розумного врегулювання [2, с. 220]. Деякі суди, зокрема ті, що знаходяться у східних областях, через тимчасову окупацію і активні бойові дії змушені були призупинити свою діяльність. Відповідно постає питання: куди ж направляти справи, що були територіально підсудні цим судам.

Зважаючи на це Рада суддів України ще в березні оприлюднила рекомендації роботи судів в умовах воєнного стану, де зазначається зокрема про особливості участі суддів у національному спротиві, суддівську винагороду, особливості трудових відносин із судьями, які вимушено залишили своє місце проживання та перебувають в інших містах або за кордоном та інше.

Рада суддів України рекомендує по можливості відкладати розгляд справ та знімати їх із розгляду, проводити засідання з використанням режиму відеоконференцзв'язку, зважати на

те, що велика кількість учасників судових процесів не завжди має змогу подати заяву про відкладення розгляду справи через задіяння до функціонування критичної інфраструктури, вступ до лав Збройних сил України, територіальної оборони, добровольчих воєнних формувань та інших форм протидії збройної агресії проти України, або не можуть прибути в суд у зв'язку з небезпекою для життя.

Тут же варто згадати і про процесуальні строки. У квітні Голова Верховного Суду визначив воєнний стан як поважну причину пропуску строків, але залишив за суддями можливість «оцінювати цю причину індивідуально», у межах конкретної справи. Отже, саме запровадження воєнного стану в Україні не може бути підставою для поновлення процесуального строку. Однак, такими можуть бути обставини, що виникли внаслідок запровадження воєнного стану та унеможливили виконання учасником судового процесу процесуальних дій протягом установленого законом строку.

Щодо територіальної підсудності, то за загальним правилом, викладеним у ст. 26 КАСУ, позови у адміністративних справах пред'являються за місцем проживання або місцезнаходженням відповідача. Але у випадках, коли суд тимчасово призупинив свою діяльність, справи, що були територіально підсудні йому, переходять до юрисдикції іншого [2, с. 221]. Щоб не помилитися при подачі позову, слід звертатися до Переліку судів у різних областях України, територіальну підсудність яких було змінено у зв'язку з неможливістю здійснювати правосуддя під час воєнного стану, опублікованого Верховним Судом у липні цього року.

Підсумовуючи все сказане, слід підкреслити, що так як адміністративні суди відіграють величезну роль у захисті прав, свобод та інтересів осіб від неправомірних діянь суб'єктів владних повноважень, їх діяльність в умовах воєнного стану є надзвичайно важливою. Завдяки змінам, внесеним в процес здійснення судочинства, вдалося зберегти ефективність вирішення спорів, уникнути низки проблем, пов'язаних з неможливістю проведення судового засідання, порушення процесуальних строків тощо, попри обмеження та негативні наслідки, спричинені війною.

Список літератури

1. Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ. Базовий посібник «Особливості функціонування судів в умовах пандемії COVID-19» 2020 р.
2. Завидняк А.В. «Доступ до адміністративного правосуддя в умовах воєнного стану». *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»* С. 218 – 222.

Тюра Ю. І.

к.т.н., доцент,

доцент кафедри цивільного, господарського та екологічного права,
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

Штучний інтелект сьогодні є підґрунтям цифрової трансформації всіх галузей без винятку, оскільки надає можливості для значного підвищення продуктивності для бізнесу та урядових організацій, здатний швидко розв'язувати складні задачі, опрацювати значний масив даних, що є недосяжним для більшості людей, та, що найголовніше, зробити процес прийняття рішення справедливим, прозорим та ефективним.

З кожним роком застосування технологій штучного інтелекту у сфері юриспруденції та реалізації правосуддя стає все більш популярним та розповсюдженим у всьому світі, дозволяючи ефективно розв'язувати актуальні проблеми правозастосування, створюючи можливість щодо швидкого, дешевого та зручного доступу до правосуддя, забезпечуючи його оперативність.

В Україні повноцінне впровадження та застосування штучного інтелекту в системі правосуддя наразі знаходиться на початковому етапі, залишаючись дискусійним. Національне законодавство не передбачає заміни судді-людини автоматизованим програмним алгоритмом. Відповідно до ст. 127 Конституції України правосуддя здійснюють судді, водночас судову владу покладено саме на них [1]. Таким чином,

штучний інтелект не може замінити суддів, однак, ця норма не забороняє оптимізувати роботу судді та суду шляхом залучення й застосування технологій штучного інтелекту.

Вже з 2020 року Міністерство юстиції України почало використовувати програмне забезпечення з елементами штучного інтелекту «Касандра», яке здатне аналізувати можливість щодо повторного порушення закону злочинцем. За словами очільника Міністерства юстиції України Дениса Малюська програма «має полегшити роботу співробітникам апробації, які готують досудову доповідь. Це документ, який допомагає суддям встановлювати міру покарання. У ньому описується особистість обвинуваченого, а також оцінюється ймовірність скоєння ним нових злочинів у майбутньому. «Касандра» цей процес автоматизує», – каже Малюська. Автоматизована програма пропонує правопорушнику надати відповіді на анкетні питання, за результатами чого у числовому вимірі від 0 до 97 формується оцінка ймовірності скоєння нового злочину порушником. Оцінку визначає автоматизований алгоритм програми на підставі відповідей правопорушника шляхом присудження балів за те чи інше питання та встановлення їх загальної кількості [2].

Передбачається, що програма буде постійно оновлюватися та удосконалюватися. Міністерство юстиції також планує взяти за зразок практику порушень у банківській сфері Канади та Норвегії, де, наприклад, автоматизовані програми аналізують можливість повернення боржником кредиту відповідно до інформації, отриманої з доступних публічних реєстрів, зокрема: чи вчасно людина сплачує комунальні послуги за квартиру, чи має порушення правил дорожнього руху тощо. Таким чином можна передбачити, що у перспективному майбутньому «Касандра» зможе аналізувати реєстри не лише Міністерства юстиції, а й інших відомств.

Наразі ж база даних програми лише поповнюється метаданими з новоствореного реєстру засуджених і взятих під варту та навчається обробляти анкети людей, присуджуючи певні бали за відповіді згідно з «защитими» даними про психотипи людей та іншою інформацією. З роками «Касандра», обробляючи великі масиви даних та навчаючись на них, стане кмітливішою та зможе у кожному конкретному випадку перевіряти правильність та точність наданої нею оцінки щодо ймовірності рецидиву [3].

У 2021 році Вища рада правосуддя на базі одного з судів першої інстанції ініціювала старт пілотного проекту у вигляді експерименту автоматизованого розгляду судових справ про адміністративні правопорушення з формальним складом (з встановленим фактом щодо діяння) автоматизованою алгоритмічною системою із застосуванням штучного інтелекту. Члени Ради запевняють, що це дозволить напрацювати практичного матеріалу з розгляду справ щодо найбільш розповсюджених незначних адміністративних правопорушень, а також сформулювати уявлення про практику застосування норм права, труднощі й помилки, які виникають при їх судовому тлумаченні, та згенерувати відповідні заходи щодо їх подолання, знижуючи при цьому рівень навантаження суддів [4].

Очевидно, майбутнє правосуддя за технологіями й автоматизацією судових процесів. Штучний інтелект має величезний потенціал, який дозволяє зробити процес обробки даних ефективним та швидким, розвантажити роботу судів, що буде сприяти їй більшій ефективності. Однак, при застосуванні штучного інтелекту дуже важливим та цінним є дотримання фундаментальних принципів та людських цінностей, таких як верховенство права, недискримінація, неупередженість, справедливість, безпека та ін.

Список літератури

1. Конституція України. Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Ткачук Б. Мін'юст створив штучний інтелект, який аналізуватиме злочинців. Він визначає, чи можуть вони знову щось скоїти. Громадське телебачення. URL: <https://hromadske.ua/posts/minyust-stvoriv-shtuchnij-intelekt-yakij-analizuvatime-zlochinciv-vin-viznachaye-chi-mozhut-voni-znovu-shos-skoyiti>.

3. Громяк І. У Мін'юсті з'явиться штучний інтелект, який допомагатиме суду виносити вироки. Це справді так? URL: <https://ms.detector.media/trendi/post/25638/2020-10-02-u-minyustiyavytsya-shtuchnyy-intelekt-yakyy-dopomagatyme-sudu-vynosyty-vyroky-tse-spravdi-tak/>.

4. Штучний інтелект замість судді: ВРП запускає пілотний проект. Юридична Газета. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/shtuchnij-intelekt-zamist-suddi-vrp-zapuskae-pilotnij-proekt.html>.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ, ФІНАНСІВ,
ОБЛІКУ І ПРАВА В XXI СТОЛІТТІ**

**Збірник тез доповідей Міжнародної
науково-практичної конференції
м. Умань,
8 листопада 2022 р.**

Українською та англійською мовами

Відповідальний за випуск: Загородний І. Д.
Технічний редактор: Нестеренко В. О.
Художній редактор: Михайленко К. В.
Коректор: Остаповець Н. М.
Дизайнери й верстальники: Артеменко А. А, Григоренко Л. О.

Підписано до друку 08.11.2022 р. Формат 60x90/16
Папір офсетний. Друк – ризографія. Умовн. друк. арк. 5,9
Гарнітура Times New Roman.
Наклад 500 примірників. Зам. № 18796

Надруковано у ФОП Сидоренко А. В.
Свідоцтво про державну реєстрацію серія В01 № 710364
від 07.01.2007 р., м. Полтава, вул. Дмитра Коряка, 3

Всі права захищені.

Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори.

Редакційна колегія може не поділяти думок авторів.

Офіційний сайт: <http://www.economics.in.ua>

